

ACTA *POLITICA* ESTICA

NR 13 / 2022

NOORTE OSALUS VÄLJASPOOL PARTEIPOLIITIKAT

NR 13 / 2022

ACTA POLITICA ESTICA

NOORTE OSALUS VÄLJASPOOL
PARTEIPOLIITIKAT

NR 13 / 2022
ACTA POLITICA ESTICA
Noorte osalus väljaspool parteipoliitikat

Erinumbri toimetaja
Airi-Alina Allaste

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

HARIDUS- JA NOORTEAMET

TALLINNA ÜLIKOOI

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Acta Politica Estica
Koduleht: tlu.ee/ap
Toimetus: tlu.ee/apetoimetus
E-post: actapolitica@tlu.ee

Väljaandja
Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
Riigiteaduste akadeemiline suund

Narva mnt 29, 10120 Tallinn
Tel: (+372) 6409 459

Autoriõigus: Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
Riigiteaduste akadeemiline suund, 2022
Autoriõigus: artiklite autorid, 2022

ISSN: 1736-2229
ISSN: 2228-4133 (võrguväljaanne)

SISUKORD

Airi-Alina Allaste	Kaasamisest säutsumiseni: noorte osaluse erinevad tahud	1
Paula Joanna Sillat	Noorte poliitiline osalus Twitteris: kuidas noored ennast säutsudes väljendavad?	13
Airi-Alina Allaste, Raili Nugin	Mis toetab ja takistab noorte uussisserändajate poliitilist osalust?	27
Tanja Dibou, Ilona-Evelyn Rannala	Noorsootöötajate vaatepunkt: kuidas toetada noorte osalust?	51

EESSÕNA

Käesolev Acta Politica Estica erinumber on koostatud projekti „Noorte osaluse suurendamine“ raames ja keskendub osalusele selle sõna laiemas tähenduses. Partnerlepingu „Noorte osaluse suurendamine“ tegevused lähtuvad eeldusest, et lisaks olemasolevatele ja turvalistele osalusmeetoditele, mis kõnetavad üksnes väikest osa võimekatest noortest, on oluline mõista ja kujundada uusi lähenemisi, mis haakuvad laiemaga noortega. Projekti eesmärgiks on analüüsida noorte osaluse erinevaid tahke ning mõelda uurimuste tulemusi ja valdkonnapraktikaid arvestades lahendustele, kuidas noorte osalust suurendada. Projekti tegevusi rahastatakse haridus- ja teadusministri kinnitatud ning Haridus- ja Noorteameti poolt elluviidava Euroopa Sotsiaalfondi kaasrahastatud programmi „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ vahenditest.

Siinkohal on sobilik tänada kõiki inimesi, kes on kaasa löönud uurimustes, millele siinse erinumbri artiklid tuginevad, või panustanud muul viisil erinumbri ilmumisse. Lisaks autoritele on noorte uussiserändajate uurimisel osalenud Kristjan Peik ning mõnevõrra ka Nikolai Kunistsõn ja Triin Kübar. Noortevaldkonna spetsialiste intervjueris lisaks autoritele Liisa Lints. Eriline tänu kuulub ühtlasi kõigile intervjueeritud noortele ja noortega töötavatele spetsialistidele.

Tänuõnad tagaside ja arutluste eest Reelika Pirkile ja Janne Loole ning konstruktiivsete soovitude eest kõigile anonüümsetele retsensentidele. Põhjaliku ja korraliku tööga on autorite tänu ära teeninud keeleline toimetaja Evelin Kivimaa ja kujundaja Aivar Joorik.

Airi-Alina Allaste
erinumbri toimetaja

KAASAMISEST SÄUTSUMISENI: NOORTE OSALUSE ERINEVAD TAHUD

AIRI-ALINA ALLASTE¹

1. SISSEJUHATUS

Käesolev Acta Politica Estica erinumber keskendub noorte poliitilisele osalusele laiemas tähenduses. Kuigi osaluse mõõtmisel on poliitikateaduste või ka poliitika-kujundajate vaatepunktist fookuses valimistel hääle andmine või organisatsioonidesse kuulumine, on noorte osalusvormid muutunud palju mitmekesisemaks. Viimase kolme kümnendi vältel on märgatavalt suurenenud poliitilist osalust käsitlevate diskussioonide rohkus nii akadeemilistes kirjutistes (nt Pilkington jt 2018) kui ka poliitilistes tegevuskavades.

Poliitilise osalusena on hakatud käsitlema ka tarbijakäitumist, aeg-ajalt meeleavaldustel osalemist, fänniklubides ühiskondlike teemade mõjutamist, sotsiaalmeedias arvamuse avaldamist, uudiste-postituste jagamist ja palju muud. Erinumbri eesmärgiks on tõmmata tähelepanu vähem traditsioonilistele osalusviisidele, aga ka noorte osaluse toetamisele läbi noortevaldkonna spetsialistide pilgu. Sissejuhatav artikkel annab sissevaate teoreetilisse konteksti, mis noorte poliitilist osalust räämistab, samuti pisut pikemas perspektiivis ülevaate parteipoliitikast eemale jäävast noorte osalusest Eestis ning siis avab pisut erinumbri artiklite teemasid.

2. POLIITILISE OSALUSE JA KODANIKUKS OLEMISE MÕTESTAMINE

Kodanikuks olemist seostatakse sageli õigusega valida või valituks saada teatud poliitilistes institutsioonides nagu parlament, parteid ja organisatsioonid (nt Norris 2002; Dalton 2011). Sellest tulenevalt on avalikus diskussioonis ja meedias käsitletud

¹ Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, kontakt: airi-alina.allaste@tlu.ee

osalust eelkõige organisatsioonilise kuuluvuse või hääletamisaktiivsuse järgi. Et aga noorte seas pole kuigi levinud parteide või osaluskogudega liitumine, on arvatud, et nad on passiivsemad kui kodanikkond tervikuna.

Viimastel aastakümnetel on sotsiaalteadlased siiski osutanud, et piirid isikliku ja avaliku ning poliitilise ja mittepoliitilise vahel on hägustumas ning kodanikuosalusena saab käsitleda erinevaid elustiilivalikuid tarbimisest mässamiseni. Teaduskirjanduses on seetõttu järjest suuremat kaalu saanud lähenemine, et noorte osalus ei ole hääbunud, vaid teisenenud. Juba Anthony Giddens on väitnud, et kodanikud ei ole mitte võõrandunud, apaatsed ja poliitikast mitte huvitatud, vaid pigem usuvad, et otseselt tegutseda on kasulikum kui loota poliitikutele ja poliitilisele süsteemile (Giddens 1991).

Ühiskondlikke muutusi ei nähta läbi poliitika institutsionaalsete raamide, pigem soovitakse mõjutada suhtumisi ja hoiakuid laiemalt ühiskonnas. Sellistes eesmärkides pole tegelikult midagi uut, juba 1960. aastatest saadik on läänemaailmas tekkinud erinevaid sotsiaalseid liikumisi (nt hipide, uusvasakpoolsete ja feministide), mille eesmärk on muuta väärtusi ning kultuurinorme (nt Heath ja Potter 2006). Liikumiste keskmes ei ole ainult eri ühiskonnarühmade õigused, vaid ka elustiil ja kultuurilised tähendused (Goodwin, Jasper 2009). Need liikumised pole alati institutsioonidekesksed, veel vähem lähtuvad need konkreetsest parteipoliitikast.

Giddens eristab vabastavat poliitikat ja elupoliitikat. Vabastava poliitika korral on eesmärgiks muudatused, mis heidaksid kõrvale ühiskondliku elu ahistavad tavad ja traditsioonid ning lõpetaksid rõhumise ja ebavõrdsuse. Selle ideoloogiliseks aluseks on imperatiivsed ideed õiglusest, võrdsusest ja osalusest. See tähendab, et eesmärk on muuta ühiskonda lähtuvalt olemasolevatest moraalinormidest. Elupoliitika seevastu rõhutab vajadust uute elustiilide järele, mis toetaksid kõiges valikuvabadust. Eesmärk pole mitte niivõrd olemasolevast halvemast ühiskonnakorraldusest vabanemine, vaid rõhk on suunatud uue loomisele. Kandev idee lähtub arusaamast, et uutes üleilmsetes tingimustes tuleb luua nii uued moraalsed eluvormid kui ka uus eetika ('kuidas me peaksime elama').

Siit saab edasi arendada, et vabastusliikumised keskenduvad ebaõigluse ja ebavõrdsuse vastu võitlemisele, nende vastu jõude mobiliseerides. Teisalt iseloomustab identiteedi-, elustiili- ja väärtushinnangupoliitikapõhiseid liikumisi (nt roheliste liikumine, geiõiguslus) võrgustikupõhine struktuur ning suund kollektiivse identiteedi väljaarendamisele (nt Scott 1990). Sellised liikumised võivad tegeleda üksikute eetiliste probleemidega ja ühendada inimesi vaid maailmaparandusliku idee kaudu, mis kujundab maailmapilti ning mida oma isiklikes valikutes praktiseeritakse. Poolehoid sellistele ideoloogilistele suundadele ei pea tähendama võitlusi rambivalguses. Pigem on selliste noorte aktiivsus ja kodanikuosalus seotud igapäevaste käitumisviisidega, mis omakorda on sageli seotud üleilmsete võrgustikega. Selliseid aktiivsusvorme defineeritakse elatud kodakondsusena (Kallio jt 2020).

Kui käsitleda noorte osalust protsessina, kus esiplaanil on nende soovid, oskused ja tegevuste algatamine, ei pea olema kõige tähtsam ühiskonna muutmine. Kuigi peamiseks osaluse motivaatoriks on soov kaasa rääkida ja ühiskonda pare-

maks muuta, ei pruugi see alati olla silmatorkavate tulemustega. Tähtis on ka noorte endi sotsiaalne ja isiklik areng ning demokraatliku ühiskonna toimimine. Noorte osalus võib olla isiklikum ning seotud eraelusfääri ja elustiili valikutega. See tähendab, et neil võib puududa soov poliitikas kaasa rääkida erinevate organisatsioonide kaudu. Pigem väljendavad nad oma poliitilist meelsust teisiti – kas kirjutades alla konkreetsele petitsioonile, osaledes kogukonna tegevuses või siis minnes avalikule meelevaldusele, kui teema neid isiklikult puudutab.

Praegu tõlgendatakse poliitilise osalusena vägagi erinevaid eneseväljendusi. Näiteks naudingukodanik (*pleasure citizen*) (Riley jt 2010) viitab hedonismil ja sotsiaalsuse väärtustamisel põhinevatele kooslustele ning tugineb arusaamale, et vabal ajal sõpradega poliitilistel teemadel arutades kujunetakse hoolivaks kodanikuks.

Postindustriaalsetes demokraatlikes ühiskondades usutakse olevat toimunud seoses digiteerimise ja teiste muutustega järkjärguline üleminek kohusetundliku kodakonduse (*dutiful citizenship*) mudelilt aktualiseeruva kodakondsuse (*actualizing citizenship*) mudelile (Bennett 2008). Kui kohusetundlik kodanik osales valitsuse pakutud organisatsioonides, väljendas oma huve parteide vahendusel ning hankis infot peavoolumeediast, siis aktualiseeruv kodanik pigem ei usalda poliitikuid ega peavoolumeediat, ta eelistab osaleda kogukondlikes võrgustikes ja väljendada oma huvisid, lähtudes isiklikest arusaamadest (Bennett 2008). „Aktualiseeruv kodanik“ haakub ka mõistega „valvekodanik“ (*standby citizen*) (Amnä ja Ekman 2013), mis viitab noortele, kes hoiavad end ühiskonnas toimuvaga kursis ning on valmis tegutsema, kui tunnevad, et neid vajatakse ja neil on võimalus mõjutada valdkondi, mis on neile tähtsad. Need noored võivad tunduda poliitiliselt passiivsed, nende tegevus jääb poliitikakujundajate jaoks nähtamatuks, kuid nad' mõjutavad ühiskonda igapäevasemates ning loomingulisemates vormides. Osalust võib inspireerida kodanikufantaasia (*civic imagination*) (Jenkins jt 2020), mida peetakse oluliseks kultuurilise aktivismi ergutamisel ning ka mängulises kodanikuks kujunemisel.

Noortel võib olla lihtsam suhestuda poliitikaga läbi nalja ja ironia, olgu siis poliitiliste meemide või humoorika protestikultuuri kaudu. Sellega seonduvalt on käibe leitud mõiste „absurdikodanik“ (*silly citizenship*) (Harley 2010), mille abil rõhutatakse, et komöödia, satiir ja laialt levinud klipid võivad kergemini inimeste tähelepanu poliitilistele teemadele kui traditsiooniline meedia. See ei tähenda, et poliitiline osalus toimub vaid mängu ja naeruga. Suur osa noori osaleb aeg-ajalt aktivistide korraldatud üritustel; aktsioonides, mida algatatakse fändomis või subkultuurilises keskkonnas; avaldab meelsust alternatiivmuusika või tänavakunsti kaudu; osaleb erinevatel viisidel sotsiaalmeedias jpm.

3. OSALUSE KUJUNEMINE EESTIS

Eesti demokraatia on üsna noor. Noorte vähene osalemine tavapäraistes poliitilistes vormides on üleilmne trend, samas on nende osalus postsotsialistlikes riikides väiksem kui küpse demokraatiaga maades. Seda on selgitatud sotsialistlikult

ühedparteiisüsteemilt pändriks saadud passiivsusega (Vukelic ja Stanojevic 2012). Postsotsialistlikke riike on iseloomustanud ka „kodaniku“ ja „riigi“ vastandumine, mis on seotud pikaajalise võõrandumisega riigist ning ühiskondliku aktiivsuse assotsieerumisega kaheksakümnendate dissidentlusega (Lagerspetz 2009). Seda võib interpreteerida ka traditsiooni kujunemisena, et kodaniku puhul pole kõige olulisem osalus riigi pakutavates organisatsioonides või valimistel, vaid võib olla aktiivne kodanik ka riiklikest institutsioonidest mööda vaadates.

Demokratiseerumine langes Eestis ajale, mil parteide ja peavoolumeedia mõju hakkas kogu Euroopas kahanema. Praegune noorem põlvkond on globaalselt võrgustunud, suhtlus toimub piirideülel ja rahvusvaheliselt ning erinevused nn vanade demokraatiatega on vähenemas. Siiski on Eestis usaldus poliitiliste institutsioonide ja meedia vastu madalam kui Lääne vanades demokraatiates (Kalmus jt 2018). Kuigi kodanikuaktiivsus oli põgusalt kõrge lühikesel laulva revolutsiooni perioodil (70% Eestis elavatest eestlastest oli hõlmatud kodanikuaktiivsusiga, vt Lauristin ja Vihalemm 2009), järgnes taasiseseisvumise järel pettumus erakondlikus poliitikas millele aitasid kindlasti kaasa ka majanduslikult kehvad olud, ning osaluse tase langes madalale. Võib spekuloida, et sotsiaalpoliitilise konteksti tõttu ei ole Eestis pärast Teist maailmasõda eespool mainitud kohusetundlik kodakondsus olnud kunagi tõsiseltvõetav valitsev trend. Nii ei saa rääkida selle asendumisest, vaid pigem kodanikuks olemise viiside kujunemisest (vt ka Allaste ja Nugin samas kogumikus).

Nõukogude aja lõpu aktivismist rääkides võiks näiteid tuua pigem noortekultuurist kui komsomolist. Näiteks punkarite protest 1980ndatel väljendus pigem nende välimuses ja elustiilis. Kaaskodanike šokeerimine oma välimusega on olnud punkaritel kõikjal kavatsuslik. Eestis saab seda šokeerimist punkkultuuri teoreetiku Hebdige (Hebdige 1979) ideid edasi arendades tõlgendada Nõukogude ühiskonna alustalade õõnestamisena, ehkki punkarid ise oma tegevust võibolla nii suurejooneliseks ei tajunud. Kui stiili käsitleda mässuna ja stiilielemente sümboolse vastuseisuna ühiskonnale, siis noore punkari välimus – harjassoengust kuni haaknõelten – polnud mitte signaal võimalikust ühiskonnaohtlikust käitumisest, vaid asi iseeneses, mis rääkis „avangardse kunstiteosena“ vastu „nõukogude inimese“ moraalile ja tõekspidamistele.

1980. aastate lõpul teises koos ühiskonna muutumisega punkkultuuri roll – enam polnud see tagakiusatud vastukultuur, vaid ärkamisaja avangard. Eestis peetaksegi pungi hiilgeajaks 1980ndate lõppu ja 1990ndate algust, kui see võttis mujalt maailmast üle protestivaimu ja vastandumise valitsevale poliitikale. Tuntud punkbändi J.M.K.E. laulust „Tere perestroika“ sai omaladne hümn eesseisvatele arengutele. Punkaritest sai ühiskondliku muutuse hääletoru. Subkultuuriga läks pealiskaudselt kaasa rohkelt inimesi, kes ei tajunud end mitte punkkultuuri liikmete, vaid tärkava omariikluse pooldajatena.

Punkarid on ka hiljem korraldanud globaalseid proteste. Mitmed loomaõiguslased või kliimaaktivistid on leidnud just pungist inspireerituna tee aktivismini (Allaste ja Pirk 2020). Nii Eestis kui mujal on punkkultuur läbi põimunud eeti-

liste tarbimisvalikute ning veganliku elustiiliga. Punkliikumine pole enam sama silmatorkav kui varem. Ent ei saa öelda, et noortekultuurid jäid peale iseseisvumist ühiskondlikest teemadest täiesti kaugele.

Nullindate vabastusliikumisest võib näitena välja tuua 2005. aastal loodud PunaMusta. See liikumine määratles end anarhistliku veebikeskkonnana ning rõhutas alternatiivset maailmavaadet ja globaalse võrgustumise põhimõtet. PunaMust deklareeris, et tal puudub hierarhiline struktuur. Portaali ja foorumit haldas grupp vabatahtlikke. Eesmärkidena oli määratletud: „Alternatiivi loomine kapitalistlikule majandussüsteemile ja hierarhilisele ühiskonnakorraldusele; otsesel demokraatial põhinevate otsuste tegemise propageerimine, kapitalistliku süsteemi ebamoraalsuse paljastamine; tee rajamine mittehierarhilisele ühiskonna- ja majanduskorraldusele; indiviidi vabaduse väärtustamine.“

PunaMust korraldas ka proteste, demonstratsioone ja seminare-õpitubasid. Liikumisega seotuse astet oli võimalik valida. Paljud toetajad piirdusid netikeskkonnaga, mis jäi hiljem tegevuse esiplaanile. Foorum pakkus mõttekaaslastele keskkonda, kus jagada oma seisukohti ning arvamusi. Sealt kasvas välja teisigi liikumisi, millest paljud olid pühendatud kindlale teemale, näiteks Tiibet Vabaks! (vt ka Allaste 2022).

Uurimused kinnitavad, et Eestis saab rääkida vaid väikesest osast noortest, kes multiaktivistidena tegutsevad kõigis valdkondades (nt Allaste jt 2014). Oma ideede eest parema ühiskonna loomiseks asuvad võitlema vähesed. Näiteks Black Lives Matter, LGBTQ, kliimaaktivismi, loomade õiguste kaitsmise ja paljude teiste teemade puhul saab eristada pühendunud eestvõitlejaid ning paljusid teisi, kes ideid toetavad kas elustiiliga või aeg-ajalt osalemisega meelevaldustel ja muudel üritustel.

Ka noored, kes määratlevad end poliitiliselt mitteaktiivseks, on poliitikateemadest teadlikud ja soovivad argisemal tasandil ühiskonda mõjutada (Tiidenberg 2021). Nii nagu mineviku näidetegi puhul, läheb palju inimesi kaasa eestvedajate ideega – üheksakümnendate alguses punklaulude sõnumite või siis nullindatel PunaMusta foorumi diskussioonidega ning erinevate väärtuspõhiste üleilmsete liikumiste ideedega. Võiks interpreteerida, et kuigi numbrilised näitajad traditsioonilise osaluse mõõtmisel osutavad noorte passiivsemale käitumisele, saab Eesti noori defineerida ka valvekodanikena, kes hoiavad ennast kursis päevapoliitikaga ja toovad poliitilisi teemasid igapäevaelu. Nad suudavad vajadusel aktiveeruda, kui teema on tähtis ja tegevusega kaasneb tunne, et see toetab enesearengut ja on ühtlasi ühiskonna huvides.

4. JAGAMINE JA LAIKIMINE: POLIITILINE OSALUS SOTSIAALMEEDIAS

Kui traditsiooniline osalus Eesti noorte seas on võrreldes Lääne-Euroopaga pigem madalam, siis sotsiaalmeedia põhine osalus ja ka usk sotsiaalmeedia demokraatlikesse lubavustesse on Euroopa keskmisest kõrgem (Allaste ja Cairns 2021). Samas on Eesti noored suuremas osas eelistanud sotsiaalmeedias tegevusi, mis nõuavad

väiksemat isiklikku pühendumist – üle poole on jaganud poliitilise sisuga uudiseid, muusikat või videoid; arutlenud poliitilistel teemadel või andnud allkirja petitsioonile. Sotsiaalmeedia kommentaariumites osalemist nähakse kui võimalust reflekteerida enda mõtteid. Seda võib tõlgendada seisukohtade kujundamise protsessina, mis võiks olla eelduseks kaalutletud eneseväljendusele, kui selleks tekib vajadus (Allaste ja Saari 2020). Poliitilise sisuga postituste laikimist võib näha kui esimest sammu ühiskondlike teemade vastu huvi tekkimiseks või jõudmiseks võrgustikeni, mis aitavad arvamusi kujundada ja seisukohti võtta. Petitsioonidele allkirjutamist e-keskkonnas on noored põhjendanud kui hea tahte avaldust, solidaarsuse ülesnäitamist ning kohati ka kui soovi ühiskonda mõjutada, olgu siis kas või ainult ühiskondlikult olulistele asjadele tähelepanu pöörates (Allaste, Beilmann, Tiidenberg 2018).

Hiljutisest uurimusest selgub, et end ise poliitiliselt mitteaktiivseks pidavad noored on just sotsiaalmeedia vahendusel hästi kursis nii uute sotsiaalsete liikumistega seotud teemade, rohkete meediakajastust leidvate välispoliitiliste teemade kui ka polariseerivate kohalike igapäevapoliitiliste teemadega. Mõned noored keskenduvad süsteemsele eneseharimisele, eriti *infotainment*-formaadis, teisteni jõuab poliitiline info n-ö iseenesest – sotsiaalmeedia, suunamudijate, sõprade ja meemide kaudu. Sotsiaalmeedias palju aega veetvatel noortel on poliitilist sisu pea võimatu vältida (Tiidenberg 2021). Poliitiliste meemide loomist ja jagamist käsitletakse kui üht osaluse viisi (McLoughlin jt 2021), mis võib tõsta huvi poliitika vastu ja olla versta-postiks mängulisel kodanikuks kujunemisel.

Teisalt on noorte seas ettevaatlikkust ja püüdu vältida võimalikku kriitikat (Allaste jt 2018). Intervjuudest Eesti noortega on esile tulnud, et nad hoiduvad sotsiaalmeedias arvamuse avaldamisest, sest tunnevad end ebakindlalt ning kardavad täiskasvanute negatiivseid reaktsioone ja hukkamõistu (Kalmus ja Siibak 2020). Kui jätta kõrvale pühendunud aktivistid, siis näib noortele olevat omane hinnang, et sotsiaalmeedias poliitilistel teemadel arvamust avaldada on hirmutavam ja riskantsem kui teha seda näost näkku (Tiidenberg 2021). Ilmselt on hirmu ja ettevaatlikkusega seotud ka uuem trend, et vestlused poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel, kogemuslugude ja poliitiliste meemide jagamine on kolinud osaliselt kinnistesse sõbragruppidesse (Tiidenberg 2021). See tähendab, et paljud noored ei taha oma arvamust avaldada keskkonnas, mis on avatud rünnakutele, ja teevad seda enda loodud piiratud osalusega gruppides, kus nad kõiki osalejaid tunnevad.

Hulk empiirilisi uurimusi viitab sotsiaalmeedia võimalustele poliitilist osalust suurendada. Seda nii mobiliseerumiseks vajaliku infoga kui ka jagades meeme ja lugusid, mis kultuurilise konteksti tundjate seas tekitavad tugevaid tundeid ja kaasamõtet. Samas ei ole sotsiaalmeediapõhise poliitilise osaluse mõttetuks või kahjulikuks tembeldamine siiani kadunud. Eesti kontekstis, kus poliitiline osalus ja usaldus poliitiliste institutsioonide vastu on olnud madal (nt Kalmus jt 2018), ei ole alust rääkida sellest, et n-ö osaluse simuleerimine sotsiaalmeedias tõmbaks noori ära sealt, kus ühiskonna või otsuste mõjutamine oleks tõenäolisem (Allaste jt 2018).

Sotsiaalmeedia vahendusel tekib võimalus osaleda vaoshoitud moel ka neil, kes võiksid soovida argisemal tasandil ühiskonda mõjutada, ning osalusel kui eneseväljendusaktiil (Puig-i-Abri ja Rojas 2007) võib olla potentsiaali nende suuremaks aktiveerimiseks. Kuigi sotsiaalmeediapõhist osalust on Eestis mõnevõrra uuritud, on sellega seonduvalt jätkuvalt küsimusi, millele vastuseid siiani ei ole. Samuti on rõhutatud vajadust sotsiaalmeedia kasutamist poliitilise osaluse, kodaniku aktiivsuse ja isikliku poliitilise meelsuse väljendamise osana palju rohkem teadvustada (Tiidenberg ja Ostashow 2022).

Paula Joanna Sillati digietnograafiale ja intervjuudele tuginev artikkel antud kogumikus analüüsib poliitilist osalust Twitteris, keskendudes noorte erinevatele osalusviisidele, motivatsioonile ja oma tegevusele antud tähendusele. Kuigi hirm negatiivse tagasiside ees on probleemiks ka Twitteris osalevatele noortele, aitab seda mõnevõrra tasakaalustada lõime formaat ja konto anonüümse seadistuse võimalus. Twitteri lubavused soodustavad mitmeti poliitilistel teemadel arutelusid, mille tulemusena võivad ühiskonnas toimuda muutused. Twitter soodustab ka poliitilise info levitamist nii teadlikkuse tõstmiseks kui ka mobiliseerumiseks väljaspool sotsiaalmeediat.

5. ERINEVATE NOORTE OSALEMINE

Rääkides noorte osalusest, tuleb silmas pidada, et nad on heterogeenne ühiskonnagrupp, kelle eelistused, vajadused ning väärtused eristuvad, sõltudes elupiirkonnast, emakeelest, kodakondsusest, Eestis elamise staatusest ning paljudest muudest asjaoludest. Noored, kellele olen eelnevalt viidanud kui valvekodanikele, on üsna erinevad ja samuti varieeruvad põhjused, miks ollakse „valvel“ ja mitte „rindel“. Kui mõningate noorte jaoks võib olla poliitilisest osalemisest loobumine teadlik valik, siis selle kõrval võivad seda mõjutada ka erinevate asjaolude kokkulangemine ja struktuurilistest põhjustest tulenev. Nii võib osalemist pärssida riigikeelest erinev emakeel, Eestis elamise juriidiline staatus või elupiirkond.

Eespool nimetatud põhjustel eristuvad varasemate uurimuste põhjal Eestis näiteks selgelt venekeelsed noored, kes võivad olla ebakindlamad ja vähem motiveeritud osalema. Eriti käib see noorte kohta, kelle puhul langevad kokku mitmed ebasoodsad aspektid, kes elavad äärealal (Ida-Virumaal) ja kes mõnel juhul on Eesti kodakondsuseta. Nad jäävad sageli kõrvale ka digitaalsetest osalusviisidest – takistuseks võib olla nii madal enesehinnang, venekeelsete platvormide puudumine eesti teemadel kui ka teadmatus nende olemasolust (Allaste ja Cairns 2021). Vajalik info osalustegevustest ei jõua alati noorteni, kes tarbivad teise keeleruumi infokanaleid. Keeleoskus võib mõjutada ka osalemiseks vajalikku motivatsiooni. Tegu on omamoodi surnud ringiga – suurem kaasatus ühiskonda pakuks enam võimalusi keeleoskuse parandamiseks, kuid vähene keeleoskus (ja pahatihti ka enda hinnang oma nõrgale keeleoskusele) pärsib osalemist.

Need teemad seostuvad praegu näiteks Ukraina sõja ja saabuvate põgenikega. Suur osa Ukrainast saabunud noori suhtleb vene keeles või oskab seda paremini kui teisi keeli, neid võib mõjutada eesti- ja venekeelse kogukonna eraldatus. Samuti võivad nende osalust pärssida traumaatilised kogemused ning koduriigist lahkumise eripärad või ka kohanemiskasvused. Uussisserändajatest noori võib käsitleda eraldi tähelepanu vajava sihtrühmana ka laiemalt kui sõjapõgenikke – teistelgi võib olla napi lõimituse ja keeleoskuse tõttu vähem võimalusi. Siiani on üsna vähe tähelepanu osutatud Eestisse tulnud õpilaste ja üliõpilaste osalusele. Kuna nad viibivad siin ajutiselt, on nende uurimist peetud pigem väheoluliseks, ehkki tegelikult iga viies välistudeng jääb Eestisse ka pärast õpingute lõppu (Tammaru jt 2017).

Koos Raili Nuginiga kirjutatud artiklis analüüsimise, milliseks kõrgema haridustasemega noorte uussisserändajate osalus potentsiaalselt kujuneb ja mis seda soodustab või takistab. Kui e-riigi teenused ning riigi institutsioonide läbipaistvus tekitavad usaldust ja potentsiaalselt suuremat soovi osaluseks, siis riiklikud regulatsioonid või vaenulik suhtumine sisserändajatesse võivad tekitada ebakindlust. Suurimaks osaluse takistajaks võib aga lugeda arutlusfoorumi puudumist ehk väga piiratud võimalusi Eesti ühiskonnast ja poliitikast vestelda. Osalust Eestis mõjutavad siinsete tingimuste ja regulatsioonide kõrval ka varasemad kogemused päritolumaal.

6. NOORTE OSALUSE TOETAMINE

Noorte osaluse toetamist käsitletakse olulise eesmärgina, mis on välja toodud ka Eesti noortevaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõu mitmes alateemas. Osalust on noortevaldkonnas seostatud noorte kaasamisega ühiskondlikku tegevusse ja otsustusprotsessidesse. Selleks on loodud erinevaid organisatsioone ja osaluskoogusid, mille toimimine on reguleeritud seadustes (Noorsootöö seadus; Põhikooli ja gümnaasiumi seadus; Lastekaitse seadus jne).

Teema mõtestamiseks ja teadvustamiseks on pikema aja jooksul konstrueeritud palju erinevaid kaasamis- ja osalusmudeleid. Näiteks klassikalisel noorte kaasamise „redelil“ eristatakse kaheksat astet (Hart 1992), mis iseloomustavad neile endile jäetud osaluse rolli. Kõige madalamal redelipulgal on noortega manipuleerimine (ehk teisisõnu nende endi roll osaluses on nõrk) ning kõrgeimal pulgal on noorte omaalgatuslikud ja täiskasvanutega jagatud ootused (nende endi aktiivsust tunnustatakse, hinnatakse ja arvestatakse). Selle lähenemise kõrvale on loodud teisigi, milles eristatakse osaluse erinevaid teekondi (Shier 2001), elemente ja dimensioone (Kudva ja Driskell 2009). Üldisema raamistiku moodustavad kaasamise puhul noorte teavitamine, konsulteerimine ja neile osaluse võimaldamine. Valdavalt usuvad kaasamisteooria pooldajad, et noored osalevad just nii palju, kui täiskasvanud neile selleks võimalusi annavad ja struktuure loovad. Kui hästi on õnnestunud noori kaasata, seda hindavad poliitikakujundajad valdavalt selle järgi, kui paljud neist osalevad erinevates ülalt alla loodud organisatsioonides.

Viimasel ajal rõhutatakse, et lisaks olemasolevatele kaasamismeetoditele, mis sageli jõuavad vaid väiksema osa võimekate noorteni, on oluline ehitada sild ka nendeni, kes siiani on pigem noorte osaluse võimestamiseks loodud tegevustest kõrvale jäänud (nt Aksen jt 2020). Eesti noortevaldkonna arengukavas tuuakse esile, et noortel peab olema võimalus valida, algatada ja luua lahendusi olulistele väljakutsetele ühiskonnas ja kogukonnas, saades selleks piisavalt infot, tuge ja tagasisidet. Euroopa Liidu Noortestrategias 2019–2027 rõhutatakse, et oluline on tunnustada noorte iseorganiseerumisel tekkinud struktuure, kaasata nende hääli otsustusprotsessidesse, arendada innovatiivseid ja alternatiivseid vorme kaasaraäkimiseks ning teadvustada ja edendada osaluskogemuse kaudu õppimist.

Nagu mainitud, on Eestis viimastel kümnenditel järjest kasvanud osalevate noorte osakaal üleilmsetes liikumistes (nt LGBT liikumine, loomaõiguste eest võitlemine, kliimaaktivism jne), mis on paljude noorte jaoks eelistatuim osalusviis. Selline noorte osalus jääb aga siiani sageli nähtamatuks ja nende tegevust toetatakse vähem. Keskendumine osaluse traditsioonilistele vormidele ei võimalda poliitikakujundajatel näha selliseid tegevusi osalusena ning need jäävad väljaspoole riiklikku tegutsemisagendat (Allaste jt 2022).

Kuidas noortega vahetult töötavad spetsialistid mõtestavad osalusega seotud teemasid, on siiani väga vähe uuritud. Tanja Dibou ja Ilona Rannala artikkel keskendub noorsootöötajate, omavalitsuse noortevaldkonna spetsialistide ning huvijuhtide arusaamadele, dilemmadele ja väljakutsetele noorte osaluse toetamisel. Noortega töötavad spetsialistid näevad end julgustajate, motiveerijate, info andjate ja teadlikkuse tõstjatena. Teisalt tuleb ka parimate kavatsuste juures esile mitmeid takistusi, alustades valdkonna töötajate ülekoormatusest, isoleeritusest ning mõningatel juhtudel ka napist kompetentsist. Kuigi noortega töötavad täiskasvanud on kursis muutunud osalusviiside ja noorte eelistustega, mõjutavad neid noortega töötamisel osaluse mõõdikud, mis prioritseerivad ülalt alla organisatsioonides osalust. Klassikalised kaasamismudelid, kus eristatakse aktiivset osalemist passiivsest, jäävad uute osalusvormide mõtestamisel piiratuks ning kompetents uuemate osalusviiside toetamiseks tagasihoidlikuks.

VIITEALLIKAD

- Aksen, Merli; Kiisel, Maie; Saarsen, Kärt; Koppel, Helleka; Jaanits, Jaanika; Tammsaar, Helelyn; Rajaveer, Liina; Narusson, Dagmar; Trumm, Elsa 2018. *Noorte osalus otsustusprotsessides*. Tartu Ülikool. RAKE, Rakendusliku Antropoloogia Keskus.
- Allaste, Airi-Alina 2022. Punkaritest kliimaaktivistideni: Noorte poliitiline osalus väljaspool parteipoliitikat. *Vikerkaar*, 12, 108–115.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Pirk, Reelika 2021. Non-formal and informal learning as citizenship education: the views of young people and youth policymakers. *Journal of Applied Youth Studies*.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Tiidenberg, Katrin 2018. Digitaalne osalus. Lk 119–139 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus.
- Allaste, Airi-Alina; Pirk, Reelika 2020. Teismeliste radikaalide mäss või maailmaparandajate algatatud uus elustiil? Lk 161–181 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2019–2020: Noorte elu avamata küljed*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus, Tallinna Ülikool.
- Allaste, Airi-Alina; Pirk, Reelika; Taru, Marti 2014. *Mapping and typologising youth activism. Deliverable 6.1: Country-based report*. MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy And Civic Engagement).
- Allaste, Airi-Alina; Saari, Kari 2020. Social media and participation in different socio-political contexts: cases of Estonia and Finland. *YOUNG*, 28(2), 138–156.
- Amnå, Erik; Ekman, Joakim 2013. Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), 261–281.
- Bennett, W. Lance 2008. *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dalton, Russel, J. (toim.) 2011. *Engaging Youth in Politics: Debating Democracy's Future*. New York: IDEBATE Press.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and Self Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Glas, Ren; Lammes, Sybille; Lange, Michiel; Raessens, Joost; Vries, Ilmar (toim.) 2019. *The Playful Citizen: Civic Engagement in a Mediatized Culture*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Goodwin, Jeff; Jasper, James M. (toim.) 2009. *The Social Movements Reader. Cases and Concepts*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hartley, John 2010. Silly citizenship. *Critical Discourse Studies*, 7(4).
- Hart, Roger 1992. *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Heath, Joseph; Potter, Andrew 2006. *The Rebel Sell. How the Counterculture Became Consumer Culture*. West Sussex: Capstone Publishing Limited.
- Hebdige, Dick 1979. *Subculture: The meaning of style*. London: Routledge.
- Jenkins, Henry; Peters-Lazaro, Gabriel; Shresthova, Sangita 2020. *Popular Culture and the Civic Imagination: Case Studies of Creative Social Change*. New York University Press.
- Kallio, Kirsi Paulina; Wood, Bronwin; Häkli, Jouni 2020. Lived citizenship: conceptualising an emerging field. *Citizenship Studies*, 24(6), 713–729.
- Kalmus, Veronika; Kõuts-Klemm, Ragne; Beilmann, Mai; Rämmer, Andu; Opermann, Signe 2018. Long-lasting shadows of (post)communism? Generational and ethnic divides in political and civic participation in Estonia. Lk 35–56 kogumikus *(Mis-)Understanding political participation*. London: Routledge Taylor & Francis Ltd.
- Kalmus, Veronika; Siibak, Andra 2020. Eesti noored virtuaalses arvamusruumis. Lk 220–229 kogumikus *Sooväli-Sepping, Helen (toim.) Eesti inimarengu aruanne 2019/2020*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

- Karatzogianni, Athina; Tiidenberg, Katrin; Parsanoglou, Dimitris; Lepik, Kamilla Selina; Raig, Madli; Suitslepp, Marta Liisa; Matthews, Jacob; Symeonaki, Maria; Kazani, Aggeliki; Pnevmatikaki, Myrto 2021. *Online Political Behaviour and ideological Production by Young People: A Comparative Study of ICT and Civic Participation in Estonia, Greece and the United Kingdom*. (DigiGen – working paper series No. 4).
- Kudva, Neema; Driskell, David 2009. Creating space for participation: The role of organizational practice in structuring youth participation. *Community Development*, 40(4), 367–380.
- Lagerspetz, Mikko 2009. Still citizens vs. State? Post-communist prospects for democracy in Europe. Lk 147–168 kogumikus Konttinen, A. (toim.) *Civic Mind and Good Citizens Comparative Perspectives*. Tampere University Press.
- Lauristin, Marju; Vihalemm, Peeter 2009. Internal and External Factors Influencing Estonian Public Agenda During Two Decades of Post-Communist Transformation. *Journal of Baltic Studies*, 40(1), 1–29.
- McLoughlin, Liam; Southern, Rosalind 2021. By any memes necessary? Small political acts, incidental exposure and memes during the 2017 UK general election. *The British Journal of Politics and International Relations*, 23(1), 60–84.
- Norris, Pippa 2002. *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Pilkington, Hilary; Pollock, Gary; Franc, Renate (toim.) 2018. *Understanding Youth Participation Across Europe. From Survey to Ethnography*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Puig-i-Abri, Eulàlia; Rojas, Hernando 2007. Being Early on the Curve: Online Practices and Expressive Political Participation. *International Journal of Internet Science*, 2(1), 28–44.
- Riley, Sarah; Morey, Yvette; Griffin, Christine 2010. The ‘pleasure citizen’: Analyzing partying as a form of social and political participation. *Young*, 18(1), 33–54.
- Scott, Alan 1990. *Ideology and the New Social Movements*. London: Unwin Hyman.
- Shier, Harry 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117.
- Tammaru, Tiit; Kallas, Kristiina; Eamets, Raul 2017. Põhisõnumid. Eesti rändeajastul. Lk 9–20 kogumikus *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Tiidenberg, Katrin 2021. „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivse seoste kohta. <https://blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o%CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so%CC%83jakad.pdf>.
- Tiidenberg, Katrin; Ostashow, Nikolai 2022. *Oskused, pädevused ja osalus: noorte digitaalne kodakondsus Eesti poliitikat kujundavates dokumentides*. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Oskused%2C%20p%C3%A4devused%20ja%20osalus_Tiidenberg%26Ostashow_0.pdf.
- Türk, Pirjo 2013. Eesti punk – miilitsast presidendini. Lk 79–118 kogumikus Allaste, Airi-Alina (toim.) *Subkultuurid*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Vukelic, Jelisaveta; Stanojevic, Dragan 2012. Environmental activism as a new form of political participation of the youth in Serbia. *Sociologija*, 54, 387–399.

NOORTE POLIITILINE OSALUS TWITTERIS: KUIDAS NOORED ENNAST SÄUTSUDES VÄLJENDAVAD?

PAULA JOANNA SILLAT¹

1. SISSEJUHATUS

Võrreldes vanemate põlvkondadega on noorte osalus madal traditsioonilistes poliitilistes protsessides nagu hääletamine valimistel ja poliitilisse parteisse kuulumine (Euroopa Komisjon 2019; IPU 2021). Ent uuringutest on selgunud, et noorte poliitiline osalemine ei ole eakamate omast väiksem, vaid pigem erineb sisuliselt. Eesti noored, sarnaselt teistest rahvustest eakaaslastele, eelistavad formaalsele poliitilisele osalusele uuemaid alternatiivseid osalusviise ning on kodanikualgatustes kaasalöömisel ja poliitilisel osalusel internetis oluliselt aktiivsemad kui vanemad põlvkonnad (Kalmus jt 2017: 652).

Mitmetest Euroopa noorte osaluse ja kodanikuaktiivsuse projektidest (MYPLACE, CATCH-EyoU, Digigen) on selgunud, et Eesti noorte hinnang endi huvile ühiskondlike ja poliitiliste teemade suhtes ei vasta tegelikkusele. Noored on neist tegelikult huvitatud, kuid ise ei peagi neid poliitiliseks. Tihtipeale on noorte arvates poliitiline vaid parteipoliitikaga seotu (Allaste jt 2013; Tiidenberg 2021).

Varasemates uuringutes, mis keskenduvad poliitilisele osalusele, on Eesti noori defineeritud valvekodanikena. Nood erinevad passiivsetest kodanikest selle poolest, et hoiavad end kursis poliitiliste teemadega ning on vajadusel valmis ja võimelised osalema (Amnä ja Ekman 2013). Eesti noored väidavad, et poliitika ei paku neile huvi, ning peavad end poliitiliselt passiivseks, kuid sellegipoolest on nad teadlikud teemadest, mis on seotud uute sotsiaalsete liikumistega, sotsiaalmeedias kajastatud välispoliitiliste küsimustega ja kohaliku igapäevapoliitikaga. Mitteaktiivsust põhjendavad

¹ Tallinna Ülikooli digitehnoloogiate instituut, kontakt: pjoannas@tlu.ee

noored huvi puudumise, teadmiste puudulikkuse, probleemide vähese tõsiduse, ajapuuduse ning potentsiaalse negatiivse tagasisidega, mida nad pelgavad saada eelkõige sotsiaalmeedias (Tiidenberg 2021).

Eesti noored on võrreldes Lääne-Euroopa riikide, näiteks naabermaa Soomega, vähem kaasatud traditsioonilistes osalusviisides, nagu näiteks ühendustesse kuulumine (Allaste ja Saari 2020), ning väljendavad sageli huvi ja hoiavad end erinevate ühiskondlike ja poliitiliste aruteludega kursis sotsiaalmeediat kasutades (Allaste, Beilmann ja Tiidenberg 2018). Eelnevale toetudes ei saa üheselt väita, et noored on poliitiliselt apaatsed, vaid pigem on osalusviisid muutunud, kusjuures noorte osaluse puhul on üheks oluliseks keskkonnaks sotsiaalmeedia platvormid. Varem on välja toodud, et seni väljapakutud kaasamismeetodid kõiki noori ei kõneta ega ole jõudnud nendeni, kes organisatsioonides osaleda ei soovi (Aksen jt. 2018). Samuti näitab noorte digitaalse kodakondsuse analüüs Eesti poliitikat kujundavates dokumentides, et sotsiaalmeedia kasutamine poliitilise osaluse, kodaniku aktiivsuse ja isikliku poliitilise meelsuse väljendamise osana jääb dokumentidest välja ning soovitus oli, et noorsootöötajad ja õpetajad peaksid sellest teadma palju rohkem (Tiidenberg ja Ostashow 2022). Noorte poliitilise osaluse suurendamise ja ka nendega töötavate spetsialistide teavitamise vaatenurgast on oluline paremini mõista, mil viisil noored sotsiaalmeedia platvormidel tegutsevad. Siinne uurimus keskendus Twitterile: mis toetab ja takistab sellel platvormil osalemist, milliseid osalusviise noored seal kasutavad ja millist tähendust see neile omab, mis ajendab noori seal osalema ning kuidas nende arvates Twitteris osalemine mõjub teistele osalusvormidele.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

2.1. Poliitiline osalus sotsiaalmeedias

Sotsiaalmeedia kasutamine ühiskondlikel ja poliitilistel eesmärkidel on ülemaailmselt levinud, seda eriti noorte seas. Sotsiaalmeedia platvormid võimaldavad kasutajatel osaleda tegevuste kaudu, mis erinevad traditsioonilisest poliitilistest osalusviisidest nagu hääletamine valimistel või parteisse kuulumine. Sotsiaalmeedia platvormid on noorte jaoks põhiline kanal eneseväljenduseks, sh poliitiliseks (Literat ja Kliger-Vilenchik 2018). Varasemates uuringutes on leitud, et noored eelistavad traditsioonilistele osalusviisidele hoopis individuaalsemaid poliitilisi tegevusi (Bennett jt 2011; Sloam 2016).

Noored on aina enam kaasatud isiklikesse ja eraelusfääriga seotud tegevustesse – nagu vabatahtlik töö, digivõrgustiku loomine ning tarbija aktivism –, millel on rõhk eneseteostusel ja -väljendusel. Sotsiaalmeedia pole nende jaoks vaid suhtlemisvahend-meelelahutus, vaid ka oluline poliitiliste vaadete kujundaja ja erinevate teemade teadvustaja; mis annab uusi teadmisi, avardab silmaringi ja jagab raputavaid isiklikke kogemusi (Karatzogianni jt 2021).

Poliitilist osalemist sotsiaalmeedias käsitletakse uue osalemise vormina, mis sarnaneb struktuuri poolest väljaspool sotsiaalmeediat toimuvale osalusele, võimaldades inimeste teadlikkust tõsta, isiklikke võrgustikke aktiveerida ning teisi kasutajaid mobiliseerida. Aktiivne osalemine internetis võib potentsiaalselt üle kanduda osalemiseks väljaspool veebi, kusjuures positiivne kogemus ja toetus internetis toetab edasist aktiivset osalemist (Wilkins jt 2019). Nii võib öelda, et sotsiaalmeedias osaluse tunnustamine on oluline noorte formaalse poliitilise osaluse edendamiseks.

Sotsiaalmeedia lihtsustab ja toetab internetis osalemist kollektiivsetel eesmärkidel kogemuste ja arvamuste avaldamise, veebikogukondade toetuse ja tegevuste organiseerimise ning ideede ja arvamuste üle arutlemise ja jagamise kaudu (Greijdanus jt 2020). Osalemise põhjusteks sotsiaalmeedias on ka lihtne ligipääs, kiirus, efektiivsus, kindlale eesmärgile orienteeritus, sõprade ja kogukonna toetus ning positiivne emotsioon, mis osalemisega kaasneb (Rotman jt 2011).

Kuna sotsiaalmeedia võimaldab kiirelt infot jagada ja levitada, siis levib platvormidel paratamatult ka valeinfo. Selle postitamise ja jagamise piiramise üle on arutletud palju. Kuivõrd on leitud, et valeinfo, -uudiste ja alternatiivsete faktide levimise ja poliitiliste valimiste tulemuste vahel on põhjuslik seos (Barrera jt 2020; Grinberg jt 2019; Allcott jt 2019), on hakatud viimastel aastatel rohkem panema rõhku eksitavat infot sisaldavate postituste märgistamisele, piiramisele ja kustutamisele (Oversight Board; Twitter a). Ehkki sotsiaalmeedia platvormidel on hakatud sisule rakendama faktikontrolli ja piirama valeinfo levikut, langeb vastutus valeinfo tuvastada suuresti siiski kasutajatele (Cox 2017), sest kontrollitava sisu maht on platvormidele haldamiseks liiga suur (Twitter a).

2.2. Osalemine Twitteris

Uuringus keskendusin noorte osaluse uurimisele sotsiaalmeedia platvormil Twitter. See on mikroblogi, kus kasutajad saavad luua lühikesi, kuni 280-tähemärgilisi postitusi, mida nimetatakse säutsudeks (*tweet*). Säutse saab jagada retweet funktsiooniga, mis taaspostitab sisu teiselt kasutajalt enda kontole. Taaspostitatud sisule on võimalik lisada enda kommentaar (*quote retweet*) ning teiste kasutajate postitusi kommenteerida ja meeldivaks märkida. Meeldivaks märgitud säutsud on kuvatud kasutajate profiilidel meeldimiste vahelehel.

Twitteris saab sisu otsida märksõnade ja teemaviidete (*hashtag*) ning tüübi (populaarsemad, hiljutisemad, pildid, videod) järgi. Teiste kontosid jälgides on kasutajatel võimalik kureerida oma isiklikku ajajoont, valides, kelle postitusi nad soovivad näha. Samuti on võimalik ajajoont veel enam isikupärastada, vaigistades (*mute*) ja blokkides kasutajaid, sõnu, fraase, emotikone ja teemaviiteid (Twitter b).

Osalust sotsiaalmeedias toetavad ka platvormide lubavused. Boyd (2010) defineerib need viisidena, kuidas tehnoloogia struktureerib platvormil toimimist. Ühe osalust toetava lubavusena tuuakse välja postituse jagamine. Seda on selgitatud kui

sotsiaalmeedia arhitektuurilist omadust (Papacharissi 2012), mis suunab inimesi sisu jagama enda kontol. Jagamine toetab poliitilist eneseväljendust ning aitab levitada uudiseid ja infot (Gil de Zuniga, Jung ja Valenzuela 2012).

Tähtis on ka anonüümsus, mida Evans jt (2017) defineerisid lubavusena, mida osad platvormid kasutajatele võimaldavad. Näiteks ei nõua Twitter ja Tumblr isikuandmete kuvamist, seega on kasutajatel võimalik jääda anonüümseks. Samas leidub platvorme nagu Facebook, mis suunavad kasutajaid pigem kasutama oma päris nime. On leitud, et anonüümsus võimaldab väljendada arvamusi vastuolulistel teemadel. Kasutajad väljendavad end poliitiliselt tõenäolisemalt sellistel sotsiaalmeedia platvormidel, kus nad saavad oma konto seadistada anonüümseks (Shim ja Oh 2018). Seega on platvormid, kus ei pea esinema oma nime ja pildiga, osaluse toetamisel eriti olulised inimestele, kes teistes keskkondades poliitilist eneseväljendust väldivad.

Sotsiaalmeedias on võimalik soovitud rohkem tähelepanu tuua mitmesuguste nähtavate tegevustega nagu meeldimine, kommenteerimine ja jagamine (Pandey jt 2019). Twitterit nähakse vahendina, mille kaudu ja abil saab jagada infot kiirelt terve maailmaga (Stephen 2015). See on vahetu uudiste allikas, kus paljudel on võimalik infot levitada vähese ajaga, olenemata asukohast. Seega on Twitter oluline platvorm, mis võimaldab teadlikkust tõsta ja osalust toetada.

3. ANDMED JA ANALÜÜSIMEETODID

Saamaks teada, kuidas noored Twitterit poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel eneseväljenduseks kasutavad ning kuidas nad endi osalemist Twitteris mõtestavad, viisin läbi etnograafilise uuringu ja täiendavad intervjuud. Noorte osaluse uurimiseks valisin Twitteri, sest see on rahvusvaheliselt olnud üheks olulisemaks platvormiks poliitilise ja ühiskondliku osaluse puhul (Wojcik ja Hughes 2019) ning viimastel aastatel ka Eestis populaarsemaks muutunud (Statcounter).

Uuringu valimi, nii vaadeldud kasutajate kui intervjuueeritavate moodustamiseks rakendasin sihipärase valimi põhimõtteid, et leida uuritava populatsiooni kõige tüüpilisemad esindajad (Daniel 2012). Valimi kriteeriumid olid uuritavate vanus (18–26) ning osalemine poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel aruteludes Twitteris. Kui intervjuueeritavate vanust oli võimalik tuvastada neilt küsides, siis vaadeldavate kasutajate puhul ei saa olla täiesti veendunud vanuse sobivuses kriteeriumiga, kuna Twitteris ei ole kasutajatel kohustust enda vanust kuvada. Samas tõenäoliselt jäid nemadki enam-vähem samasse vanuserühma, kuna vanust on võimalik eeldada nende postituste, jälgitavate ja jälgijate põhjal. Teisalt osales diskussioonides lisaks 18–26aastastele ilmselt mõnevõrra vanemaidki Twitteri kasutajaid. Seega kuulusid analüüsitava sautsude hulka ka postitused, mille autoriks ei ole noored.

Vaatlus toimus 22. veebruarist kuni 10. märtsini 2022. aastal. Sellal jälgisin, milliseid postitusi Twitteris jagati ning millistel teemadel arvamust avaldati ja arutelud toimusid. Andmeid kogudes hoidsin ennast Twitteris toimuvaga kursis ja arhiveerisin säutse. Kasutasin selleks nutitelefonis Twitteri rakendust, tehes

kuvatõmmiseid ning kirjalikke märkmeid. Jälgisin 35 kasutajat, kes kasutasid Twitterit eneseväljenduseks iga päev, avaldades arvamust ka ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel. Arhiveerisin Twitteris vestlused, mis käsitlesid ühiskondlikke ja poliitilisi teemasid, ning kirjutasin arhiveeritud säutsud ja kuvatõmmised ümber tekstifailiks, et neid oleks mugavam analüüsida. Analüüsisin kokku 387 säutsu. Täiendavate intervjuudega uurisin, kuidas noored ise enda osalust Twitteris mõtestavad. Intervjueerisin 8 Eesti noort vanuses 20–25 aastat.

Kogutud andmestiku puhul kasutasin temaatilist analüüsi. Selle esimeses etapis kirjutasin ümber arhiveeritud säutsud ning transkribeerisin intervjuud. Kasutasin avatud kodeerimist, kus kirjutatud tekstid kodeerisin kõigepealt rida-realt, edasi jaotasin koodid temaatiliselt ning tekkinud teemad koondasin ala- ja põhiteemadeks. Põhiteemadeks olid osalusviisid sotsiaalmeedias ja Twitteris, noorte huvi ja osalus poliitilistes tegevustes ja aruteludes ning noorte tajutud Twitteris osalemise mõju osalusvormidele väljaspool sotsiaalmeediat.

4. ANDMETE ANALÜÜS

4.1. Twitteri plussid ja miinused

Sotsiaalmeedias osalemisest rääkides mainisid intervjueeritavad platvormide lubavusi nagu jagamine ja anonüümsus, mis määravad, millist sisu nad postitavad ning millistel eesmärkidel nad erinevaid sotsiaalmeedia platvorme kasutavad. Poliitiliseks eneseväljenduseks ja ühiskondlikel teemadel kaasa rääkimiseks eelistasid valimisse kuulunud noored Twitterit, kusjuures peamise põhjusena töid nad välja selle osalemist toetava formaadi. Lisaks Twitterile mainisid noored igapäevaselt kasutatavate platvormidena Instagrami, Facebooki, TikToki ja Redditit. Sealhulgas Instagrami ja Facebooki pidasid informandid platvormideks, kus postitada professionaalset ja isiklikku sisu. Noored rääkisid, et kasutavad neid suhtlemiseks sõprade ja perekonnaga, aga ka ametialaselt. Twitteris on intervjueeritute arvates kõige mugavam arvamust avaldada ja aruteludest osa võtta, sest sisu on eelkõige tekstina ning lõime formaat võimaldab seisukohti esitada paremini ja detailsemalt kui Twitteri postituste 280 sõna limiit. Twitteris säutsudele vastamist, *retweet*imist ja *quote retweet*imist pidasid nad lihtsaks tegevuseks, mis toetab kaasarääkimist.

Osalust toetava lubavusena toodi välja ka anonüümsus. Twitteri konto anonüümne seadistus oli intervjueeritavate teadlik valik. Sellega on nad loonud keskkonna, kus tunnevad end kaasa rääkides turvaliselt, julgelt ja mugavalt. Noored leidsid, et anonüümsus võimaldab neil kaasa rääkida vastuolulistel teemadel, mille puhul nad üldiselt diskussioonides osalemist väldiksid. Samas võib öelda, et anonüümseks jäädakse rohkem laiemale ühiskonnale. Teistele Twitteri kasutajatele ja sotsiaalmeedia lubavusi tundvatele noortele ollakse ikkagi lihtsasti äratuntavad. Nii rõhutati, et isegi anonüümse kontoseadistusega ei avalda nad mitte kunagi arvamust, mida nad ei jagaks mitteamonüümset, ning anonüümsus on pigem näiline, sest nende isik on tuvastatav.

... ilmselgelt see ei ole väga varjatud ka, kes ma olen. Kes tahab paar klikki rohkem teha, see saab Twitteri kaudu aru, kes ma olen. Aga see kuidagi loob mugavama keskkonna, et sul ei ole otseselt seal mingit ülemust. (Maru, 24)

Noored väljendasid, et täisnimega Twitteri konto nõuab postitatud sisu rohke- mat tsenseerimist, sest see oleks internetist otsinguga leitav. Oma nime ja pildiga Twitteris osalemine eeldab informantide arvates aktiivsemat osalust poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel aruteludes ning sisu rohkem kontrollimist ja vähem huu- morit.

... kui mul oleks ametlikum Twitteri konto, kus mul on täisnimi ja kõik sellised asjad, siis ma räägiks võib-olla natuke rohkem tõsisematel teemadel, ma pööraks rohkem tähelepanu grammatikale. Ma võib-olla ei teeks mingisuguseid rumalamaid nalju. Ja ma ilmselt räägiks rohkem kaasa sellistel ühiskondlikel teemadel. Sest siis oleks nagu eeldatud, et sa pead vist seda tegema. (Hanna, 25)

Ehkki noored uuritavad nägid Twitterit hea platvormina, kus kaasa rääkida, töid nad välja negatiivse vastukaja sotsiaalmeedias, mis vahel vähendab nende motivatsiooni ja tahet osaleda. Noored tunnevad end Twitteris arvamust avalda- des mugavalt, kuid väljendasid, et negatiivne tagasiside on seal kaasa rääkimisel paratamatus, millega peab arvestama. Samas töid nad välja, et positiivne ja toetav tagasiside teistelt noortelt kasutajatelt ja sõpradelt julgustab neid Twitteris kaasa rääkima. Arvamust on nad julgemad Twitteris avaldama juhul, kui seda on teinud nende jälgitavad, tuttavad või teised noored, isegi kui nende arvamused ei ühti.

4.2. Twitter kui infoallikas

Twitteris päevakajalistest poliitilistest ja ühiskondlikest probleemidest info jagamist peavad informandid ülioluliseks. Samas olid nad kriitilised selle poolest, kas jagamises väljendub ka poliitiline osalus. Nii eristasid intervjuueeritavad vaid postituste jaga- mist ja säutsudele vastates kaasa rääkimist vastukaaluna diskussioonide algatamisest originaalpostitustega. Aktiivne osalemine väljendus noorte arvates ainult viimases. Lisaks leidsid intervjuueeritavad, et Twitteri-konto kasutamine igapäevaseks enese- väljenduseks vähendab nende osalust, sest ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel arutlemine ning jagatud säutsud olulise infoga võivad jääda argiste teemade varju.

*Ma ei leia, et võtaksin palju sõna millegi kasuliku kohta. Kui vaadata, skrollida [kerida] natuke mu konto peal, siis enamik seal on mingi no kergelt öeldes s*** postimine ja ma elan nagu enda igapäevaelu seal välja... (Maru, 24)*

Vaadeldes selgus, et Twitteris levib üsna laialdaselt valeinfo. Selle levimise määra tajusid aga intervjuueeritavad erinevalt. Avaldati arvamust, et valeinfot on sotsiaalmeedias ja internetis leidunud alati samaväärselt, aga samas toodi välja info-

sõja mõju valeinfo leviku suurenemisele. Kuigi noored märkasid valeinfo laialdast levikut, usaldasid nad iseenda ja jälgitavate pädevust tuvastada eksitavaid infot sisaldavaid postitused ning uskusid, et nende jälgitavad jagavad vaid tõest infot sisaldavaid säutse. Siiski rõhutati, et sotsiaalmeediasse postitatud sisusse peab alati suhtuma kriitiliselt ning olenemata postitaja isikust ja usaldusväärsusest ei saa seda mitte kunagi täielikult usaldada.

Isegi [Eesti poliitiku nimi] on minu meelest üsna palju siukseid nagu off asju retweet'unud. Kindlasti tasub seda infot kontrollida. (Kaarel, 23)

Osaluse toetajana on üheks oluliseks Twitteri lubavuseks uudiste jagamine. Intervjuueritud noorte jaoks on sotsiaalmeedia, eriti Twitter, kohalikest ja rahvusvahelistest uudisteväljaannetest usaldusväärsem infoallikas. Twitteris jälgivad nad rahvusvahelisi kasutajaid, kelle kontode vahendusel jõuab informantide arvates oluline info nendeni kiirelt, vahetult ja moonutamata. Ametlikest meediakanalitest uudiste mittelugemise põhjustena toodi välja liigne negatiivsus, mis on emotsionaalselt kurnav, ning sotsiaalmeediast paratamatult sama info kättesaamine.

Mul oli [uudiste lugemise] harjumus, aga ma treenisin selle välja, sest pidev uudiste lugemine nagu mõjub väga negatiivselt vaimsele tervisele... Ma saingi üsna ruttu aru, et see ei ole tegelikult hea ega vajalik, et olulisemad asjad nagunii jõuavad [sotsiaalmeedia kaudu] minuni. (Kaarel, 23)

Samuti rääkisid uuritavad, et kuigi kõik inimesed uudiseid ei vaata ega loe, siis sotsiaalmeedia kontod on väga paljudel, mistõttu on sotsiaalmeedial oluline roll edastada päevakajaline info nendeni, kelleni info teiste kanalite kaudu ei jõuaks. Uuritavate jaoks oli platvormidel ka väljaspool sotsiaalmeediat arutelusid algatav roll. Noored töid välja, et ilma sotsiaalmeediata nende sõbrad paljude teemadega kokku ei puutuks.

*... juba ainuüksi see [on sotsiaalmeedias osalemise oluline mõju], kui ma leian Twitterist mingisuguse asja, mis mind nagu puudutab, siis näiteks järgmisel päeval räägin saunas sõpradele, et yo, see on f***ed up... (Kaarel, 23)*

Vaatluse tulemusena selgus, et Eesti kontekstis saab eristada Twitteris kahte peamist info jagamise eesmärki: säutsude jagamine ja loomine mobiliseerimiseks ning teadlikkuse suurendamiseks ühiskondlikest ja poliitilistest probleemidest. Alustasin vaatlust vahetult enne Venemaa sõjalise agressiooni algust Ukrainas 24. veebruaril 2022. aastal. Selle kestel toimus Twitteris palju aktiivseid diskussioone Ukraina sõja kohta. Nõnda säutsusid vaadeldavad noored, et sotsiaalmeedias sisu loomise eesmärk ei olegi sõjaline vastuseis, vaid eneseväljendus ja toetuse näitamine ning tõese info jagamine ja teadlikkuse tõstmine sotsiaalmeediat kasutades on just Ukraina sõja kontekstis äärmiselt oluline.

Kohalikel teemadel postitasid Twitteri kasutajad säutse mõlemal eesmärgil, nii teadlikkuse tõstmiseks kui mobiliseerimiseks. Viimase alla kuuluvad postitused protestide, annetuste ja korjanduste kohta. Näiteks levisid 2022. aasta veebruari lõpus laialdaselt postitused infoga üle-eestilistest Ukraina toetuseks korraldatud protestidest, kus kutsuti inimesi üles meeleavaldustel osalema ning raha ja esemeid annetama. Kusjuures kohalikud ja rahvusvahelised teemad kattusid, näiteks jagati Ukraina sõja kontekstis nii infot kohalike algatuste kohta mobiliseerimise eesmärgil kui ka säutse Ukrainas toimuvast teadmiste tõstmise eesmärgil. Osal rahvusvahelistel teemadel, näiteks Iisraeli-Palestiina konflikti puhul, piirdusid kasutajad vaid säutsude taaspostitamisega oma ajajoonele ilma täiendava kommentaarita. Võib eeldada, et Eesti noored tundsid end – võrreldes näiteks Ukraina sõja teemadega – Iisraeli-Palestiina konflikti küsimustega liiga vähe seotuna, et midagi kommenteerida.

4.3. Noorte huvi ja osalemine

Kuigi intervjuueeritavad väljendasid, et igasuguse päevakajalise, ühiskondliku ja poliitilise sisuga enda kursis hoidmine on oluline, siis arvamust avaldavad nad üldjuhul vaid teemadel, mis on nende jaoks isiklikult tähtsad (nagu sotsiaalne eba võrdsus, vähemuste õigused, Ukraina sõda) ja mille kohta nad tunnevad, et neil on piisavalt teadmisi. Sarnaselt jagasid vaatluse perioodil jälgitavad kasutajad Twitteris igapäevapoliitiliste ja ühiskondlike teemade kohta käivaid postitusi, kuid diskussioonidest võeti osa vaid üksikute konkreetsete teemade puhul nagu COVID-19 kriis, Ukraina sõda, kohalik parteipoliitika ja vähemuste õigused. Intervjuueeritavad leidsid, et teemadel, mille puhul nad tunnevad, et on puudulikult informeeritud, ei räägi nad vestluses kaasa, vaid eelistavad olla jälgijad ja kõrvaltvaatajad, et end paremini kurssi viia ja teadmisi täiendada.

Kuigi informandid pidasid end poliitilistest ja ühiskondlikest teemadest huvitatuks, siis ei hinnanud nad end poliitiliselt piisavalt aktiivseks. Nad tuginesid hinnangus arvamusele, et poliitiline aktiivsus väljendub osalemises traditsioonilistel viisidel ja formaalsetes protsessides, nagu näiteks parteipoliitika.

Tunnen, et ma teen liiga vähe võrdluses sõpradega, kes reaalselt ongi aktivistid ja veavad mingeid programme, üritusi, mida kõike. (Maru, 24)

Intervjuueeritavad, kelle sõprade ja tuttavate hulgas oli poliitiliselt aktiivseid inimesi, kaldusid arvama, et nende põlvkond osaleb formaalsetel viisidel poliitikas samaväärselt vanemate põlvkondadega, ja töid näiteid traditsioonilistel viisidel aktiivsetest osalejatest. Samuti oli intervjuueeritavate hulgas üks noor, kes on aktiivne parteipoliitikas, ja ühe informandi eesmärk on kandideerida järgmistel kohalike omavalitsuste valimistel. Osaluseks pidasidki noored eelkõige traditsioonilisi osalusviise nagu poliitilistesse parteidesse ja noorteühendustesse kuulumine ning valimas käimine, aga nad leidsid samas, et kõigest valimas käimine ei tähenda,

et nad on aktiivsed kodanikud. Nad arvasid, et traditsioonilistel viisidel osalemine oleneb palju inimese isikuomadustest. Informandid, kes parteipoliitikas ei osale, leidsid, et nad ei sobi isiksuselt, välimuselt ja väljendusviisi poolest ega ole piisavalt esinduslikud erakonda kuulumiseks.

Ma ise lihtsalt ei ole seda tüüpi inimene, kes läheks campaign'ima... Ma ei kujuta ette, mis see oleks, mis mind peaks nii palju rivist välja lükkama, et teeksin enda iseloomu vastast asja. (Kaarel, 23)

Traditsioonilistel viisidel mitteosalemise põhjustena toodi eelkõige välja aja- ja motivatsioonipuudus. Samuti uskusid noored vähe parteipoliitika tulemuslikkusse ning väljendasid arvamust, et alternatiivsetel viisidel osalemine sotsiaalmeedias võib olla samaväärse mõjuga. Traditsioonilistesse osalusviisidesse suhtusid positiivsemalt uuritavad, kellel oli keskkooliajast isiklik kogemus kaasatud olemisega. Varasemat kaasatust pidasid nad toetavaks teguriks praegusele osalusele. Samuti toodi välja, et noorte osalemist praeguses mahus ja kujul väärtustatakse ja tunnustatakse liiga vähe ning nende arvamust ei võeta tihti tõsiselt.

Ma arvan, et mul on võib-olla vähe usku sellesse, et asjad muutuvad praegu, kui mina olen veel selles eas. Nii et ma lihtsalt ei jaksaks sellele vastu hakata, mul ei ole energiat võib-olla nii palju, kui on mõnel inimesel. Ega motivatsiooni, et reaalselt minna ja olla aktiivne noorte parteides ja midagi muuta. (Maarja, 21)

4.4. Noorte tajutud Twitteris osalemise mõju väljaspool sotsiaalmeediat

Noored informandid väärtustavad Twitterit platvormina, kus toimuvad avalikud diskussioonid ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel. Nad rääkisid, et aina rohkem on laiem avalikkus hakanud jälgima, millised arutelud Twitteris toimuvad. Nad seostasid ühiskonnas toimunud muutuseid Twitteri-diskussioonidega ning omistasid sotsiaalmeedia arutelule võime viia Eesti ühiskonnas ellu muutusi.

Tartus hakati praegu koolides jagama noortele tasuta menstruaalvaroikuid ja minu teada sai see alguse Twitterist. Ma ei ole sada protsenti kindel, aga tean, et paar aastat tagasi oli Twitteris tõsine arutelu sellel teemal. (Saara, 20)

Twitter on nende meelest ka oluline platvorm, kust saada rohkem infot poliitikute seisukohtade ja arvamuste kohta. Twitterit peeti ka enda poliitiliste vaadete kujundajaks, kusjuures sotsiaalmeedia platvormil nähtu oli muutnud noorte valimiseelistusi.

Kaasamise puhul töid intervjueeritavad välja, et kuigi nad väärtustavad keskkooliaegseid kogemusi, siis infot osalemisvõimaluste kohta on liiga vähe ning see jõuab noorteni juhuslikult ja harva. Siinkohal pidasid informandid sotsiaalmeediat üldiselt ja Twitterit spetsiifiliselt kõige paremaks vahendiks, mille abil noori kaa-

sata. Põhjendusena töid intervjueeritavad välja, et noored kasutavad sotsiaalmeediat juba igapäevaseks eneseväljenduseks ning puutuvad selle kaudu kokku mitmekülgse sisuga, mis potentsiaalselt laiendab nende silmaringi.

Seal [Twitteris] tihti peale tõstatatakse teemasid, kus on mingisugused kitsaskohad. Võtame näiteks Eesti ühiskonna niimoodi kitsalt, et midagi ma ei tea, à la õpetajatele makstakse liiga vähe palka ja muud sellist. Kui see info juba liigub – ka inimesed, ka noored, kes muudu on võib-olla sellisest infoväljast eemal, nad ei tea, mis probleemid võivad Eesti ühiskonnas üldse olla –, siis see info jõuab ka nendeni. Ehk siis teadlikkuse pool on hästi oluline. (Jaana, 21)

Kuigi sotsiaalmeediat nähti parima vahendina, mille abil jagada infot osalusviiside kohta, väljendasid informandid ebakindlust, kas sotsiaalmeedia võiks ajendada aktiivselt osalema noori, kes pole juba varem kaasatud. Samas väärtustasid nad Twitterit osalust toetava platvormina, mis aitab tõsta teadlikkust ühiskondlikest ja poliitilistest teemadest ning osalusvõimalustest, arendada arutelukultuuri, võimaldab kaasa rääkida ning leida sõpru ja mõttekaasliasi.

5. KOKKUVÕTE

Uurimuse eesmärk oli välja selgitada, mis ajendab, toetab ja takistab Twitteris osalemist; milliseid osalusviise noored seal kasutavad; milline on Twitteris osalemise tähendus ning missugused on noorte arvates Twitteris osalemise mõjud väljaspool sotsiaalmeediat. Uurimuse tulemusena selgus, et intervjueeritud noored eelistavad poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel kaasarääkimiseks ja osalemiseks eelkõige Twitterit just platvormi formaadi ja lubavuste tõttu. Enamjaolt teksti vormis postitused, lõime formaat ja anonüümne kontoseadistus võimaldavad neil endi hinnangul lihtsalt aruteludest osa võtta ja arvamust avaldada. Sarnaselt varasematele uurimistulemustele (Kalmus ja Siibak 2020; Tiidenberg 2021), töid intervjueeritavad peamise takistusena välja negatiivse tagasiside, mis tahtmist osaleda küll pärsib, kuid mida peeti sotsiaalmeedias osalemise puhul paratamatuks. Noored tundsid, et Twitteris toetavad kaasarääkimist teised noored, jälgitavad ja tuttavad, kes aruteludest osa võtavad, isegi kui nende arvamused üksteisest erinevad.

Päevakajalistest poliitilistest ja ühiskondlikest teemadest info jagamine on uuritavate arvates ülioluline ning sotsiaalmeedial on siinjuures tähtis roll, nagu on leitud ka varasemates uuringutes (Allaste, Beilmann ja Tiidenberg 2018). Twitter ja teised sotsiaalmeedia platvormid on intervjueeritavate jaoks peamiseks infoallikaks (Euroopa Komisjon 2021; Cox 2017), kusjuures Twitterit peavad nad usaldusväärseks ja eelistatud allikaks, mille kaudu jõuavad uudised nendeni kiirelt, vahetult ja moonutatamata. Sotsiaalmeediast kui infoallikast rääkides rõhutasid noored allikakriitilisuse olulisust, sest valeinfo levik platvormidel on laialdane ning ka usaldusväärsed isikud postitavad ja jagavad aeg-ajalt eksitavat infot. Ise info jagamisel

eristasid noored pelgalt postituste jagamist ning originaalpostituste loomist, kusjuures erinevalt mõningatest varasematest uuringutest (Theocharis 2015; Halupka 2018) pidasid noored sotsiaalmeedias aktiivseks osaluseks vaid viimast. Vaatlusest selgus, et Twitteris postitatu jaguneb Eesti kontekstis säutsudeks, mille eesmärgiks on teadlikkuse tõstmine ning mobiliseerimine.

Teemad, mille puhul noored kaasa räägivad ja arvamust avaldavad, tulenevad eelkõige nende huvidest, kuid päevakajalise ühiskondliku ja poliitilise sisuga kursis olemine on nende arvates oluline, nagu on ka varem uuringutest selgunud (Tiidenberg 2021; Tiidenberg ja Allaste 2016). Kuigi noored intervjueeritavad peavad end huvitatuks poliitilistest ja ühiskondlikest teemadest, siis nad ei leia, et nende osalemise aktiivsus oleks piisav. Poliitiline aktiivsus väljendub nende arvates peamiselt traditsioonilistel viisidel osalemises. Sarnaselt varasematele uurimustele toodi mitteosalemise põhjustena välja aja- ja motivatsioonipuudus (Tiidenberg 2021), lisaks väljendasid noored vähest usku parteipoliitika tulemuslikkusesse, noorte mittevärtustamist ning peeti end isikuliselt sobimatuks parteipoliitikas osalemiseks.

Twitterit pidasid intervjueeritavad heaks platvormiks, kus osaleda avalikes aruteludes, mille tulemusena võivad ühiskonnas toimuda muutused. Nagu on leitud ka varem (nt Karatzogianni jt 2021), arvasid informandid, et sotsiaalmeedia on kõige parem vahend, mille abil noori kaasata. Põhjendusena töid nad välja, et noored kasutavad platvorme juba iga päev ning et nende kaudu saab tõsta teadlikkust päevakajalistest poliitilistest ja ühiskondlikest teemadest ning edastada infot osalusvõimaluste kohta.

Teemat edasi uurides võiks keskenduda erinevate maailmavaadete esindatusele või noortele Twitteri-kasutajatele, kes sotsiaalmeedia platvormi üldse ei kasuta poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel kaasa rääkimiseks. Samuti võiks edaspidised uuringud keskenduda spetsiifilisemalt näiteks vaid valeinfole, negatiivsele tagasisidele või anonüümsusele Twitteris või teistel sotsiaalmeedia platvormidel, mida Eesti noored iga päev kasutavad eneseväljenduseks.

VIITEALLIKAD

- Aksen, Merli; Kiisel, Maie; Saarsen, Kärt; Koppel, Helleka; Jaanits, Jaanika; Tammsaar, Helelyn; Rajaveer, Liina; Narusson, Dagmar; Trumm, Elsa 2018. *Noorte osalus otsustusprotsessides*. Tartu Ülikool. RAKE, Rakendusliku Antropoloogia Keskus.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Tiidenberg, Katrin 2018. *Digitaalne osalus*. Lk 119–139 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus.
- Allaste, Airi-Alina; Nugin, Raili; Pirk, Reelika; Taru, Marti 2013. *Interpreting Participation (Interviews)*. *Deliverable 5.3: Country-based reports on interview findings*. MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy And Civic Engagement).
- Allaste, Airi-Alina; Saari, Kari 2020. Social media and participation in different socio-political contexts: cases of Estonia and Finland. *YOUNG*, 28(2), 138–156.
- Allcott, Hunt; Gentzkow, Matthew; Yu, Chuan 2019. Trends in the diffusion of misinformation on social media. *Research and Politics*, 6(2), 1–8.
- Amná, Erik; Ekman, Joakim 2013. Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), 261–281.
- Barrera, Oscar; Guriev, Sergei; Emeric, Henry; Zhuravskaya, Ekaterina 2020. Facts, alternative facts, and fact checking in times of post-truth politics. *Journal of Public Economics*, 182.
- Bennett, W. Lance; Wells, Chris; Freelon, Deen 2011. Communicating Civic Engagement: Contrasting Models of Citizenship in the Youth Web Sphere. *Journal of Communication*, 61(5), 835–856.
- Boyd, Danah 2010. Social Network Sites as Networked Publics: Affordances, Dynamics, and Implications. Lk 39–58 kogumikus Papacharissi, Zizi (toim.) *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. New York: Routledge.
- Cox, Jonathan M. 2017. The source of a movement: making the case for social media as an informational source using Black Lives Matter. *Ethnic and Racial Studies*, 40(11), 1847–1854.
- Daniel, Johnnie 2012. Choosing the Type of Nonprobability Sampling. Lk 81–124 kogumikus Daniel, Johnnie (toim.) *Sampling Essentials: Practical Guidelines for Making Sampling Choices*. SAGE Research Methods.
- Euroopa Komisjon 2019. *How do we build a stronger, more united Europe? The views of young people*. Flash Eurobarometer 478. Brüssel: Euroopa Komisjon.
- Euroopa Komisjon 2021. *European Parliament Youth Survey*. <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2021/youth-survey-2021/report.pdf>
- Evans, Sandra K.; Pearce, Katy E.; Vitak, Jessica; Treem, Jeffrey W. 2017. Explicating Affordances: a Conceptual Framework for Understanding Affordances in Communication Research. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 22(1), 35–52.
- Gil de Zúñiga, Homero; Jung, Nakwon; Valenzuela, Sebastian 2012. Social Media Use for News and Individuals' Social Capital, Civic Engagement and Political Participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17(3), 319–336.
- Greijdanus, Hedy; de Matos Fernandes, Carlos A.; Turner-Zwinkels, Felicity; Honari, Ali; Roos, Carla A.; Rosenbusch, Hannes; Postmes, Tom 2020. The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology*, 35, 49–54.
- Grinberg, Nir; Joseph, Kenneth; Friedland, Lisa; Swire-Thompson, Briony; Lazer, David 2019. Fake news on Twitter during the 2016 U.S. presidential election. *Science*, 363(6425), 374–378.
- Halupka, Max 2018. The legitimisation of clicktivism. *Australian Journal of Political Science*, 53(1), 130–141.
- IPU 2021. *Youth participation in national parliaments*. <https://www.ipu.org/youth2021>
- Kalmus, Veronika; Siibak, Andra 2020. Eesti noored virtuaalses arvamusruumis. Lk 220–229 kogumikus Sooväli-Sepping, Helen (toim.) *Eesti inimarengu aruanne 2019/2020*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

- Kalmus, Veronika; Masso, Anu; Lauristin, Marju 2017. Põlvkondade eristumine muutuvus ühiskonnas. Lk 620–664 kogumikus Vihalemm, Peeter; Lauristin, Marju; Kalmus, Veronika; Vihalemm, Triin (toim.). *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2014 tulemused*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karatzogianni, Athina; Tiidenberg, Katrin; Parsanoglou, Dimitris; Lepik, Kamilla Selina; Raig, Madli; Suitslepp, Marta Liisa; Matthews, Jacob; Symeonaki, Maria; Kazani, Aggeliki; Pnevmatikaki, Myrto 2021. *Online Political Behaviour and ideological Production by Young People: A Comparative Study of ICT and Civic Participation in Estonia, Greece and the United Kingdom*. (DigiGen – working paper series No. 4).
- Literat, Ioana; Kligler-Vilenchik, Neta 2018. Youth online political expression in non-political spaces: implications for civic education. *Learning, Media and Technology*, 43(4), 400–417.
- Oversight Board (kuupäevata). <https://oversightboard.com/> (27.12.2022).
- Pandey, Vidushi; Gupta, Sumeet; Chattopadhyay, Manojit 2019. A framework for understanding citizens' political participation in social media. *Information Technology & People*, 33(4), 1053–1075.
- Papacharissi, Zizi 2012. Without You, I'm Nothing: Performances of the Self on Twitter. *International Journal of Communication*, 6, 1989–2006.
- Rotman, Dana; Preece, Jenny; Vieweg, Sarah; Shneiderman, Ben; Yardi, Sarita; Pirolli, Peter; Chi, Ed H.; Glaisyer, Tom 2011. *From slacktivism to activism: Participatory culture in the age of social media*. New York: ACM.
- Shim, KyuJin; Oh, Soo-Kwang 2018. Who creates the bandwagon? The dynamics of fear of isolation, opinion congruency and anonymity-preference on social media in the 2017 South Korean presidential election. *Computers in Human Behavior*, 86, 181–189.
- Sloam, James 2016. Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union. *The British Journal of Politics and International Relations*, 18(3), 521–537.
- Statcounter (kuupäevata). Social Media Stats Estonia. <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/estonia/#monthly-202003-202204> (25.01.2023).
- Stephen, Bijan 2015. *Social Media Helps Black Lives Matter Fight the Power*. <https://www.wired.com/2015/10/how-black-lives-matter-uses-social-media-to-fight-the-power/> (09.01.2022).
- Theocharis, Yannis 2015. The Conceptualization of Digitally Networked Participation. *Social media + Society*, July-December, 1–14.
- Tiidenberg, Katrin 2021. „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ *End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivsuse seoste kohta*. <https://blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o%CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so%CC%83jakad.pdf>.
- Tiidenberg, Katrin; Allaste, Airi-Alina 2016. Perceptions of participation and the Share button. *Studies of Transition States and Societies*, 8(2), 52–63.
- Tiidenberg, Katrin; Ostashow, Nikolai 2022. *Oskused, pädevused ja osalus: noorte digitaalne kodakondsus Eesti poliitikat kujundavates dokumentides*. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Oskused%2C%20p%C3%A4devused%20ja%20osalus_Tiidenberg%26Ostashow_0.pdf.
- Twitter a (kuupäevata). How we address misinformation on Twitter. Help Center. <https://help.twitter.com/en/resources/addressing-misleading-info> (27.12.2022).
- Twitter b (kuupäevata). Using Twitter. Help Center. <https://help.twitter.com/en/using-twitter> (27.12.2022).
- Wilkins, Denise J.; Livingstone, Andrew G.; Levine, Mark 2019. All click, no action? Online action, efficacy perceptions, and prior experience combine to affect future collective action. *Computers in Human Behavior*, 91, 97–105.
- Wojcik, Stefan; Hughes, Adam 2019. *Sizing Up Twitter Users*. Pew Research Center.

MIS TOETAB JA TAKISTAB NOORTE USSISSERÄNDAJATE POLIITILIST OSALUST?

AIRI-ALINA ALLASTE¹, RAILI NUGIN²

1. SISSEJUHATUS

Noori kui heterogeenset ühiskonnagruppi ei saa ühe vitsaga lüüa: nende ühiskondlik ja poliitiline osalus võib vägagi erineda, sõltuvalt elukohast, emakeelest, Eestis elamise staatusest jpm asjaoludest. Käesolev artikkel vaatlleb neist üht gruppi: uus-sisserändajaid, keskendudes nende poliitilisele osalusele.

21. sajandil on liikumine, reisimine ning võõrsil elamine võtnud nii ulatuslikud mõõtmed, et praegust aega on nimetatud rändeajastuks (Tammaru jt 2017). Hargmaine kodaniku identiteet (Jakobson 2017) on üha levinum, inimesed on erinevatel viisidel seotud mitme riigi ja rahvusega. Eestis on rändesaldo positiivne alates 2015. aastast, sedastab statistikaamet. Eks paljud siia saabunud hiljem lahkuvad ning väljarännanud omakorda naasevad. Sellegipoolest peab ühiskonnaelu korraldamisel üha enam arvestama, et siin viibib hulk inimesi, kelle päritolumaa, kultuur ja keel erinevad Eesti elanike omast.

Antud artikkel uurib neid noori, kes on valdavalt olnud Eestis üks kuni viis aastat ega ole tulevikuplaane, sh siia jäämise kavatsust, veel kivisse raiunud. Uurisime vaid hiljuti Eestisse rännanud õpilaste või üliõpilaste kogemusi ja arvamusi. Viimastel kümnenditel on välistudengite hulk jõudsalt kasvanud. Kõige suurem osakaal on magistrantidel, keda on 2022/2023. õppeaastal 2043. Kokku õpib praegu Eestis välistudengeid 124 riigist (Studyinestonia.ee). Kuna nad viibivad siin ajutiselt, on nende uurimisele seni vähem tähelepanu pööratud, ehkki tegelikult iga viies välistudeng jääb Eestisse ka pärast õpingute lõppu (Tammaru jt 2017).

¹ Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, kontakt: airi-alina.allaste@tlu.ee

² Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut, kontakt: raili.nugin@tlu.ee

Kuigi migratsioonitaustaga noorte poliitilise osaluse kohta leidub mõnevõrra teaduskirjandust, on need uurimused keskendunud peamiselt teise põlvkonna immigrantidele ja nende osalusega seotud probleemidele (nt Villano ja Bertocci 2014) ning vähem hea haridustasemega uussisserändajatele. Küll aga on uuritud sisserännanud tudengite integreerumist laiemalt, keskendudes rändemotiividele (nt Nghia 2019), uues elukohariigis kohanemisele (nt Mesidor jt 2016), Erasmuse programmi raames rändajate elule (nt Cairns jt 2018) ja koroonapandeemia mõjule (nt Raaper jt 2022). Põgusalt on õppivate sisserändajate poliitilist osalust käsitletud ühe aspektina nende ühiskondlikust seotusest elukohamaaga (Tran ja Gomes 2017). Ajutise elamisloaga noored võivad jääda eemale traditsioonilistest osalusvormidest, kuna neil ei ole valimisõigust. Teisalt on viimastel aastakümnetel muutunud noorsoo poliitilise osaluse uurijate seas käibetõeks, et globaliseerunud maailmas ei pea noored kõige tähtsamaks riigipõhist poliitikat ega kuigi oluliseks riigikeskset poliitilist osalust (Harris, Wyn ja Younes 2010).

Antud artikli fookuses on noorte uussisserändajate poliitiline osalus Eestis, kus ka kohalikele noortele pole kodanikuks olemine ilmtingimata tihedalt seotud vaid osalusega organisatsioonides või hääletamisega valimistel. Kuigi noorte vähene osalemine traditsioonilistes poliitilistes vormides on üleilmne trend, on see postsotsialistlikes riikides küpse demokraatiaga maadega võrreldes veelgi väiksem. Seda on selgitatud sotsialistlikult üheparteiüsteemilt pärandiks saadud passiivsusega (Vukelic ja Stanojevic 2012) ning madalama usaldusega poliitiliste institutsioonide vastu kui tavaks Lääne vanades demokraatias (Kalmus jt 2018). Nii võib interpreteerida, et valimisõiguse puudumine ei pruugi takistada sisserännanutel Eesti ühiskonnas kaasa lüüa. Samas nende staatus või lõimitus ühiskonda ikkagi mõjutab ka osalust.

Artiklis selgitame esmalt, mida mõisted noorte poliitiline osalus ja (digitaalseks) kodanikuks olemine hõlmavad ning millised on sisserändajate osalusega seotud spetsiifilisemad teemad. Toome teaduskirjandusele tuginedes esile üldised trendid, sidudes neid Eesti sotsiaalpoliitilise kontekstiga. Empiirilist materjali analüüsid otsime vastuseid küsimusele, milliseks uussisserändajate osalus potentsiaalselt kujuneb ja mis seda soodustab või takistab. Analüüsime nii seisukohtade kujunemist Eesti riigi ja ühiskonna suhtes kui ka igapäevaseid osalusviise nagu vestlused poliitilistel teemadel, digitaalne osalus ning meelevaldustest osavõtt. Lõpuks toome välja nii Eesti ühiskonna kui ka päritolumaa mõjud uussisserändajatest noorte osalusele ja diskuteerime mõnevõrra võimaluste üle osalust suurendada.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

2.1. Poliitiline osalus ja kodanikuks olemine

Rääkides noorte poliitilisest osalusest, läheneme selle üsna laias tähenduses, mis hõlmab lisaks organisatsioonilisele kuuluvusele või hääletamisaktiivsusele ka tarbijakäitumist, vestluseid poliitilistel teemadel, aeg-ajalt aktivistide korraldatud üritustel osalemist, fänniklubides ühiskondlike teemade mõjutamist, sotsiaalmeedias

arvamuse avaldamist jt igapäevaseid osalusviise (vt täpsemalt Allaste 2022 samas kogumikus). Erinevalt varasematest põlvkondadest kalduvad nüüdsed noored eeldama, et otse tegutseda on kasulikum kui loota poliitikutele ja poliitilisele süsteemile (nt Harris 2010; Amna ja Ekman 2013). Postindustriaalsetes ühiskondades on usutavasti toimunud üleminek kohusetundlikult kodakondsuselt (*dutiful citizenship*) aktualiseeruvale kodakondsusele (*actualizing citizenship*). Kui varem osales kohusetundlik kodanik riiklikes organisatsioonides ning institutsioonides, väljendas oma huve parteide kaudu ning hankis infot peavoolumeediast, siis nüüdne aktualiseeruv kodanik pigem ei usalda poliitikuid ega peavoolumeediat, eelistab osaleda kogukondlikes võrgustikes ja lähtub huvide väljendamisel pigem individuaalsest motivatsioonist (Bennett 2008).

Arvatavasti sotsiaalpoliitilise konteksti tõttu ei ole kohusetundlik kodakondsus Eestis kunagi olnud valitsev trend. Seega on riiklikest institutsioonidest kaugeneamise asemel mõistlikum rääkida kodanikuks olemisest, mis polegi olnud institutsioonide keskne ja on kujunemas eelkõige elatud kodakondsusena (Kallio jt 2020) ja elustiilivalikutega seotud igapäevase osalusena. Hiljutised uurimused on näidanud, et Eesti noored peavad tähtsaks globaalse kandepinnaga teemasid, mis on ühtlasi kõrge sotsiaalmeedialeviku potentsiaaliga (Tiidenberg 2021). Nii et samal ajal, kui paljud Eesti noored distantseeruvad kohalikust parteipoliitikast, väljendub nende poliitiline osalus üleilmsete uute sotsiaalsete liikumiste kohaliku eestvedamise või toetamise kaudu. Seda tuleb silmas pidada ka käesoleva uuringu puhul, et mõista, milline poliitilise osaluse kontekst ümbritseb uussisserändajaid Eestis. Uuritava grupi kohalikud eakaaslased võivad tunda enam ühisosa globaalsete väärtushinnangutel põhinevate liikumistega kui siinsete riiklike institutsioonidega.

Uussisserändajate poliitilise osaluse analüüsimisel on tähtis ka digitaalse kodakondsuse mõtestamine ja viljelemine. Eestit on kirjeldatud kui „esimest digitaalset riiki“ või „Euroopa Silicon Valleyt“. Üleilmse levikuga New Yorker kirjutas viis aastat tagasi, et „E-Eesti on tänapäeval kõige ambitsioonikam projekt tehnoloogilises riigitehoses“ (Heller 2017). Eesti käivitas maailma esimese e-residentsuse programmi. Elanikel on ulatuslik ja lihtne juurdepääs e-teenustele. Teisalt digitaalse kodakondsuse analüüs Eesti poliitikat kujundavates dokumentides näitab, et vaid üksikutel juhtudel osutatakse digipädevusele kui ühiskondlikus elus osalemise lahutamatu osale ja ka siis räägitakse pigem e-valitsemise ja riiklike teenuste kasutamisest igapäevaelus. Samas ei käsitleta dokumentides interneti ja sotsiaalmeedia kasutamist poliitilise osaluse, kodaniku aktiivsuse ja isikliku poliitilise meelsuse väljendamise osana (Tiidenberg ja Ostashow 2022).

Teaduskirjanduses põimib „digitaalne kodakondsus“ mõistena mitut tähendusvälja. Varasemates käsitlustes on rõhutatud, et nii nagu kirjaoskuse levik aitas kaasa demokraatia võidukäigule ja arengule, võimaldab laialdane veebikasutus paremini kodanikke kaasata. Kui kodanikel on ligipääs reaajas muutuvale riiklikule infole ning teenustele, saavad nad ennast tunda täisväärtuslike ühiskonnaliikmetena (Mossberger jt 2008). Digitaalset kodakondsust on suhestatud ka omaalgatusliku veebiosaalusega. Sel juhul rõhutatakse, et digivõimalused on hoogustanud poliitilist

osalust, eriti „võrgustunud noorte kodanike“ (Loader jt 2014) seas, ning mitmekesis-
tanud kodanikuks kujunemise võimalusi. On toodud esile, et tänu digitaalse keskkonna võimalustele võib muutuda osaluse loogika: „ühendav tegevus“ võimaldab liikumistes isiklikumalt panustada, jättes samal ajal võimaluse siduda end laiemale kollektiivsele identiteediga (Bennett ja Segerberg 2012). Koos ulatusliku digitaalse osalusega on muutunud tähtsaks teadlikkus ja sotsiaalsed normid, mis tagaksid turvalise veebiosaamise (Ribble 2017). Nii on digitaalse kodakondsuse juures rõhutatud kohusetundlikku (digi)käitumist või oskust ja harjumust paljudes toimingutes kasutada interneti (Isman ja Gungoren 2013). Ebavõrdsus digitaalse poliitilise osaluse puhul on sageli seotud ebavõrdsusega digipädevuses (Macheroni 2017).

Oluliseks teemaks on tõusnud ka osaluse juhtimine digikontekstis. Isin ja Ruppert rõhutavad raamatus „Being Digital Citizens“, et on tähtis, kuidas mõtestavad „digitaalset kodaniku“ ametiasutused ja riiklikud institutsioonid ning mis-
moodi kasutatakse veebivõimalusi, et kodanikuks kujundamist hoogustada ja poliitilist osalust suurendada (Isin ja Ruppert 2015). Sel juhul räägitakse digitaalsetest osalusplatvormidest, mis aitavad kodanikel oma seisukohti esile tuua. Kõige levinumad digitaalsed osalusplatvormid võimaldavad petitsioonide algatamist, need on osaliselt ka rahvusvahelised (nt Change.org). Eesti kontekstis on veebivõimaluste kasutamine kindlasti elektrooniline hääletamine, aga selle kõrval on loodud ka erinevaid keskkondi kodanikele arvamuse avaldamiseks. Lisaks ajutisematele ja väiksematele digilahendustele, mille hulgas on ebaõnnestumisi, on nüüdseks juba mõnda aega toimunud näiteks Petitsioon.ee, kolmkeelne Rahvaalgatus.ee ja rahvusvahelisele koostööle suunatud Citizenos.com.

2.2. Uussisserändajate osalus

Sisserännanute poliitiline osalus satub poliitikute ja teadlaste vaatevälja sageli siis, kui nendega seondult eskaleerub mingi probleem või puhkevad rahutused, milles tooni annavad immigrantidest noored. Seetõttu on sisserännanute poliitilist osalust kajastavates uuringutes enim fookuses marginaliseerunud või radikaliseerunud noored, kes satuvad sagedamini tänavarahutustesse ning seadusega pahuksisse. Samas ei mängi osaluse puhul rolli niivõrd sisserännanu/põliselaniku kategooria, kuivõrd sotsiaalmajanduslik taust. Kui vaadelda osalejate sotsiaalset tausta (sissetulek, haridus), siis puuduvad erinevused põlisrahvuse ning sisserännanud noorte vahel (Riniola ja Ortensi 2020).

Seega võib spekuloida, et hea sotsiaalmajandusliku ja haridusliku taustaga uussisserändajad ei rutta poliitiliste ebakõlade korral tänavale autosid süütama. Küll aga on mõningane tõenäosus, et ühiskonna või riigi hirm radikaliseerumispotentsiaaliga sisserännanute ees võib väljenduda regulatsioonide või seaduste näol. Eestis leidis 2020. aastal siseminister Mart Helme (EKRE) õpirännet kommenteerides, et „Meie eesmärk on ära hoida riskiriikidest pärit kogukondade pidev suurenemine ja valdavalt on selle põhjuseks õpiränne“ (Pealinn 2020). Valitsuserakonnana algatas EKRE välismaalaste seaduse muutmise, mis tekitas ühiskonnas palju debatte ja

vaidlusi. Muutmise vajalikkust põhjendati rände- ja julgeolekuriskidega. 2019. aastal saadeti kooskõlastusringile eelnõu, millega sooviti piirata kolmandatest riikidest pärit välistudengite õpingute kõrvalt töötamist ja pereliikmete toomist Eestisse (Lauren 2021: 45). Eelnõu ei saanud ministeeriumitelt kooskõlastust ning jäi sel kujul vastu võtmata. 2022. aastal vastu võetud seadus ei piira plaanitud määral tudengite töötamist, kuid seab lisatingimused pereliikmetele elamislubade andmisele ning reguleerib ülikoolide infojagamist ja andmete kontrolli.

Erinevad uuringud on välja toonud sotsiaalsete sidemete tähtsuse poliitilise osaluse puhul (Mansouri ja Kirpitchenko 2016) ja rõhutanud, et olulised on nn positiivse mõjuga võrgustikud. Selleks, et soovida enda ümber midagi paremaks teha, võiks noor tunda ennast osana mingist kogukonnast, olgu see siis üleilmne (sh virtuaalne) või piirdugu naabruskonna või rahvusgrupiga. Oluline on meie-tunne ja ühtekuuluvustunne nendega, kellega koos midagi soovitakse muuta. Mida vähem on uussisserändajast noor seotud kohaliku eluga, seda suurema tõenäosusega näeb ta osalusel rohkem takistusi kui kohalikud ning erinevalt põliselanikest ei räägi sisserändajad osalusest kui võimalusest midagi muuta (Ribeiro, Malafai jt 2015).

Traditsiooniliselt on kodanikuks olemist seostatud riikliku kodakondsusega, mis oli omakorda läbipõimunud rahvusliku diskursusega. Kuigi see diskursus ei domineeri Eestis enam samavõrd kui 1990ndate kodakondsuspoliitika loomisel (Lokk 2015), on põgenikekriisid ja Venemaa algatatud sõda Ukrainas teravdanud rahvuslikke pingeid nii meil kui mujal. See võib omakorda tekitada arusaamatusi või möödaráäkimisi ka kodaniku osaluse defineerimisel sisserännanute seas. On välja toodud, et kodakondsuse ja kodaniku defineerimisel peaks kaaluma erinevate „kultuuriliselt tundlike radade“ loomist, mis võimaldaksid ka mittekodanikel ja erinevatel rahvusgruppidel tunda end kaasatuna kodanikuühiskonda (Mansouri ja Kirpitchenko 2016). Sisserännanute kodanikuidentiteet on sageli seotud mitme (rahvus)riigiga, nad võivad pakkuda globaalsemat perspektiivi ja tuua osalusse oma nägemuse erinevatest poliitilistest kultuuridest. Seda stigmatiseerida, marginaliseerida või maha suruda ei ole mõistlik ja pigem tasuks väärtustada just multikultuurseid lähenemisi osalusele (Villano ja Bertocci 2014).

3. ANDMED JA ANALÜÜSIMEETODID³

Analüüsimeetodiks noorte uussisserändajate ühiskondlikku ja poliitilist osalust, viisime perioodil 10.2021–04.2022 läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud. Valimisse kuulusid 16–29aastased noored, kes parasjagu õppisid või olid vahetult kooli lõpetanud, olid Eestis viibinud vähemalt kuus kuud ja plaanisid siin elada veel vähemalt kaks aastat. Kvalitatiivsele uurimusele omaselt soovisime tagada valimi variatiivsuse, seda nii vanuse, soo kui ka päritolumaa mõttes. Nii jäid valimisse uussisserändajad, kes pärinevad maailma eri piirkondadest⁴, elavad eri linnades ning tudeerivad

³ Detailsemalt uurimuse läbiviimise kohta, vt uurimisraportit Allaste jt 2022.

⁴ Vt lisa artikli lõpus.

mitmesugustes haridusasutustes ja õppestaadiumites (gümnaasium, bakalaureuse- ja magistriõpe) – neljas Tallinna kõrgkoolis, ühes Tartu kõrgkoolis ning kahes Tartu gümnaasiumis.

Kokku jäi valimisse 14 noort, kellest 7 olid nais- ja 7 meessoost. Intervjuud viisime läbi põhiliselt inglise keeles, aga ka vene ja eesti keeles. Intervjueeritutele tutvustati enne nõusoleku küsimist uuringut ja selle eesmärgi ning neil oli võimalus intervjuu soovi korral katkestada. Nõusolekud salvestati helifailidele. Alaealiste informantide puhul küsisime eelnevalt nõusolekut nende uuringus osalemiseks ka lapsevanematelt. Informantidele lubasime anonüümsust. Sel eesmärgil on nimed muudetud ning isikute tuvastamise vältimiseks nimetatud päritoluriigi asemel vaid üldine piirkond.

Intervjuud viisime informantide eelistusi arvestades läbi kas Zoomi platvormi vahendusel või füüsilise kohtumisena Tallinna Ülikooli ruumides. Intervjuud salvestasime mobiiltelefoni, diktofoni või Zoomi tarkvara abil. Kõige pikem intervjuu kestis 1 tund ja 26 minutit ning lühim 36 minutit. Peamiselt kestsid intervjuud umbes tunni. Intervjuud käsitlesid üsna laia teemaderingi. Küsisime näiteks Eestis sisseelamise kohta, vajaliku info leidmise kohta ühiskonnas kaasalöömiseks, milline on nende huvi ühiskonna ja poliitika vastu nii päritolumaal kui ka Eestis. Samuti uurisime, milline on olnud nende osaluskogemus ja sellega seonduvad murekohad ning kõige lõpuks, milliseid mõtteid oleks neil digitaalseks kaasamisplatvormiks. Küsimuste järjekord ning sõnastus varieerusid lähtuvalt vestlusest. Püüdsime luua sõbralikku atmosfääri, et vältida kultuurierinevustest tekkivaid potentsiaalseid arusaamatusi ning välismaalasest informandi ja kohaliku intervjueerija vahelise hierarhia avaldumist.

Kõik intervjuud on transkribeeritud sõna-sõnalt kas käsitsi või kasutades kõnetuvastustarkvara (Descript, TTÜ, Olev ja Alumäe 2022), korrigeerides hiljem masintranskribeerimisel tekkinud vead. Intervjuude analüüsimiseks kasutasime NVivo tarkvara ning osaliselt tuginesime põhistatud teooria metoodikale. See tähendab, et kasutasime kaht intervjuude sisu korrastamise ja mõtestamise meetodit: avatud kodeerimist ja telgkodeerimist (Charmaz 2006). Kõigepealt kodeerisime intervjuud detailselt esile kerkinud teemade järgi ja siis koondasime avatud koodid üldistavate kategooriate alla. Struktureeritud materjal toob esile intervjuude ülesed üldistused, jättes alles eristuvad nüansid, mis olid subjektiivselt tähtsad. Väited põhinevad kogu materjali analüüsil ning tsitaadid on esitatud illustreerivalt⁵. Artiklis oleme kasutanud peamiselt materjale, mis olid koondatud järgmistesse kategooriatesse: *offline*-osaluse vormid; *online*-osaluse vormid; sõpruskond ja mõtted planeeritavast osalusplatvormist.

⁵ Esitatud intervjuu väljavõtetele on lisatud pseudonüüm, vanus intervjuu läbiviimise ajal ning päritolu piirkonna tähis: E- Euroopa, A- Aasia, L-I – Lähis-Ida, P-A – Põhja-Ameerika.

4. ANDMETE ANALÜÜS

4.1. Riigi usaldus ja umbusaldus

Noorte osaluse üks eeldusi on, et noor inimene soovib kaasa rääkida ühiskonnas, kus ta elab ja õpib. Riigi ja selle institutsioonide usaldamine ning enese tundmine riigi poolt kaasatu ja teretulnuna on vaieldamatuks lisaboonuseks. Seevastu usaldamatus ja stigmatiseerimine võib tekitada vähem konstruktiivseid osalusvorme (Harris 2013) ning kuigi antud uurimuse sihtrühma puhul pole kuigi tõenäoline nende radikaliseerumine, mõjutab suhtumine riigi institutsioonidesse ja (digi)teenustesse osaluse kujunemist.

Riigiga suhtlemise osas ilmnis intervjuudes kaks suuremat teemat, mis on mõnevõrra vastandlikud. Esimene seondub asjaajamise lihtsuse ning kiiruse, e-dokumentide ja ID-kaardi olemasolu ning bürokraatia läbipaistvusega. Uuringus osalenud Ann rõhutas, kuidas lisaks digitaalse asjaajamise lihtsusele muudab selle mugavaks ka võimalus ametnikega tõrgeteta suhelda inglise keeles. Digitaalse asjaajamise positiivseid külgi töid esile pea kõik tudengid: näiteks Eliza võrdles bürokraatlikku asjaajamist oma kodumaal õudusunenäoga, kuid samas olid siinsed toimingud tema jaoks väga sujuvad. Pavel tõi välja, et Eestis oli hämmastavalt vähe takistusi võrreldes tema eelmise elukohamaaga Euroopas, kus ta koges bürokraatlikku venivat asjaajamist.

Siinseid eeliseid rõhutasid eriti Lähis-Ida ja Aasia päritolu tudengid Eestit oma kodumaaga võrreldes. Caroli sõnul on Eestis tänu e-riigi teenustele kõik lisaks kiirusele ka kordades ausam. Kui tema kodumaal võib palju sõltuda konkreetsest ametnikust ning selline võimupositsioon võib hoogustada korrupsiooni, siis Eesti ühiskond mõjub õiglasema ja läbipaistvamana.

Kõik, mida soovid, saad 20 minutiga veebis tehtud. Kõik on selge. Minu kodumaa suurim probleem on bürokraatia. Palju paberimajandust ja ärevust. Peab lihtsalt ootama, teadmata, millal seda tehakse, millal vastutav isik on kohal. See kulutab energiat ja aega, sest kõiki asju peab minema kohapeale tegema. Mulle ei meeldi see. Nii et see on kahe riigi suurim erinevus. Ilmselt tähendab see, et korrupsioon on siin riigis palju väiksem. (Carol, 25, L-I)

Ted kirjeldas, et kui kodumaal kulus tal pangakaardi tegemiseks mitu kuud, siis Eestis sai hakkama pelgalt päevaga. ID-kaart ja selle olulisus asjaajamisel pani osasid informante ka mõnevõrra imestama. Kuna paljudes riikides on ID-kaart vajalik isiku tuvastamiseks ainult füüsilisel kujul, pole selle igapäevane kasutus nii enesestmõistetav. Eestis selgus aga, et paljud tegevused on ilma selleta keerulised või suisa võimatud. Rõõmustati ulatusliku teenustele ligipääsu üle ID-kaardi või Smart-ID abil.

Näiteks Smart-ID on väga kasulik. Kasutan seda kogu aeg oma pangaasjades ja selleks, et siseneda näiteks kliinikumi terviselehele. /.../ Ka dokumentide allkirjastamiseks, näiteks töölepingute sõlmimiseks, saab IDd kasutada. Selleks ei pea kuskile minema, seda saab teha lihtsalt oma kodus. See on nii mugav! (Ted, 22, A)

Intervjuudest kumas sageli läbi laiem usaldus Eesti ja selle institutsioonide vastu, mitte ainult võimalus diivanilt lahkumata ning järjekordades trügimata oma probleeme lahendada. Lisaks ametkonna vähestele korruptiivsusele peeti oluliseks laiemalt poliitikas toimuvat, seda osaliselt digiteenustega seondult. Paratamatult võrdlesid intervjuueritud siin nähtut oma kodumaal toimuvaga.

See kõlab minu jaoks hästi võib-olla sellepärast, et olen pärit [riigi nimi]. See on nii lahe – naispresident, veebihääletussüsteem. Mille üle te üldse kurdate? (Charmi, 22, A)

Charmile sarnaselt töid teisedki Lähis-Ida ja Aasia päritolu tudengid esile Eesti ühiskonna positiivseid pooli, mis nende päritolu- ja naaberriikides polnud enesest mõistetavad. Ka Ted kiitis Eesti poliitika läbipaistvust. Seega tundus paljudele, et digitaalsed võimalused on osa laiemast läbipaistvast ja tänapäevasest poliitikast ning ühiskonnast. ID-kaarti või Smart-IDd kasutades tundsid intervjuueritud end nn digitaalsete kodanikena, sest said nende abil ligipääsu teenustele ja infole, seega ka võimaluse ühiskonnas osaleda (Mossberger jt 2008).

Riigi institutsioonidega suhtlusel on aga sisserännanutega seondult ka teine pool, mis mõneti vastandub senisele kiidulaulule. Selleks on väljastpoolt Euroopa Liitu saabunud tudengite sekeldused viisarežiimi, elamislubade ning lähikondsete siia kutsumisega. Räägiti sõpradest, kelle abikaasa ei saanud viisat reisimiseks Eestisse, või neist, kes pidid allkirjastama saatkonnas õppeviisa saamiseks lubaduse, et ei lahuta oma abikaasast pärast siitulekut. Informantide jaoks oli selline allkirja andmine alandav. Teati ka inimesi, kes on õigete dokumentide puudumise tõttu vangis istunud. Samas mõndi, et eksisteerib tõepoolest ka tudengeid, kes pärast õppeviisa saamist on taotlenud tööviisa ning lahkunud seejärel õppeasutusest. Sellised näited tegid intervjueeritavate jaoks küll riiklikud meetmed mõistetavamaks, ent mõnel juhul tekitasid pelgust, et neilt võetakse ajutine elamisluba ära.

Viimasel ajal muutunud seaduste tõttu on keerulisem taotleda õpingute pikendamist. See tähendab, et kolmandatest riikidest saabunud tudengid peavad esitama nominaalaja ületanud õpingute pikendamiseks lisadokumente.

Kui pidin pikendust taotlema, et õppida veel üks aasta, oli ka see raske ja ma pidin lootma kaasüliõpilastele. Enne nad lubasid meil ilma eriliste küsimusteta aasta võrra pikendada. Aga nüüd pidime esitama nii palju lisadokumente, sest tundub, et seadused muutusid. Varem oli see üsna lihtne, kui oli vaja vaid aastaks õppepikendust. Nüüd pidin oma nõustajale esitama kirja COVIDi kohta, et kuidas

see mu õpinguid takistas ja et mul on seetõttu hea põhjus õpingute pikendamist taotlema. Tundus, et nad üritasid meid, ELi-väliseid inimesi, eemale hoida. See oli väga-väga masendav. (Eliza, 29, P-A)

Viisa pikendamine oli Eliza jaoks frustreriv, kuna tal tekkis veendumus, et soovitakse tõrjuda inimesi väljastpoolt Euroopa Liitu. Ta soovis jääda Eestisse ka pärast õpingute lõpetamist, aga ei söandanud oma plaane ametnikele avaldada, kartes, et siis jäetakse ta elamisluba üldse pikendamata. Eliza kogemus näitab, et liigne bürokraatia ja ametnike tõrjuv suhtlusstiil võivad jätta mulje, et Eesti riik ei soovi siia võõramaalasi (isegi kui nad on haritud ja panustavad ka tööturul).

Intervjueeritud olid mõnevõrra kokku puutunud ka võõraviha ja parem-äärmuslusega. Päevapoliitiline info jõuab uussisserändajateni juhuslikult. Enamik informante teadis poliitilistest parteidest enim skandaalidega uudisekännise ületanud EKREt ning selle seisukohta sisserändepoliitikast. Ükski informantidest EKRE nägemust ei jaganud, ent näiteks Kevinis tekitas see soovi uurida niisuguse sisserändevaenulikkuse tagamaid. Ta leidis, et oluline on luua kahe grupi vahel dialoog ja põhiprobleem Eestis ongi see, et sedalaadi dialoogist jääb vajaka. Kevin kirjeldas oma kogemust Tallinnas Vabaduse väljaku meeleavaldusel, kus ta püüdis mõista, millistele argumentidele toetuvad need, kes on vaktsiinide või välismaalaste vastu.

Mõnda aega tagasi oli Vabaduse väljakul see vaktsiinivastane protest. Üritasin neid inimesi mõista. Pöördusin nende poole ja püüdsin nendega avameelset vestlust pidada. Nad esindasid kahte seisukohta: olid vaktsiinivastased ja välismaalaste vastased. Nende jaoks vahet polnud. Välismaa- ja vaktsiinivastane. Rääkisin nendega, aga nad ei tahtnud mind kuulata. (Kevin, 26, L-I)

Sisserännanud tajuvad kohati, et neid nähakse julgeolekuohuna (või lihtsalt soovimatutena) ning ehkki paljud mõistavad riiklike regulatsioonide või üldisemalt selliste hirmude tagamaid, võib sellegipoolest tekkida tõrjutuse tunne. Viimast aitab leevendada kohalik sotsiaalne võrgustik, mis annab sisserännanuile kindlustunde, et enamik Eesti elanikke ei ole nende suhtes vaenulikud ning et neid aktsepteeritakse ja austatakse.

4.2. Arutlused ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel

Paljudele hea haridustausta ja hargmaise identiteediga uussisserändajatele on enesestmõistetav, et inimene peaks olema kursis nii päritolumaal kui ka elukohariigi poliitikaga. Näiteks Ruslan rõhutas, et Eestisse saabudes viis ta end kohe tipp-poliitikute nimedega kurssi. Üksikutel juhtudel jäi informantide jaoks Eestis toimuv tagaplaanile võrreldes päritolumaal sündivaga. See sõltus sellest, kas nad arutasid ühiskondlikel teemadel oma päritoluriigi sõprade või Eesti noortega. Näiteks Alec suhtles Eestis peamiselt vaid teiste rahvusvahelise taustaga noortega ja nad ei rääkinud palju Eestist ning oma sõpradega päritolumaalt arutasid nad sealse ühiskonna üle.

Nagu varasemadki uurimused on välja toonud, aitavad kohalikud sotsiaalsed võrgustikud sissērānnanute poliitilist osalust toetada (Mansouri ja Kirpichenko 2016). Suhtlus eestimaalastega osutus intervjuude põhjal oluliseks kas vōi selleks, et paremini teada, kust üldse Eesti kohta infot leida. Siin toimuva jälgimine osutus informantide jaoks keeruliseks ka siis kui nad olid sellest huvitatud. Näiteks mõõnis Ann, et ta ei tea siin toimuvast piisavalt, kuna eesti keelt oskamata pole lihtne ennast kursis hoida ja Eesti teemadega puutub ta kokku juhuslikult.

Üritan [informeeritud] olla, aga siiani oli see minu jaoks liiga raske. Õigupoolest ma ei teadnud, kust leida infot inglise keeles. Kuna ma ei tunne ennast eesti keeles eriti kindlalt, /.../ siis pigem pöörasin tähelepanu suvalistele sündmustele, mis ette sattusid. (Ann, 26, E)

Eesti poliitikat ja ühiskonda puudutava info juhuslikkus ilmnes ka mitmes teises intervjuus. Näiteks Alec oli teadlik LGBT+⁶ ja mitmest teisest üleilmsest teemast Eesti kontekstis, kuna oli näinud vastavaid meelevaldusi. Pavel mainis hiljutisi presidendivalimisi Eestis, kuna talle olid silma jäänud Tartus ringi sõitvad kampaaniabussid. Kõige enam oldi kursis teemadega, mis olid informantideni jõudnud atraktiivsel moel. Selle kaasnähtuseks oli, et noored uussissērāndajad olid enim kursis kohaliku parteipoliitika kõige skandaalsemate külgedega ja nii teati parteidest peamiselt EKREt. Näiteks arvas Carol, et valdavalt ei tea välistudengid teistest parteidest midagi. Sama illustreerib ka väljavõte Anni intervjuust.

Ma olen kuulnud EKREst väga-väga palju, sest kõik kogu aeg arutavad sel teemal! Jah, ma tean, et see on problemaatiline, aga millegipärast jääb see ikkagi kõige rohkem silma. Muidugi ma tean, et teised erakonnad on ka olemas, olen näinud igasuguseid plakateid ja stende, aga ma ei tea nende poliitilistest seisukohtadest eriti midagi. (Ann, 26, E)

Enne kohalikke valimisi sattus Ann *online*-ajakirja Estonian World korraldatud ingliskeelsele erakondade debatile ning tundis pärast seda end Eesti poliitilistes teemades palju kindlamalt. Intervjueeritavate hulgas oli ka hästi informeeritud noori. Näiteks Charlie jälgis ERRi ja Postimehe ingliskeelseid portaale, alustades päevi nii Eesti kui ka rahvusvaheliste uudiste lugemisega. Tänu sellele oli ta Eesti poliitikaga hästi kursis. Samas oli Charlie huvi ja aktiivsus mõistetav, arvestades, et ta õppis ülikoolis ühiskonnateadusi. Lisaks oli Charlie üks vähestest intervjueeritavatest, kelle sõpruskonnas leidis eestlasi, kes olid keskmiselt rohkem kursis ja huvitatud poliitikast ning kellega ta sageli vestles poliitilistel teemadel.

Jah, me räägime kogu aeg poliitilistel teemadel. Lõpetasime sõbraga poliitikaeriala. Mu sõbra isa on Euroopa Liidus mingi Eesti minister. Nii et ta on poliitiliselt

⁶ Lühendnimetus, mis hõlmab lesbid, geid, bi- ja transseksuaalid ning muu seksuaal- ja sooidentiteediga inimesed.

aktiivsest perekonnast. Mul on veel üks sõber samast seltskonnast. Tema isa on mereväes. Nii et jälle ta on aktiivne. Viimasele sõbrale anti suisa auhind, sest ta oli Eesti heaks palju asju teinud. (Charlie, 28, A)

Nii võib öelda, et üheks eeltingimuseks, et tekiks huvi poliitiliste teemade vastu ja soov ise kaasa rääkida, on võimalused nende üle arutada. Eliza jaoks oli ühiskondlikes teemades orienteerumiseks ning poliitiliste teemade mõistmiseks oluline, et neid saaks arutada pere või sõpradega.

Ja siis oli rohkem mitteametlik oma ideede arutamine pere ja sõpradega ning üksteise harimine ühiskonna erinevate aspektide teemadel, mida meie arvates inimesed peaksid teadma. Nagu mida me oleme õppinud veebis või tundides või vanematelt inimestelt, kes on olnud meist poliitiliselt aktiivsemad. Niimoodi teadmisi levitades ja veendudes, et kõik saavad neist sarnaselt aru. Või kui meil on erinevad arusaamad, siis neid arutada. Nii et see on omamoodi mitteametlik osalemine. (Eliza, 29, P-A)

Mitmed informandid tundsid puudust vestlustest poliitilistel teemadel, mis looksid tugevama sideme Eesti ühiskonnaga. Osalust võiks soodustada seotus kohalike võrgustikega ja integreeritus sotsiaalsesse ellu. Samas uuringud näitavad, et Eesti uussisserändajatest suhtleb aktiivselt eestlastega umbes 56%, ülejäänud puutuvad kohalikega kokku vähem kui kord nädalas (Kaldur 2021: 93). Intervjueritute sõnul arutaksid nad Eesti ühiskonna teemadel palju rohkem, aga vähesedki sõpruskonda kuuluvad eestimaalased ei ole sageli eriti huvitatud ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel rääkimisest. Paljude intervjueritavate arvates eestlastele ei meeldi ühiskondlikel teemadel arvamust avaldada ning poliitiliste teemade esile kerkimisel muutuvad nad kidakeelseks.

Ma tunnen, et eestlased ei ole eriti huvitatud poliitikast rääkimisest. Lihtsalt minu mulje. Või on nad väga ettevaatlikud oma teemadevalikul. (Alice, 25, E)

Sellist distantseerumist märkasid eriti Lääne ühiskonnas üleskasvanud noored, kelle kodumaal on organisatsioonides ja meeleavaldustel osalemise aktiivsus Eestiga võrreldes palju suurem. Näiteks Lindale tundus, et siin ei toimu poliitilises plaanis eriti midagi ning ta selgitab seda Eesti noore demokraatiaga. Mitmed informandid kahtlustasid, et eestlased ei ole poliitikast eriti huvitatud.

Minu tuttavate Eesti inimeste seas on raske näha aktiivsust või poliitilist huvi. Ma ei näe ka eriti proteste ega info levitamist. /.../ Ma pole päris kindel, aga mõnikord tunnen, et kaasatus on võib-olla vähem. (Eliza, 29, P-A)

Seega kuigi e-riigi läbipaistvus võib suurendada uussisserändajate usaldust riigi vastu ning soov ühiskonnas kaasa lüüa, võib kohalike elanike passiivsus poliitilistel teemadel arutleda takistada seda soovi ellu viia. Mõni intervjueritu, näiteks

Kevin, soovis Eesti ühiskonda rohkem panustada ja võimalusel seda ka mõjutada, aga tal puudus seda toetav arutlusfoorum. Ta oleks soovinud rohkem arutleda nii päeva- kui parteipoliitilistel teemadel. Poliitiliselt kidakeelse sõpruskonna liikmena ei olnud talle päris selged enda tegutsemisvõimalused. Kevin ei saanud esialgu aru ka sellest, et tal polegi võimalust Eesti valimistel oma häält anda.

Minu sõpruskonna Eesti inimestele üldiselt ei meeldi poliitikast rääkida. Nii et mul oli raske nendega arutada näiteks hiljutiste Tallinna valimiste teemal. Ma tahtsin tegelikult hääletada. Aga mõistagi ei saanud, sest selleks on vaja alalist elamisluba, mida mul pole. Üritasin rääkida Eesti inimestega EKREst, Isamaast, Eesti 200st. Aga ma ei saanud eriti. Nad lihtsalt ignoreerivad või muudavad teemat. (Kevin, 26, L-I)

Niisiis tundub, et info kättesaadavusest üksi ei piisa, et uussisserändajate poliitiline teadlikkus ning potentsiaalne osalus suureneksid. Kuigi ingliskeelsed uudised Eesti kohta on ERRis, mingil määral Postimehes ja pisteliselt BNSis saadaval, kurtsid noored info vähesuse üle, kuna nad lihtsalt ei teadnud, kust seda leida ning millist kanalit usaldada. Erandlikud näited teadlikumatest uussisserändajatest kinnitavad varasemaid uurimustulemusi, et kohalikud toetavad sotsiaalsed võrgustikud, olgu need siis sõbrad või võimalused üritustel osaleda, mõjutavad poliitilisi teadmisi ning potentsiaalselt ka osalust. Kuigi ka kohalikest kontaktidest ei pruugi eriti abi olla, kui neil puudub soov aruteludeks. Et Eesti päevapoliitikast huvituvaid kohalikke noori võib olla keeruline leida, on mõnevõrra loogiline, arvestades, et ka Eesti noorte jaoks on olulisemal kohal globaalsete liikumistega seotud teemad (Tiidenberg 2021).

4.3. Digitaalne osalus

Nüüdseks on peavoolustunud idee, et sotsiaalmeedial on digitaalse kodakondsuse tugevdamisel ning poliitilise osaluse mitmekesistamisel oluline roll (nt Karantzogianni ja Schandorff 2016). Väited, et sotsiaalmeedia soodustab populismi või polariseerumist, on ümber lükatud (Tiidenberg 2022), samas ei ole sotsiaalmeediapõhise poliitilise osaluse mõttetuks või kahjulikuks tembeldamine siiani kadunud. Uuemad kriitikanoodid rõhutavad ohte seoses väärinfo levikuga (Barrera jt 2020) või osutavad tõsiasjale, et poliitilise sisuga postitused võivad sotsiaalmeedias hajuda ja tähelepanu olulistelt teemadelt kaduda (Matthes 2022). Intervjuueritavad tõid sotsiaalmeedia positiivse poolena eelkõige välja, et sotsiaalmeedia aitab võimendada olulisi teemasid ja teha kuuldavaks nende häält, kes muudes kanalites pigem märkamatuks jäävad. Paljude intervjuueritavate tähelepanu olid köitnud sotsiaalse õiglusega seotud üleilmsed liikumised. Pavel tõdes, et just tänu sotsiaalmeediale paisus suureks Black Lives Matter (BLM) aktsioon. Ta ise levitas samuti infot selle kohta, aga jagas postitusi ka mitmel teisel teemal.

Siis oli Black Lives Matter liikumine. Mäletan, et olin, ma ei ütleks, et aktiivne, aga jagasin mõningaid asju sellel teemal. Siis tekkis see olukord Hiina moslemitega. Tegin selle kohta postituse. Siis oli selle aasta 23. jaanuaril Venemaal tohtu poliitiprotest, jagasin sellekohast postitust. (Pavel, 22, E)

Nii Pavel kui ka mõned teised informandid arvasid, et ühiskonna muutmiseks võib sotsiaalmeedias postitamisest mõjusam olla valimistel või meeleavaldustel osalemine või kogukondlik tegutsemine. Samas oli sotsiaalmeedias postituste jagamine, kommenteerimine ja laikimine intervjueeritavate jaoks midagi enesestmõistetavat.

Sotsiaalmeedia diskussioonid võivad olla taimelavaks, kus enese teemadega kursis hoidmise kõrval õpitakse ka seisukohti kujundama ja läbi mõtlema (nt Allaste ja Saari 2020). Charmi kirjeldas enda sotsiaalmeedias osalemist pigem puudulikuna, kuna tähenduslikumaks diskussiooniks kippus tal vajaka jääma nii teadmisi kui ka argumenteerimisoskust. Ta kirjeldas, kuidas ta esialgu jagas õhinal poliitilise sisuga postitusi, ent jäi hätta argumenteerimisega, kui temaga vaidlema asuti. See äratundmine motiveeris teda ennast poliitiliste teemadega paremini kurssi viima.

Arutelusse sattudes sain aru, et ma ei tea, kuidas õigesti argumenteerida. Selleks peaksin lugema artikleid ja igasugu muid asju, mis on ju raske. Nii et olen viimasel ajal otsustanud, et okei, kui ma üldse räägin poliitilisel teemal, siis uurin selle kohta kõik välja. Nii et isegi kui keegi midagi küsib, suudan vähemalt mingeid toetavaid argumente välja tuua. Kindlasti olen vähendanud oma poliitilise sisuga postitusi võrreldes varasema ajaga. (Charmi, 22, A)

Sõltuvalt informantide päritolumaast nende lähenemised või sotsiaalmeedia kogemused erinesid. Kui postituste jagamist sotsiaalmeedias on sisu loomisega võrreldes käsitletud Eesti noorte puhul vaashoitud ja lahjema lähenemisena (Allaste ja Saari 2020), siis Eliza valis selle näiteks BLM teemade puhul teadlikuks strateegiaks.

Jagan sisu inimestelt, kelle häält on minu arvates vaja tugevdada ja võimendada. Püüan mitte lisada sellele nii palju omapoolseid kommentaare, kui see ei puuduta otseselt kedagi minusugust. Nii et kui see on näiteks Black Lives Matter, siis ma ei seisa pjedestaalil ega ütle oma seisukohta, välja arvatud juhul, kui pean oluliseks selgelt edastada, mida ma arvan. Aga valge inimesena ei tundu päris õige midagi valjuhäälselt kuulutada, kui ma võin lihtsalt postitust jagada või kasutada kellegi sõnu, keda see kõik tegelikult mõjutab, ja postitada need oma lehele. (Eliza, 29, P-A)

Sellist suhtumist selgitab Eliza taust. Kuivõrd tema päritolumaal on rassismiga seotud teemad olnud pikka aega tulised, on mustanahaliste diskrimineerimine ja vabadusvõitlus talle teise tähendusega kui Eesti noortele. Elizale tundus tähtis eelkõige võimendada ajalooliselt suukorvistatud rassi häält, jättes enda kui valgenahalise arvamuse diskreetselt kõrvale.

Poliitiliste meemide loomist ja jagamist käsitletakse praegu kui üht kodanikuosaluse viisi, mis võib tõsta huvi poliitika vastu (McLoughlin ja Souther 2021). Lihtsalt jagatavad ironilised infokillud tekitavad kultuurilise konteksti tundjates tugevaid tundeid ja ärgitavad kaasa mõtlema. Eneseväljendamine võib naljade abil olla lihtsam, aga see võib väljendada ka pettumust ning olla vahendiks neile, kes tunnevad, et neil ei ole erilisi võimalusi ühiskonnas midagi mõjutada (Sinanan ja Hosein 2017). Nii võib tõlgendada Caroli meemide loomist ja jagamist sõprade ringis oma kodumaal vaoshoitud ühiskonnakriitikana.

Kunagi tegin ise meeme, isegi religioosseid, ütleme nii, et mõnitades seda natuke. See ei ole väga meeldiv sisu, aga minu inimestele võib see mõnikord olla naljakas. Seega jagame seda omavahel. See ei lähe tegelikult kogukonnast välja. (Carol, 25, L-I)

Võiks öelda, et islamiäärmuslaste juhitud riigis oli meemide loomine suletud grupis turvalisem osalusviis võrreldes näiteks meeleväljendusele minemisega. Kuigi Carol ei suutnud ega proovinudki nende abil ühiskonda muuta, aitas see temal ja mõttekaaslastel kujundada oma kodumaal tabuteemadesse kriitilist suhtumist. Sõpradega meemide jagamine pakkus talle tuge, et ta pole oma suhtumistes üksi.

Intervjueeritud mõtestasid mitmel juhul sotsiaalmeedia võimalusi mobiliseerimispotentsiaali kaudu. Näiteks tõi üks nooremaid informante Henry esile, et kui ta tahaks midagi oma Eesti kodulinna muuta, siis alustaks ta esmalt sotsiaalmeedias kampaaniat ja kutsuks võib-olla hiljem osalema ka meeleväljendusel või ümberkorraldustes. Samas kinnitas meie uurimus juba varem välja toodut, et usk sotsiaalmeedia potentsiaali ühiskonna muutmisel varieerub – kui Eesti noored pidasid hiljutise võrdleva uurimuse järgi sotsiaalmeedia-algatusi tulemuslikuks, siis Kreeka noored arvasid, et ühiskondlikuks mõjutamiseks jäävad keskele kohale avalikud demonstratsioonid (Karatzogianni jt 2022).

Võib interpreteerida, et varasemate sotsiaalmeedia kogemustega – kui sealne algatus ei tekitanud pisimatki muutust – on seotud ka informantide skepsis nende algatuste tulemuslikkuse suhtes. Leidus mitu arvamust, et valitsuse tähelepanu saavutamiseks ei piisa digikeskkonnas arvamuste avaldamisest ning peaks ikkagi tänavale minema. Küll aga tõi informandid esile, et sotsiaalmeedia-algatustel on Eestis märksa suurem potentsiaal kui näiteks Aasia või Lähis-Ida riikides.

See sõltub ühiskonnast. See võib olla võimas Eestis, aga see ei saa olla võimas, ütleme, [päritolumaal]. Seal sotsiaalmeedia kajastab vaid jutte, inimesed räägivad, aga tegelikud muutused sünnivad siis, kui inimesed päriselt tulevad [tänavatele]. Siis valitsus ja võim tunnevad, et okei, nüüd on asi tõsine. Kui inimesed ainult netis räägivad, siis sellele ei pöörata tähelepanu. /.../ Need asjad ei mõjuta nendes riikides, ühiskond on erinev. (Charlie, 28, A)

Sotsiaalmeedias palju aega veetvatel noortel on poliitilist sisu pea võimatu vältida (Tiidenberg 2021). Noored on sõltumata elukohariigist hästi kursis üleilmsete liikumiste ja globaalsete teemadega. Samas võib intervjuude analüüsist järeldada, et samasuguse lihtsusega ei jõua noorte uussisserändajate arvutiekraanidele Eestikesksemad teemad. Kuigivõrd mõjutab seda eesti keele oskuse puudumine, aga suuremat rolli mängivad tõenäoliselt sotsiaalmeedia võrgustikud. See tähendab, et kui suhtlemist eestlastega on sotsiaalmeedias vähe, siis ei aita ka digikeskkond info levimisele kaasa. Uussisserändajate jaoks on tähtis kas või üritustest teada saada. Ann kirjeldas, kuidas temani jõudis enne kohalikke valimisi info inglise keeles toimuvast debatist, mis oli tema jaoks piisavalt tähtis, et seda jagada.

Hiljuti jagasin oma Facebooki voos infot poliitilise arutelu kohta, mis toimus siin inglise keeles. Olin positiivselt üllatunud, et poliitiline debatt on üldse avatud välismaalastele. Esiteks, et me saame tegelikult osaleda valimistega seotud protsessis. Ja teiseks, et seda korraldab Estonian World inglise keeles. (Ann, 26, E)

Informandid väärtustasid kõige rohkem sotsiaalmeediagruppe, kus arutleti Eesti ühiskonnas toimuva üle. Hea näitena toodi esile Expats grupp, kus osalejad arutlevad erinevatel kohanemisega seonduvatel teemadel või räägivad oma kogemustest diskrimineerimisega.

Me küsisime intervjuueeritavatelt ka arvamust digitaalsetest osalusplatvormidest ja nende seisukohti, mis võiks olla uute platvormide puhul oluline. Paljud intervjuueeritud olid kursis rahvusvaheliste digikeskkondadega, kus saab algatada petitsioone ja avaldada arvamust. Sarnastest Eesti keskkondadest ei olnud aga keegi kuulnud. Samas olid nad võimalikest osalusplatvormidest huvitatud, eelkõige tunti puudust foorumist, kus saaks kohalikega poliitilistel teemadel vestelda. Ted rõhutas, et oleks vaja kohta, kus Eesti inimestele ühiskonna kohta küsimusi esitada. Eliza soovis rohkem teada saada, mis üldse on Eesti kodanikele oluline. Carolil oleks hea meel leida kohalikega tugevamaid kontakte, sest ta tajus segregatsiooni teatava probleemina. Charmi arvates peaks ka uussisserändajatel olema koos kohalike elanikega võimalus poliitilisi teemasid algatada.

Ma arvan, et võiks olla veebisait arutelude algatamiseks, näiteks selliste poliitiliste stsenaariumite aruteluks, millel on kaks võimalikku lahendust. Sellel veebisaidil võiks olla võimalus põhjendada, miks sa valisid ühe või teise poole, mis iganes need siis olla võivad. Siis saaks sarnaselt mõtlemaid inimesi kindlasti mingi eesmärgi nimel kokku tuua. (Charmi, 22, A)

Intervjuueeritud leidsid, et siinse ühiskonnaga aitaksid paremini lõimuda osaluse suurendamiseks loodud interaktiivsemad võimalused või platvormid. Lisaks kohalike ja uussisserändajate vahelise lõhe vähendamisele võiks sellised platvormid edastada olulist infot ja tutvustada Eesti poliitilist süsteemi ning parteisid. Seega võib järeldada, et kodanikuks kujundamisel jääb puudu suunatud tegevustest ja veebivõimaluste loomisest (Isin ja Rupert 2015).

4.4. Osalus meelevaldustel

Meelevaldustest rääkides ilmnes samuti informantide erinevus sõltuvalt nende päritoluriigist. Euroopa päritolu informant võttis näiteks jutuks, et meelevaldustel ei osaleta alati tõsimeelselt ning mõned noored võivad seda võtta toredate ajaveetmisena.

See võib olla rohkem elustiil kui aktivism. Ma tunnen, et tänapäeval on paljude inimeste protestikultuur nagu mingi trenn. Sa lähed protestile, aga pigem vestled seal sõpradega ja võib-olla karjud midagi. (Linda, 23, E)

Seega võib spekuloida, et Lääne ühiskonnas, kus ühiskondlik osalus on enesestmõistetav ja meelevalduskultuur ei kujuta endast ohtu turvalisusele, muutub meelevaldustel osalemine elustiililiseks valikuks ja võib kujuneda mänguliselt kodanikuks olemiseks meelelahutuslikumal viisil. Vahel ka põhjalikumalt süvenemata meelevalduse eesmärkidesse. Seda võib ühelt poolt näha potentsiaalina suurema hulga noorte kaasamiseks, teisalt aga võib teadmiste puudumisel sattuda noor põnevana näivale üritusele, millele ta ideoloogilises plaanis pigem vastanduks. Näiteks Charmi rääkis, et nägi eelmise aasta veebruaris Instagramis pilte tõrvikurongkäigust Tallinnas ning oleks hea meelega isegi osalenud, kui tal oleks olnud infot selle toimumise kohta. Talle tuli üllatusena ürituse korraldaja – EKRE – ning selle sisu. Potentsiaalselt aktiivsed noored haaravad sageli võimalustest kinni põnevusest ja lähuvad meelevaldustele lihtsalt huvi pärast. Alec oli käinud vaatamas mitut meelevaldust.

Ma läksin vaatama, kuidas inimesed protesteerivad. Näiteks paar nädalat tagasi oli meelevaldus Ukraina teemadel. Ma läksin sinna. Seal oli palju inimesi. Ja paar kuud tagasi, tegelikult väga kaua aega tagasi, olin ma korra kliimastreigil. Reedel. Käisin seal ja vaatasin, mis toimub. (Alec, 16, E)

Ühelt poolt võib selline meelevaldustele sattumine tõsta teadlikkust, äratada huvi ja motiveerida ka ise tegutsema. Teisalt võidakse juhusliku ning pooliku info korral osaleda meelevaldusel, mille sisust on osalejale vaid ähmane aim. Nii võib meelevaldus sisulisema huvi puudumisel kaugeks jääda ja võõristust tekitada. Ann kirjeldas, kuidas ta oli koos koolikaaslastega BLM protestile uudishimust kaasa läinud, kui teda kutsuti. Hiljem tundis ta end avalikul meelevaldusel siiski pigem ebamugavalt ega suutnud protestijatega samastuda.

Sellisele mängulisele huvi või elamuse pärast osalemise kogemusele vastandub aga nende informantide kogemus, kes pärinevad riikidest, kus demokraatlikel meelevaldustel osalemine polnud sugugi lõbus. Charmi kirjeldas, kuidas ta päritolumaal sattus meelevaldusel nii tema kui ka teiste protestijate julgeolek ohtu. Ka Carol kirjeldas sarnast kogemust oma endisel kodumaal.

Olin nooremata kord [päritolumaal] meeleavaldusel, aga kui näed, et politsei ja turvameeskonnad võivad olla vägivaldsed ja agressiivsed, siis see tekitab omamoodi trauma. Kuigi ma tean, et siin seda ilmselt ei juhtu, on mul ikkagi see negatiivne kogemus. Seega ma eriti palju ei osale. (Carol, 25, L-I)

Võib eeldada, et noorte puhul, kellele kodumaal protestidel osalemine oli riskantne ja hirmuäratav, mõjutab varasem traumaatiline kogemus ka valmisolekut Eestis meeleavaldustel osaleda. Lisaks nimetasid nii Charmi kui Carol oma juriidilise staatuse ebakindlust üheks põhjuseks, miks nad pelgasid Eestis meeleavaldustel osaleda.

Ma arvan, et mul oleks julgem tunne, kui näeksin, et osalevad teised rahvusvahelised inimesed. Nii et tunneksin, et okei, see pole vale, kui ajutise elamisloaga inimesed või üliõpilased osalevad. /.../ Ma ei karda siin füüsilist vägivalda, loodetavasti. Aga kuna olen alles üliõpilane, siis on alati oht, et kas nad teevad midagi minu elamisloaga või peavad mind kinni. /.../ Tudengina tahan toetada ilmselgelt paljusid poliitilisi võitlusi, aga ma ei saa oma haridust ohtu seada ega seda plekki saada. (Charmi, 22, A)

Haavatavamad ühiskonnaliikmed jäävad sageli oma ettevaatlikkuse tõttu poliitilisest osalusest eemale. Eestis on seda siiani illustreerinud lõhe etniliste eestlaste ja venekeelsete noorte vahel, eriti kui viimased on ka piirkondlikult marginaliseeritud (Allaste ja Cairns 2021). Sama väljendub uussisserändajatest noorte hinnangutes. Carol kartis, et näiteks elamisloa pikendamisel võidaks talle poliitilist aktiivsust ette heita ning seetõttu püüdis ta sellest hoiduda. Tema ebakindlust võib selgitada varasemate traumaatiliste kogemustega, aga seda mõjutavad ilmselt ka Eesti diskussioonid sisserände piiramisest.

5. KOKKUVÕTE

Käesolev uuring põhines kvalitatiivsetel süvaintervjudel eri riikidest pärit noortega, analüüsides nende kogemusi ja nägemusi poliitilisest osalusest, keskendudes mittetraditsioonilistele osalusvormidele. Meie intervjueeritud olid kõrge sotsiaalse ja haridusliku taustaga (üli)õpilased, kelle tulevikuplaanid ei olnud Eestisse jäämise osas veel fikseeritud. Tõime uurimuses esile, kuidas noorte uussisserändajate poliitiline osalus sõltub elukohamaa sotsiaalpoliitilisest kontekstist ning Eesti riigi võimalustest, poliitika kujundamisest ja regulatsioonidest. Mõnevõrra analüüsime ka seda, kuidas informante mõjutavad varasemad kogemused oma päritolumaal, tuues esile nii kultuurilisi erinevusi kui poliitilisi mõjusid.

Eesti kui „esimese digitaalse riigi“ kontekstis on oluline rõhutada digivõimalusi ulatuslikuks teenuste kasutamiseks ning ka lihtsustatud osaluseks. Teisalt aga on Eestis noorte traditsiooniline osalus madalam kui küpsema demokraatiaga maades. Nii saavad noored uussisserändajad riiki, mida ühelt poolt iseloomus-

tavad ulatuslikud digilahendused, teisalt aga on kodanikuks olemise viisid alles kujunemas ning nooremate jaoks seotud enam globaalsete liikumiste kui riiklike institutsioonidega.

Uussisserändajatest noortes tekitavad e-riigi teenused riigi vastu usaldust ning nad tunnevad end kergemini täisväärtusliku ühiskonnaliikmena (Mossberger jt 2008). Digilahendused ja ühiskondliku korralduse läbipaistvus aitavad luua usaldust, suurendavad huvi Eesti vastu ning motiveerivad potentsiaalselt ka rohkem kohalikku ellu panustama. Samas aga tuli intervjuudest esile, et riiklikud regulatsioonid või vaenulik suhtumine sisserändajatesse tekitasid ebakindlust ja umbusaldust. Teaduskirjanduses on rõhutatud uussisserändajate stigmatiseerimisega seotud ohte ning vajadust multikultuurset osalust väärtustada (Villano ja Bertocci 2014), selline suhtumine pole aga Eestis (ega ka mujal) kõigi jaoks enesestmõistetav. Kuigi uurimus ei andnud alust eeldusteks, et õpilastest uussisserändajatel oleks potentsiaal radikaliseeruda, võib ebakindel juriidiline staatus vahetevahel nende osalussoovi pärssida. Seega mõjutavad eestlaste hirm sisserändajate ees ning illegaalse (töö)rände vältimise meetmed mõnevõrra ka haritumaid ja sotsiaalselt paremal järjel olevaid uussisserändajaid.

Intervjueeritud uussisserändajatele oli enesestmõistetav kursis olla nii elukohamaa, päritolumaaga kui ka laiemalt maailma uudistega. Samas võis Eestis ühiskonna ja poliitika jälgimine olla keeruline, kui puudu jäi võimalustest suhelda aktiivsete kohalikega. Varasemad uurimused on näidanud, et toetavad sotsiaalsed võrgustikud aitavad suurendada sisserännanute poliitilist osalust (Mansouri ja Kirpichenko 2016). Meie analüüs kinnitas, et kohalike sõprade puudumine võib osalust takistada. Keeleruumist kõrvalejäämine või kohalikega sügavamate kontaktide nappus võisid muuta osalemise ka soovi korral raskeks.

Intervjueeritud tundsid suurt puudust vestlustest Eesti ühiskonnast ja poliitikast, mis looksid siinse ühiskonnaga tugevama sideme. Osutati sellele, et eesti-maalased on poliitiliselt kidakeelsed, nii et ka vähesed kohalikud sõbrad ei olnud sageli siinsete poliitiliste teemade mõtestamisel kuigivõrd abiks. Viimane võib olla seotud Eesti noorte keskendumisega globaalsetele teemadele, mis jätab kohalikud poliitilised teemad ka nende jaoks tagaplaanile. Kuigi sotsiaalmeedia vahendusel jõuab noorteni hõlpsalt info globaalsetest teemadest, siis Eesti-kesksemad teemad ei jõua noorte uussisserändajateni samasuguse lihtsusega, kuna neil noortel puuduvad piisavad kohalikud võrgustikud.

Sotsiaalmeediapõhine poliitiline osalus või meeleavaldustel osalemine sõltub uussisserändajate päritoluriigist ja varasematest kogemustest. Lääneriikide kontekstis võib muuhulgas rääkida irooniliste meemide loomisest või meeleavaldustel ajaviiteks osalemisest kui mänguliselt kodanikuks kujunemise võimalusest (Glas jt 2019). See ei tähenda, et noorte aktivistide tegevust peaks käsitlema meelelahutuslikuna, vaid et seda nähakse potentsiaalina, mis võib meelitada laiemat ringi noori poliitiliste teemade vastu huvi tundma. Samal ajal võib aga autoritaarses riigis olla satiiri kasutamine ainus hääletoru neile, kel pole mingit võimalust ühiskonda mõjutada. Sel juhul jääb esiplaanile pigem varjatud ühiskonnakriitiliste suhtumiste kujundamine.

Kuna Aasia ja Lähis-Ida riikides võib meeleavaldustel osalemine olla seotud suurte riskidega siis tehakse seda vaid mõjuva põhjusega. Kogemused kodumaal mõjutavad ka uussisserändajate osalust ja sellega seotud suhtumisi Eestis. Varasemad traumad võivad pärssida valmisolekut meeleavaldustel osaleda ja muudavad uussisserändajad avalike demonstratsioonide suhtes ettevaatlikuks. Kui varem on puudunud pisingi võimalus sotsiaalmeedia kaudu midagi mõjutada, ei teki ka harjumust sotsiaalmeedia mobiliseerumisvõimalusi väärtustada või uskuda selle potentsiaali ühiskonda muuta. Viimane haakub varasemate uurimuste tulemustega, et eri kultuurides erineb ka usk sotsiaalmeedia mõjusse (Karatzogianni jt 2022).

Osalus sotsiaalmeedias oli intervjueeritavate jaoks valdavalt midagi enesest-mõistetavat. Kuigi arvati, et valimistel osalemine, protestimine või kogukonnas kaasalöömine võiks olla digitaalsest osalusest mõjusam, toodi olulisena esile nii veebikeskkonna potentsiaali tähtsate temade võimendamiseks, oma seisukohtade kujundamiseks kui ka mobiliseerumise võimalusi ümberkorralduste elluviimiseks. Samas ei saa öelda, et Eesti-spetsiifiline poliitiline sisu kergesti uussisserändajateni jõuaks või et digitaalsed võimalused aitaksid „ühendava tegevusena“ (Bennett ja Segerberg 2012) end tunda osana Eesti kogukonnast või mõnest selle osast. Selleks näib vaja olevat mõnevõrra suunatumat tegevust, mis arendaks digitaalse osaluse potentsiaali. See aga tähendaks algatuseks digitaalse kodakondsuse mõiste laiendamist, siiani käsitletakse seda Eestis pigem kitsalt (Tiidenberg ja Ostashow 2022).

Uurimustulemused lubavad eeldada, et uussisserändajate osaluse suurendamisel võiks olla abi neile disainitud „veebivõimalustest kodanikuks kujundamise hoogustamiseks“ (Isin ja Rupert 2015). Selle suurim väärtus võiks olla ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel suhtlemise suurendamine kohalikega. Võib spekuloida, et selline foorum võiks ideaalis olla keskkond, kus tekiks kasvõi ajutine meie-tunne nendega, kellega on ühiseid probleeme ja huvisid ning mõtteid midagi koos ühiskonnas ära teha. Samal ajal jätkaks see uussisserändajatele aktiivse agentsuse, mille olulisust on rõhutanud varasemad uurimused (Mansouri ja Kirpichenko 2016). Suur abi oleks ka usaldusväärse info koondamisest, et teave Eesti kohta ei jääks sama juhuslikuks, kui see näib praegu olevat.

VIITEALLIKAD

- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Tiidenberg, Katrin 2018. Digitaalne osalus. Lk 119–139 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus.
- Allaste, Airi-Alina; Nugin, Raili; Peik, Kristjan; Kunitsõn, Nikolai; Kübar, Triin 2022. Noorte uussisserändajate osalus. <https://www.tlu.ee/sites/default/files/RAPORT%20Noorte%20uussisserandajate%20osalus.pdf>
- Allaste, Airi-Alina; Cairns, David 2021. Digital participation and digital divides in former socialist country. Lk 99–117 kogumikus Bruselius-Jensen, Maria; Tisdall, Kate; Pitti, Ilaria. (toim.) *Young People's Participation: Revisiting Youth and Equalities*. Bristol: Policy Press.
- Allaste, Airi-Alina & Saari, Kari 2020. Social media and participation in different socio-political contexts: cases of Estonia and Finland. *YOUNG*, 28(2), 138–156.
- Amnå, Erik; Ekman, Joakim 2013. Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), 261–281.
- Barrera, Oscar; Guriev, Sergei; Emeric, Henry; Zhuravskaya, Ekaterina 2020. Facts, alternative facts, and fact checking in times of post-truth politics. *Journal of Public Economics*, 182.
- Bennett, W. Lance 2008. *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Bennett, W. Lance; Segerberg, Alexandra 2012. The Logic of Connective Action: The Personalization of Contentious Politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768.
- Charmaz, Kathy 2006. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. London: Sage.
- Cairns, David; Krzaklewska, Ewa; Cuzzocrea, Valentina; Allaste, Airi-Alina 2018. *Mobility, Education and Employability in the European Union. Inside Erasmus*. Palgrave Macmillan.
- Glas, Ren; Lammes, Sybille; Lange, Michiel; Raessens, Joost; Vries, Ilmar (toim.) 2019. *The Playful Citizen: Civic Engagement in a Mediatized Culture*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Harris, Anita; Wyn, Joanna; Younes, Salem 2010. Beyond apathetic or activist youth: 'ordinary' young people and contemporary forms of participation. *Young*, 18, 9–33.
- Harris, Anita 2013. Young people and everyday multiculturalism. New York: Routledge.
- Heller, Nathan 2017. „Its government is virtual, borderless, blockchained, and secure. Has this tiny post-Soviet nation found the way of the future?“ *The New Yorker*.
- Insin, Engin F.; Ruppert, Evelyn 2015. *Being Digital Citizens*. London: Rowman and Littlefield.
- Isman, Ayetekin; Gungoren Oslem Canan 2013. Being Digital Citizen. *Procedia – Social and Behavioural Sciences*, 106, 551–556.
- Jakobson, Mari-Liis 2017. Rahvusriik, hargmaine ja rahvusjärgne kodakondsus: kuhu oleme teel? *Acta Politica Estica*, 8, 105–117.
- Kallio, Kirsi Paulina; Wood, Bronwin; Häkli, Jouni 2020. Lived citizenship: conceptualising an emerging field. *Citizenship Studies*, 24(6), 713–729.
- Kaldur, Kristina 2021. Uussisserändajate kohanemine. Lk 92–100 uuringu aruandes *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2020*.
- Kalmus, Veronika; Kõuts-Klemm, Ragne; Beilmann, Mai; Rämmer, Andu; Opermann, Signe 2018. Long-lasting shadows of (post)communism? Generational and ethnic divides in political and civic participation in Estonia. Lk 35–56 kogumikus *(Mis-)Understanding political participation*. London: Routledge Taylor & Francis Ltd.
- Karatzogianni, Athina 2015. *Firebrand Waves of Digital Activism 1994–2014: The Rise and Spread of Hacktivism and Cyberconflict*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Karatzogianni, Athina; Tiidenberg, Katrin; Parsanoglou, Dimitris; Lepik, Kamilla Selina; Raig, Madli; Suitslepp, Marta Liisa; Matthews, Jacob; Symeonaki, Maria; Kazani, Aggeliki; Pnevmatikaki,

- Myrto 2022. *Online Political Behaviour and ideological Production by Young People: A Comparative Study of ICT and Civic Participation in Estonia, Greece and the United Kingdom*. (DigiGen – working paper series, 4).
- Lauren, Ave 2021. *Rände- ja kodakondsuspoliitika aastaraport*. Tallinn: Euroopa Rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt.
- Loader, Brian; Vromen, Ariadne; Xenos, Michael 2014. The networked young citizen: social media, political participation and civic engagement. *Information, Communication & Society*, 17(2), 143–150.
- Lokk, Reigo 2015. *Sepistades natsiooni: taasiseseisvunud Eesti etnoliitilised konfliktid*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Mansouri, Fethi; Kirpitchenko, Ljudmila 2016. Practices of active citizenship among migrant youth: beyond conventionalities. *Social Identities*, 22(3), 307–323.
- Matthes, Jörg 2022. Social Media and the Political Engagement of Young Adults: Between Mobilization and Distraction. *Online Media Global Community*, 1(1), 6–22.
- McLoughlin, Liam; Southern, Rosalind 2021. By any memes necessary? Small political acts, incidental exposure and memes during the 2017 UK general election. *The British Journal of Politics and International Relations*, 23(1), 60–84.
- Mascheroni, Giovanna 2017. A Practice-Based Approach to Online Participation: Young People's Participatory Habitus as a Source of Diverse Online Engagement. *International Journal of Communication*, 11, 4630–4651.
- Mesidor, Jean Kesnold; Sly, Kaye F. 2016. Factors that Contribute to the Adjustment of International Students. *Journal of International Students*, 6(1), 262–282.
- Mossberger, Kare; Tolbert, Caroline J.; McNeal, Ramona S. 2008. *Digital Citizenship: The Internet, Society, and participation*. Cambridge: MIT Press.
- Raaper, Rille; Brown, Chris; Llewellyn, Anna 2022. Student support as social network: exploring non-traditional student experiences of academic and wellbeing support during the Covid-19 pandemic. *Educational Review*.
- Randlaid, Sven 2020. Mart Helme: õpirände muudatused aitavad pidurdada riskiriikidest pärit kogukondade kasvamist. *Postimees*, 23.07.2020.
- Ribble, Mike 2017. *Digital citizenship* (ajaveeb). <http://www.digitalcitizenship.net>.
- Riniolo, Veronica; Ortensi, Livia Elisa 2021. Young Generations' Activism in Italy: Comparing Political Engagement and Participation of Native Youths and Youths from a Migrant Background. *Social Indicators Research*, 153, 923–955.
- Ribeiro, Norberto; Malafaia, Carla; Neves, Tiago; Ferreira, Pedro D.; Menezes, Isabel 2015. Constraints and opportunities for civic and political participation: perceptions of young people from immigrant and non-immigrant background in Portugal. *Journal of Youth Studies*, 18(6), 685–705.
- Tammaru, Tiit; Kallas, Kristiina; Eamets, Raul 2017. Põhisõnumid. Eesti rändeajastul. *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Tallinn: Eesti koostöö kogu.
- Tiidenberg, Katrin 2021. „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivsuse seoste kohta. <https://blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o%CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so%CC%83jakad.pdf>.
- Tiidenberg, Katrin 2022. Tehnohaip ja ärevusporno. *Sirp*, 01.07.2022.
- Tiidenberg, Katrin; Ostashow, Nikolai 2022. *Oskused, pädevused ja osalus: noorte digitaalne kodakondsus Eesti poliitikat kujundavates dokumentides*. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Oskused%2C%20p%C3%A4devused%20ja%20osalus_Tiidenberg%26Ostashow_0.pdf

- Tran, Ly; Gomes, Catherine (toim.) 2017. International Student Connectedness and Identity. *Cultural Studies and Transdisciplinarity in Education*, 6. Singapore: Springer.
- Villano, Paola; Bertocchi, Alberto 2014. On Active Citizenship: Discourses and Language about Youth and Migrants in Italy. *Journal of Civil Society*, 10(1), 82–99.
- Vukelic, Jelisaveta; Stanojevic, Dragan 2012. Environmental activism as a new form of political participation of the youth in Serbia. *Sociologija*, 54, 387–399.

LISA 1

Tabel 1. Intervjueeritute ülevaade

	Nimi (pseudonüüm), vanus	Eestis viibitud aeg	Päritolupiirkond	Õpilas-/tööstatus	Intervjuu tüüp, kestus
1.	Linda, 23	1 aasta ja 3 kuud	Euroopa	üliõpilane	näost näkku, 1 t 16 min
2.	Carol, 25	veidi üle 2 aasta	Lähis-Ida	üliõpilane, töötab	näost näkku, 1 t 7 min
3.	Ann, 26	veidi üle 2 aasta	Euroopa	üliõpilane	näost näkku, 1 t 11 min
4.	Eliza, 29	veidi üle 2 aasta	Põhja-Ameerika	üliõpilane	Zoomi intervjuu, 1 t 6 min
5.	Alice, 25	1 aasta ja 3 kuud	Euroopa	üliõpilane, töötab	Zoomi intervjuu, 59 min
6.	Charlie, 28	4 aastat ja 4 kuud	Aasia	üliõpilane, töötab	näost näkku, 1 t 4 min
7.	Ted, 22	4 aastat ja 3 kuud	Aasia	üliõpilane	Zoomi intervjuu, 54 min
8.	Pavel, 22	veidi üle 1 aasta	Euroopa	üliõpilane	Zoomi intervjuu, 1 t 1 min
9.	Kevin, 26	2 aastat ja 5 kuud	Lähis-Ida	ülikooli hiljuti lõpetanud, töötab	näost näkku, 57 min
10.	Ruslan, 18	ca 6 aastat tagasi	Euroopa	rakenduskõrgkooli tudeng	näost näkku, 54 min
11.	Maria, 17	ca 4 aastat	Euroopa	õpilane	Zoomi intervjuu, 1 t 6 min
12.	Charmi, 22	ca 6 kuud	Aasia	üliõpilane	näost näkku, 1 t 26 min
13.	Henry, 16	ca 5 aastat	Aasia	õpilane	Zoomi intervjuu, 55 min
14.	Alec, 16	ca 5 aastat	Euroopa	õpilane	Zoomi intervjuu, 36 min

NOORSOOTÖÖTAJATE VAATEPUNKT: KUIDAS TOETADA NOORTE OSALUST?

TANJA DIBOU¹, ILONA-EVELYN RANNALA²

1. SISSEJUHATUS

Noorte osaluse suurendamine on noorte- ja haridusvaldkonnas tähtis eesmärk (Farthing 2010: 183; Kassman ja Vammstad 2019: 484; Rannala jt 2021: 13). Tulevik näib tume: välja on toodud sedagi, et noored on muutunud ühiskonnas järjest passiivsemaks, mis võib ohustada isegi lääne demokraatia püsimist (Bessant 2004: 387–388; Farthing 2010: 181–182; Laitinen 2018: 331). Seetõttu otsitakse võimalusi ühelt poolt tavapärase poliitilise osaluse atraktiivsemaks muutmiseks, näiteks e-osalamise abil, teisalt püütakse kodanikukasvatuse teemasid efektiivsemalt lülitada haridus- ja noorteprogrammidesse (Farthing 2010: 183, 187; Corney jt 2021: 681; Laitinen 2018: 333). Rahvusvahelises CATCH-EyoU noorte kodanikuaktiivsuse uuringus osalenud 1074st vastajast vanuses 15–30 eluaastat oli poliitiliselt meelestatud ja aktiivseid vaid 5,5%, passiivseid 36,8%, ainult veebis osalevaid digiaktiiviste 27,6% ning vabatahtlikke või heategevusega hõivatuid 30% (Kalmus ja Beilmann 2017).

Noorsootöö keskmes on noorest lähtumine ning tema huvide ja vajaduste silmas pidamine, aga ka vabatahtlik osavõtt (Nolas 2013: 26; Corney jt 2021: 678). Noorsootöötajatelt eeldatakse noorte osaluse toetamist – see suunis sisaldub nii valdkondliku poliitika dokumentides, eri riikide noorsootöötajate kompetentsusmudelites kui ka noorsootöö tasemehariduse õpiväljundites (Kiilakoski ja Basarab 2022). Eesti noorsootöötaja kutsestandard (2017) kirjeldab samuti osaluse toetamisega seotud kompetentse: noorte kaasamine tegevuste plaanimisse ja elluviimisse, nende huvide ja vajadustega arvestamine, haritud kodanikuks kujunemise toetamine, ühiskonnaelus osalema motiveerimine, osalus- ja omaalgatusvõimaluste tutvustamine ning toetamine.

¹ Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut, kontakt: tanja.dibou@tlu.ee

² Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut, kontakt: ilona-evelyn.rannala@tlu.ee

Euroopa noorsootöötajate kompetentsumudelil keskendutakse noorte toetamisele ja võimestamisele ühiskonnaelus kaasalöömiseks. Mudelis kirjeldatakse noorsootöötaja teadmisi ühiskonna toimimisest, poliitika(te)st, võimusuhetest, noorte eluolust ja huvidest. Lisaks peavad noorsootöötajad oskama aktiivselt kuulata, kriitiliselt mõelda, arutleda, juhendada indiviide ja gruppe, anda tagasisidet, olla empaatilised, demokraatlikult juhtida, kaasavalt otsustada, kavandada ja ellu viia muutustele suunatud tegevusi ning suhelda avalikkusega. Ära märgitakse ka vajalikud hoiakud nagu valmisolek jagada võimu, julgus katsetada ja võtta vastutus-tundlikult riske. (Council of Europe 2015)

Noorsootöötajatele võivad dokumentides antud suunised ja noorsootöö peamine põhimõte – noorest lähtumine – olla vastuolulised. Näiteks võib küsida: kas ja mida teha noortega, kes ei soovi traditsioonilistel viisidel ühiskonnaelus osaleda? Või kas üldse peaks püüdma noori osalemise suunas mõjutada? Või kuidas rääkida võimusuhetest? Neid teemasid on noorsootöö vaates seniajani vähe uuritud. (Corney jt 2021: 685; Sonnevald jt 2021: 361)

Eesti kontekstis on leitud, et noorsootöötajad ei tunne end osalusvõimaluste tutvustamisel või noorte motiveerimisel ühiskonnaelus osalemaks kindlalt (Käger jt 2018). Kuid meil puudub teadmine, kuidas noorsootöötajad mõistavad noorte osalust ning mis neid selles toetaks.

Seega on artikli eesmärk mõista, kuidas ja miks noorsootöötajad tegutsevad noorte osaluse toetajatena. Artikkel põhineb Eesti noorsootöötajatega tehtud fookusgrupi intervjuude analüüsil. Otsime vastuseid järgmistele küsimustele:

- kuidas noorsootöötajad noorte osalust mõistavad?
- kuidas noorsootöötaja noorte osalusega tegeleb?
- milliseid rolle võtab noorsootöötaja noorte osaluse protsessis ja millised kompetentsid on vajalikud nende rollide täitmiseks?
- milliseid takistusi või väljakutseid noorsootöötajad seoses noorte osalusega näevad?

Eesti noorsootöö seaduse järgi peetakse nooreks 7–26aastast inimest (Riigi Teataja 2010). Samas seaduses on noorsootöö defineeritud noortele arendavate tingimuste loomisenä väljaspool tasemeõpet, perekonna- ja tööelu. Siinses artiklis räägime noorsootööst kui noortest lähtuvast, neid kaasavast ning võimestavast ja neile õpikogemusi pakkuvast praktikast, mille põhiolemuseks on dialoogiline, ühiselt tähendusi loov ja usalduslik noorte ja täiskasvanute (siinkohal: noorsootöötajate) koos õppimine – nii mitte- kui ka informaalset viisil (Batsleer 2008: 5–12; Tilson 2018: 52; Young 2006). Noorsootöötajate tegevusväli on kirjeldatud kutsestandardis. Nad tuginevad suhteid loovale pedagoogikale (inglise k *relational pedagogy*): õppimise toetamiseks luuakse suhteid noortega ning toetatakse noorte suhtlust omavahel ja ka täiskasvanutega väljaspool noorsootöö konteksti (Batsleer 2008: 5–12; Kiilakoski jt 2019: 601–602).

Artiklis anname lühiülevaate noorte osaluse teemalistest aruteludest ja uurin-gutest – rõhuasetusega osaluse mitmetahulisel konstrueerimisel ning traditsiooni-liste ja uute osalusvormide kooseksisteerimise võimalikkusel –, ning noorsootöö

väärtustest ja väljakutsetest noorte osaluse toetamisel ja mõtestamisel. Seejärel kirjeldame meie uuringu meetodikat ja tutvustame selle tulemusi. Viimased näitavad, kuidas Eesti noorsootöötajad noorte osalust ja oma rolli selles mõistavad, milliseid tegevusi, aga ka väljakutseid ja takistusi nad osaluse toetamisel esile tõstavad.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

2.1. Noorte osaluse mitu nägu

Noorte osalust on määratletud mitmeti ning ka noorsootöös ei ole sellele ühest lähenemist. Enamasti räägitakse noorte kaasamisest, mis ideaalis viib otsuste tegemiseni, mis neid mõjutavad. (Body ja Hogg 2019; Corney jt 2021: 679–680) Teine vaade lähtub pigem noorest ning osalust mõistetakse tegevustena nii demokraatlikes protsessides kui ka muudes situatsioonides, mille käigus noor ühtlasi õpib ja areneb (Shaw jt 2014).

Noorte osalus kui kontseptsioon ning sellest lähtuvad eesmärgid-programmid on täiskasvanute loodud. Nagu ka osalust kirjeldavad mudelid ja arusaam, kes on „hea aktiivne kodanik“. (Farthing 2010: 185, Corney jt 2021: 679–681; Huttunen, Albrecht 2021: 56; Nir ja Perry-Hazan 2016: 175) Osaluse tavapäraseimaks formaalseks vormiks on kujunenud noortevolikogud, kuhu enamasti satub väike grupp juba aktiivseid noori (Aksen jt 2017–2018: 32–42; Batsleer jt 2020; Nir ja Perry-Hazan 2016: 174–175). Noortevolikogusid nähakse traditsioonilise poliitilise osaluse ja „hea kodaniku“ kasvulavana. Nende loomist võidakse toetada seadusandluse ja rahastusega, sõltuvalt demokraatlike protsesside omaksvõtust ja juurdumisest riigis, st pikema demokraatiaga riikides võib see olla vähem reguleeritud (Kassman ja Vamstad 2019: 484–486). Välja on toodud, et noortevolikogude ja teiste traditsiooniliste osalusvormide (näiteks meilgi seadusesse sisse kirjutatud õpilasesindused) loomise survega võidakse osalust ka „mängida“ (inglise k *performative/framed participation*) või tegeletakse teadlikult tokenismiga – noored saavad kaasa rääkida, spetsialistid on neid kaasanud ja nende osalust edendanud, kuid noorte seisukohast see päris muutust kaasa ei too (Batsleer jt 2020; Nir ja Perry-Hazan 2016).

Lähtudes traditsioonilisematest osaluse vormidest, eristatakse passiivseid ja aktiivseid noori (Corney jt 2021: 682; Fisher 2012: 122–123). Viimastel kümnenditel on järjest enam arutletud noorte osaluse mõtestamise üle – nende seas kogub populaarsust vabatahtlik töö; nad huvituvad keskkonnaaktivismist, võrdsest kohtlemisest, tarbimise kaudu arvamuse avaldamisest või teiste konkreetsete ja ka väiksemate teemadega tegelemisest (inglise k *micro-political actions*) (Farthing 2010: 189; Fischer 2012: 122; Laitinen, 2018; Sinclair 2004). Noored huvituvad üha enam maailmaparanduslikust tegevusest ja teemadest, mis neid kõnetavad ning tegutsema innustavad (Aksen jt 2017–2018: 62–63; Farthing 2010: 185–192).

Osalus on muutumas isiklikumaks ning seotud eraelusfääri ja elustiili valikutega. See tähendab, et inimestel ei olegi alati ambitsiooni organisatsioonides osaledes poliitikat mõjutada, vaid nad väljendavad poliitilist meelsust teistmoodi, kui teema

neid isiklikult huvitab. Tähtsal kohal on näiteks internetis teemade jälgimine, sotsiaalmeedias jagamine jne. (Allaste jt 2018: 119; Fisher 2012: 124–125; Huttunen ja Albrecht 2021) Samal ajal on üldises poliitilises debatis ja otsustes need teemad ja uued osalusvormid alaesindatud ja -rahastatud, märkamata või mõnel juhul naeruvääristatud (Batsleer jt 2020: 218; Farthing 2010: 182–186; Kassman ja Vamstad 2019: 484). Noorema põlvkonna suunatus enesearengule ja -aktualiseerimisele ning keskendumine oma eluolu ja tulevikku otseselt mõjutavatele teemadele ja soovile ühiskonnas muutusi teistmoodi esile kutsuda või ka teistmoodi elada ja tegutseda, võibki esialgu tunduda hirmutav (Beck ja Beck-Gernsheim 2002: 151–171).

Noortevaldkonnas on osalust traditsiooniliselt seostatud noorte kaasamisega ühiskondlikku tegevusse ja otsustusprotsessidesse. Loodud on mitmeid kaasamis- mudelid, mis kirjeldavad võimalikke astmeid ja tasemeid osaluse edendamisel. Näiteks Hart (1992) arutleb selle üle, kui palju, kuidas või millal annavad täiskasvanud initsiatiivi ja otsustamise üle noortele – mida rohkem, seda enam on ka osalust (Cornwall 2008: 269–283; Wrong jt 2010: 100–106). Mõni mudel, näiteks Shieri (2001) oma kirjeldab noorte osalemise toetamise protsessi ja teekonda ning täiskasvanute rolli ja valmisoleku tähtsust selles (Corney jt 2021: 682–685).

2.2. Noorsootöötaja roll noorte osaluse teekonnal

Ühiskondlik ootus arendada noorte osalust on väljendatud arengukavades jt dokumentides ning spetsialistidele pandud kohustus sellega tegeleda (Bessant 2004). Selleks antakse enamasti raha ja oodatakse siis ka mõõdetavaid tulemusi, mille kohta tuleb aru anda. Noorsootööd kui dialoogilist protsessi on aga raske tõlkida numbrite keelde. Liiatigi võib see seada ohtu lähtumise just noorte huvidest ja vajadustest. (Aksen jt 2017–2018: 25; Nugin ja Taru 2017: 119; St Croix 2017)

Sageli on noorsootöötajal ülesanne luua ja toetada noorte osaluskoosid. Eestis on noortevolikogudega nõupidamine sisse kirjutatud noorsootöö seadusesse (2010). Noortevaldkonna arengukavas mõõdetakse noorte osaluse tulemuslikkust osalus- kogude hulgaga kohalikes omavalitsustes (KOV) (Noortevaldkonna arengukava 2021–2035). Noortevolikogu kui levinuima osalusvormi (Nir ja Perry-Hazan 2016: 175) tööga kaasnevad mitmesugused väljakutsed – noori nõrritab, et nende arvamusega päriselt ei arvestata, nad ei julge ametnikega suhelda, otsustajatel võivad olla noorte arvamuste suhtes eelarvamused või kindlad ootused; pakutakse pelgalt näilist võimalust kaasa rääkida jne (Aksen jt 2017–2018: 32–42; Bessant 2004; Collins jt 2016; Kassman ja Vammstad 2019).

Nagu eespool öeldud, tegelevad noored meelsasti vabatahtliku tegevusega ning n-ö maailmaparanduslike projektidega, mis võimaldavad neile eneseteostust ja kaasaráäkimist; õpetavad suhtlema, korraldama, koostööd tegema, kuulama ja sõna võtma; kuid mida osalusena otseselt ei nähta. Noorsootöötaja roll on ühelt poolt tähele panna noorte huvisid ning isiklikku arengut, kuid teisalt vastata ka ühiskondlikule ootusele ja toetada noorte oskust ootuspäraselt ühiskonnaelus kaasa lüüa. (Body ja Hogg 2019; Dibou ja Rannala 2019: 50; Fisher 2012: 121)

Tabel 1. Täiskasvanute rollid ja oskused, mis toetavad noorte osalust

Roll	Kirjeldus	Oskused
Koolitaja, õppimise juhendaja	Võimestamine ja oskuste õpetamine noortele	Õppimise juhendamine, õppe arendamine, aktiivõppe meetodite kasutamine
Motiveerija	Kuulamine, kriitilise mõtlemise ja ideede sõnastamise toetamine	Usalduse loomine noortega, aktiivne kuulamine, grupitöö toetamine.
Poliitikasse siduja	Noorte toetamine nende ideede paigutamisel laiemasse konteksti	Laiema konteksti mõistmine ja noorte ideedele seal koha leidmisel kaasa aitamine
Legitiimsuse tagaja	Noorte ideede kuuldavaks ja mõisteta- vaks tegemine teistele täiskasvanutele	Sidusgruppide esindajatega suhtle- mine, eestkõnelemine, teiste täiskasvanute motiveerimine
Jätkusuutlikkuse tagaja, „liim“	Igapäevase toe pakkumine noorte ideede toeks: organiseerimine, logistika, kommunikatsioon, grupi motivatsiooni hoidmine jms	Noorte mõistmine ja motiveerimine, kommunikatsiooni- ja korraldamis- oskused, tagasiside küsimine jms

Allikas: artikli autorid, tuginedes Richards-Schuster jt 2017

Noorte osaluse protsessi on kaasatud teisedki osapooled: näiteks õpetajad, noor- sootöötajad, lastekaitsjad, kohaliku ja riigi tasandi ametnikud ning poliitikud. Noor- sootöötajate teadmiste ja oskuste kohta on antud suuniseid kompetentsumudelites, sealhulgas rõhutatakse võimusuhte mõistmise olulisust (Council of Europe 2015). Rahvusvahelise uuringu PARTISPACE järgi võivad noorte ja täiskasvanute vaheli- sed võimusuhted ilmnedas erinevates situatsioonides (näiteks koolis, noortevolikogu töös, kohalikus kogukonnas) ning noorsootöötaja kui noortele „uste avaja“ ja nende huvide esiletõstja võib osaluse protsessis ise jääda teiste täiskasvanute poolt tõrju- tud ja nõrka positsiooni. Noorsootöötajal võib oma nõrka positsiooni tajudes olla keeruline kindlaks jääda tööpõhimõtetele: seista noorte huvide ning õiguste eest; toetuda dialoogilisusele, koos õppimisele, analüüsile ja muutuste loomisele ühes noortega. (Batsleer jt 2020)

Eneseteostus, -leidmine ja -aktualiseerimine kui noorte osaluse olulised komponendid (Fisher 2012: 121) eeldavad noorsootöötajalt nendega pikema- ajalise partnerlus- ja mentorlussuhte loomist. Seda võib nimetada „noore ja täis- kasvanu partnerluseks“ (inglise k *youth-adult partnership*) ning noorsootöötajat võib pidada „täiskasvanud liitlaseks“ (inglise k *adult allies*). Sellise partnerluse põhielemendid on otsuste tegemine, loomulik mentorlus, koos tegutsemine ning õppimine, side kogukonnaga (Zeldin jt 2013: 390). Mentorluse olulisust noorte osaluse suurendamisel on rõhutatud ka Eesti noorsootöös (Aksen jt 2017–2018: 58–59).

Partnerlus eeldabki täiskasvanult noorte osaluse toetamist, alustades teavitami- sest, õppimise juhendamisest, usalduse loomisest ja motiveerimisest ning lõpetades eestkõnelemise, aga ka noorte ideede teostamise igapäevase praktilise toega. Tao- line lähenemisviis eeldab piisavat aega, sobivat keskkonda, väljaõpet, kogemust ja koostööd. Seda kõike on raske tulemusindikaatorite keelde tõlkida: olulisemad on

protsessi põhimõtted ja tööviisid ning eelkõige kaasatud inimesed. Täiskasvanu ja noorte partnerlus eeldab avatust uuele, julgust ja kiiret kohanemist muudatustega. Noorsootöös on seda mõneti lihtsam pakkuda, kuna see ei ole konkreetse institutsiooni keskne praktika, vaid toimub mitmetes erinevates keskkondades (Cooper 2018: 3–18).

Seega võib öelda, et noorsootöötajad seisavad noorte osaluse toetamisel mitmesuguste väljakutsete ees: kuidas tasakaalustada noorte endi huve ja vajadusi ning ühiskondlikku ootust, et noored rohkem osaleksid; traditsiooniliste ja mittetraditsiooniliste osalusvormide kasutamine; aga ka enda rolli mõtestamine ja noorsootöö põhimõtetele kindlaks jäämine.

3. ANDMED JA ANALÜÜSIMEETODID

Artiklis tutvustame kvalitatiivse uuringu tulemusi, mille jaoks tegime 2022. aasta kevadel fookusgrupi intervjuusid Eesti noorsootöötajate seas. Ühelt poolt kirjeldame, kuidas noorsootöötajad mõtestavad noorte osalust, milliseid tegevusi nad selle toetamisel esile tõstavad ja missuguseid tähendusi omistavad endi kogemusele seda tehes. Teiselt poolt selgitame, miks noorsootöötajate pilgu läbi on noorte osalusega töötamine väljakutsuv ja millised takistused seda mõjutavad.

Toimus neli poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud, kuhu olid kaasatud noorsootöötajad noortekeskustest (kaks fookusgruppi), koolide huvijuhid (üks fookusgrupp) ning kohaliku omavalitsuse noorsootöö spetsialistid (üks fookusgrupp). Kokku osales intervjuudes 15 noorsootöö spetsialisti: kuus noortekeskuse noorsootöötajat, viis huvijuhti ning neli kohaliku omavalitsuse noorsootöö spetsialisti. Kõik intervjuueeritud olid naissoost.

Fookusgrupi intervjuu valisime andmete kogumise meetodiks, kuna see võimaldab saada sihtgrupilt läbi räägitud seisukohad, milleni intervjuueeritavad jõuavad diskussiooni käigus ja üksteist täiendades. See meetod sobib, kuna fookuses on üks kindel teema ja sihtgrupp ning samal ajal saab jälgida grupiliikmete vastastikust mõju ja kommunikatsioonimustrite iseärasusi. (Õunapuu 2014: 173)

Fookusgruppi osalema otsisime Eesti eri piirkondadest noorsootöö spetsialiste, kellel on kogemusi ja teadmisi noorte osalusest. Toetusime värbamisel oma kogemusele ja kontaktidele valdkonnast.

Intervjuu koosnes neljast küsimuste ploki: 1) kuidas noorsootöötajad mõistavad ja väärtustavad noorte osalust; 2) tegevused ja head praktikad selle toetamisel; 3) roll ja kompetentsid selle toetamisel; 4) kitsaskohad ja ettepanekud noorsootöötajate toetamiseks noorte osaluse protsessis.

Fookusgrupid viisime läbi Zoomi keskkonnas ja salvestasime. Plaanisime lisaaja tutvumiseks ja mugava õhkkonna loomiseks ning sõlmisime kokkulepped kõnejärjekorrast märku andmiseks ning segajate vältimiseks (mikrofoni sulgemine, kui ei räägi). Lähtusime heast teadustavast (2017): e-kirjaga tutvustasime eelnevalt projekti, intervjuueerijaid, uuringu eesmärki, andmete kogumise ja analüüsimise meetodit ning küsisime intervjuueeritavatelt nõusolekut. Uuringus osalemine oli vabatahtlik.

Kvalitatiivset andmestikku analüüsisime kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Selleks koondasime transkribeeritud intervjuud süstemaatiliselt struktureeritud peamiste tulemuste kokkuvõttesse ning kodeerisime, tuues välja koodid, kategooriad või teemad, mis viitavad sisule ja varjatud tähendusele (Erlingsson ja Brysiewicz 2017: 94).

Kõik intervjuud transkribeerisime sõna-sõnalt. Tekstid anonümiseerisime, nii et noorsootöötajad ega piirkonnad pole äratuntavad. Lugesime transkribeeritud teksti mitu korda ja siis kodeerisime intervjuud esile kerkinud teemade järgi, kasutades NVivo tarkvara. Seejärel arutasime nende sisu ja tähendust ning koondasime avatud koodid üldistavate kategooriate alla. Sisuanalüüsi käigus leidsime üheksa kategooriat, mis aitasid vastata eelnevalt püstitatud uurimisküsimustele: noorte osaluse mõistmine; noorte osaluse väärtuse mõistmine; noorsootöötaja tegevused ja keskkonnad noorte osaluse toetamisel; noorte osaluse toetamise põhimõtted; koostöö erinevate osapooltega noorte osaluse toetamisel; noorsootöötaja rollid; vajalikud kompetentsid ja noorsootöötajate koolitusvajadused noorte osaluse toetamiseks; noorte osalusega seotud väljakutsed ja takistused; noorsootöötajate dilemmad/vastuolud noorte osaluse toetamisel. Väited põhinevad kogu materjali analüüsil ning tsitaadid on esitatud illustatsioonidena³.

4. ANALÜÜSI TULEMUSED

4.1. Noorte osaluse mõtestamine: ühine protsess siin ja praegu

Noorte osaluse mõtestamisel peavad noorsootöötajad oluliseks lähtuda noortest. Nad rõhutavad aktiivse kodaniku rolli, et noorel peaks olema võimalus ühiskonnas kaasa rääkida ning ennast puudutavaid otsuseid kujundada ja mõjutada.

Intervjueeritavate seas leidis ühelt poolt neid, kes arvasid, et noorte osaluse taga ei pea olema konkreetne institutsioon või kindel osalemise vorm, vaid see tulebki noorte endi initsiatiivist osaleda ja kaasa rääkida.

Noorte osalus on see, kui noor räägib üleüldse ühiskonnas toimuva osas kaasa. /---/ Mina ei näe siin seda, et kohalik omavalitsus või kool peab noori kaasama. Pigem on osaluse pool noorte endi initsiatiiv, et ma tahan, räägin, mõtlen kaasa, mis ühiskonnas minu ümber toimub, olen aktiivne kodanik. (FGhuvijuht)

Samas leidis neidki, kes rõhutasid, et noorte osalust peab korraldama kohalik omavalitsus.

Osalus on noorte kaasärääkimine ühiskonnas laiemalt neid puudutavates teemades. Kohalik omavalitsus kaasab noori, näiteks arvestades nende huvisid ja vajadusi. (FGKOV)

³ Tsitaadid on tähistatud järgnevalt: FGnoortekeskus1 ja FGnoortekeskus2 – esimene ja teine fookusgrupp noortekeskuse noorsootöötajatega, FGhuvijuht – fookusgrupp huvijuhtidega, FGKOV – fookusgrupp kohaliku omavalitsuse noorsootöö spetsialistidega.

Osalust nähakse noorte õigusena, kuid nendega tegelevad täiskasvanud erinevates institutsioonides (nii kooli, kogukonna kui ka ühiskonna kontekstis) ei ole kohati selleks valmis. Tekkisid küsimused, kas täiskasvanud ei usalda noori piisavalt; jätvad nad passiivseks seal, kus peaks neile andma vastutust (sh õppimine); löövad liiga kiirelt käega, kui nad kohe ei julge oma arvamust avaldada.

...juba hariduse omandamisel peaks hakkama harjutama seda, et noortel on rohkem õigust kaasa rääkida. /---/ Kuidagi õpetaja kontrollib seda protsessi /---/, juba kooli struktuuris, et kes mina olen, mida mina tahan, kuidas ma õpin, kuidas ma saan õppimise enda jaoks efektiivsemaks teha, millised mu huvid on. Seda peaks alustama varakult. (FGnoortekeskus2)

Informandid rääkisid, et noored vajavad osalemiseks eelkõige julgust, mille saab positiivse kogemuse kaudu, mida noorsootöö võiks pakkuda. Tõsteti esile noorsootöö põhimõtteid nagu avatus, hinnanguvaba käitumine, ausus ja usaldus, mis peaksid toetama noorte julgust osaleda. Lisaks jäi kõlrama, et osaluse toetamisel kehtib põhimõte olla alati noore jaoks olemas, kuid märkamatuks, sest niimoodi saab teda julgustada, surumata peale oma arvamust või maailmapilti.

Kõik oleneb ju sellest, millist tuge noor osalusel vajab. Vastavalt arusaamisele, kui palju noor tuge tahab, kas minna kaasa, olla kõrval või anda lihtsalt julgustavad sõnad. (FGnoortekeskus1)

Toodi välja, et osaledes arenevad noortel mitmesugused oskused – oluline on toetada isiklikku arengut.

Minu jaoks üks oluline väärtus noorte osalusel on pädevuse arendamine ehk see, kui nad saavad oma mõtteid väljendada, kui nad saavad luua ja uurida, vaadata edasi, kõik eneseväljendusest ja suhtlusest kuni läbirääkimisoskusteni, kuni võib-olla lõpuks ka arusaamiseni. (FGhuvijuht)

Noorsootöötajad käsitlesid noorte osalust nii otseselt kui ka kaudselt – ametialaste ülesannete ja nende ajamahukuse kontekstis. Puudutati eri teemasid, sh noorte omaalgatuse projektid, usaldusväärse info jagamine, mõtestatud vestlused, noorte meediakirjaoskuse tõstmine, loovus ja kogukonnatöö. Läbivalt rõhutati, kui oluline on julgustada noori oma arvamust väljendada. Pole oluline, et nad teeksid seda tingimata noortevolikogu kaudu, võimalusi on ju teisi. Kõneldi ka osaluse jätkusuutlikkusest – kuidas jõuda uute noorteni ja nendeni, kes ei osale mingil põhjusel (nt pole osalusvõimalustega kursis ega oska ühiskonnas kaasa rääkida). Rõhutati noorte arengu aspekti ja tegelemist neid huvitavate teemadega, samuti esimesi tibusamme suurema aktiivsuse ja osalemise suunas ning kuni kodanikuks kasvamiseni. Palju räägiti noorte innustamisest ja neile toeks olemisest, kogemuse saamisest ja eksimise võimaldamisest.

Kui noor osaleb ja räägib kaasa, siis see mõjutab tema agentsust ja seda, kuidas ta ennast usaldama hakkab ja tõesti mingeid protsesse mõjutab. (FGnoortekeskus1)

Osalusest rääkides kõlasid läbivalt sellised sõnad nagu „püsiv veendumus“, „maailmavaade“ ja „mõtestamine“. Teisisõnu, osalus on noorsootöötajate vaates seotud väärtushinnangutega, mida noor saab julgelt väljendada, see on teadlik ja eesmärgipärane ning suunatud konkreetsetele tulemustele. Seetõttu peeti osaluseks ka näiteks sotsiaalmeedias arvamuse avaldamist, tänavakunsti ja meeme. Muidugi ka protestidel osalemist, eeldusel, et noored avaldavad seal oma teadlikku veendumust ning soovivad näha konkreetseid tulemusi ja muutusi. Samas tundub noorsootöötajatele keeruline tõmmata piiri, kus (poliitiline) osalus algab.

Kust sa seda piiri suudad siis vaadata? No mina ei suudagi. Ma arvan, et noor ise mõtestab selle enda jaoks. (FGnoortekeskus1)

Poliitilise osaluse kirjeldamisel noorsootöötajad pigem otsivad tähendusi ning kooskõlastavad seisukohti omavahel – seda eriti kooli huvijuhtide fookusgrupis. Kuivõrd poliitilist osalust kalduti käsitlema traditsioonilisemas tähenduses, rõhutati eraldi, et ka kaasarääkimine noori puudutavates teemades on osalus. Teisalt tunnetasid noorsootöötajad laiemat reeglite ja kokkulepete survet – näiteks on kokku lepitud, mida koolis sobib teha ja mida mitte.

...enne valimisi, näiteks enne KOV valimisi, tavaliselt õppeaasta algusest oktoobriini, me ei lase mitte ühtegi poliitilise taustaga inimest kooli loengut pidama. Isegi kui see ei ole üldse poliitikaga seotud /.../ Olen [sellisel] seisukohal ja kuna minu jaoks poliitika, eriti Eesti poliitika, on väga kole ja ebaviisakas. (FGhuvijuht)

Räägiti, et noori peaks poliitilise osaluse teemal harima. Seda tuleks teha noorsootöötajatel, kuid saab ka kutsuda neutraalseid eksperte näiteks vestlusi modeerima. Kuna teema käivitas fookusgrupi intervjuudes arutelusid ja küsimusi, siis võime eeldada, et noorsootöötajad vajaksid rohkem võimalusi selle üle arutleda ja seda mõtestada.

Mina näen seda, et noori tuleb harida. Noortele tuleb näidata erinevaid külgi, ka poliitikast. Meil koolis otseselt poliitilist tegevust ei toimunud – apoliitiline –, aga olime seisukohal, et kui keegi tahab noortele poliitikast rääkida, siis peavad olema esindatud kõik osapooled. /---/ Noored ise töid poliitika kohapealt välja, et nad tahaksid rohkem teada, mis on mille taga, ja neile meeldiks näiteks teha teste, mis aitavad [selgitada], mis on minu maailmavaade või erakondlik kuuluvus. Tegelikult nad on huvitatud. Ilmselt ongi see, et mida me neile pakume, kuidas me neid toetame sellel teel. Ilmselt külm huvi poliitika vastu ongi sellepärast, et tegelikult nad ei tea. (FGhuvijuht)

Eriti traditsioonilises mõttes poliitilisest osalusest rääkides oli noorsootöötajatel hirm noorte ärakasutamise ees. Võimalike manipulatsioonikohtadena nähti ka noortevolikogusid ja õpilasesindusi, kus võib toimuda kaasamise teesklemine. Samal ajal leidsid noorsootöötajad, et kõige lihtsam viis noorte osalust kirjeldada on traditsiooniliste formaatide kaudu, kuigi nende ellukutsumine ja elavana hoidmine pole lihtne. Noorsootöötajad muretsesid, et noortele on lihtne pettumust valmistada, kaasates neid näiliselt – see on kindel viis nende edaspidist aktiivsust ja osalust pärssida. Informandid soovisid noori selliste kogemuste eest kaitsta.

Väga palju on näilist kaasamist või võltsosalust, mis võtab neilt isu ära. Näiteks kui me korraldasime ühel aastal piirkonna osaluskogu ja noored ei olnud kuigi usinad kaasa tulema, siis hakkasime uurima, mis värk sellega on. /.../ Ei no, aga me ju igal aastal arutame samade teemade üle ja siis pannakse need sahtlisse, järgmisel aastal võetakse jälle välja ning tullakse ja öeldakse, et mis te sellest arvate. Aga mis siis tehti sellega, mis me arvasime – mitte midagi! See ongi probleemkoht. Selleks, et noor tahaks päriselt osaleda, peab teda ka päriselt kuulama ja ta peab nägema seda mõju, et kui ta ütleb midagi, sellest ka muutub midagi. (FGhuvijuht)

Noorsootöötajad usuvad noorte osaluse mõjusse poliitilistele otsustele, sh noortepoliitilistele. Sealhulgas loodetakse noorsootöö suuremat väärtustamist ja selle vajalikkuse mõistmist.

Mida rohkem noored kaasa räägivad ja mida rohkem see mõjutab poliitilisi otsuseid, seda rohkem ilmselt nähakse ka vajadust noorsootöötajate järele. Sinna alla võib minna ka näiteks palgateema või see, kui palju meil üldse on noorsootöötajaid, kui palju on õppekavasid, et õppida noorsootöötajaks, ja nii edasi. Tunnen, et mida rohkem noored kaasa räägivad, seda rohkem see jääks silma. (FGnoortekeskus2)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noorte osaluse tähenduse mõistmisel olid noorsootöötajatel erinevad tundmused – kas vaadata osalust kitsamalt või laiemalt, uuel või vanal viisil. Noorsootöötajad mõtestavad seda eelkõige noortest lähtuva protsessina, kus täiskasvanute roll võiks olla toetav ja jõustav. Noorsootöötajad näevad väljapoole selgemalt paistvate osalusvormide (noortevolikogu, õpilasesindus) ning otsustes kaasaráäkimise ja mõjutamise taga aeganõudvaid väiksemaid samme ning tegevusi, mis lähtuvad noore huvidest ja toetavad tema isiklikku arengut – eelkõige arendavad julgust ja motivatsiooni osaleda, annavad positiivse osalemiskogemuse, võimaldavad isetegemist, turvalist proovimist ja eksimist. Noorsootöötajad näevad, et noorte osalust piiravad mitmesugused reeglid, kokkulepped, kontroll ja usaldamatus nende suhtes. Lisaks muretsesid nad noorte ärakasutamise (eriti poliitilise osaluse kontekstis) ja võltsosaluse pärast, tahtes noori selliste asjade eest kaitsta.

4.2. Noorsootöötaja kui noore liitlane

Läbivalt kõlas noorsootöötajate vastustes, et noorte osaluse toetamiseks on vaja luua kaasamiseks sobivad tingimused ja tekitada noorte seas huvi. Informandid olid veendunud, et nad loovad noorte arenguks keskkonda ja avalikku ruumi. Seega näevad nad ennast noorte toetajate, suunajate ning osalemiseks turvalise keskkonna ja toetava protsessi loojatena. Noorsootöötajate arvates täidavad nad paljuski ka mentori rolli, kes aitab noortel oma tegevusi eesmärgistada ning toetab nende elluviimist. Nad mõistavad oma täiskasvanud partneri rolli osaluse teekonnal, kus motiveerimisel on tähtis osa.

Mina näen enda rolli ennekõike turvavõrguna ehk et noor teab, et kui ta katsetab, siis ta ei kuku plärtsti puruks ennast vastu maad, vaid kuskil vahepeal on turvavõrk, mis põrgatab ta tõenäoliselt tagasi ja loodetavasti üles selle tee peal. (FGhuvijuht)

Noorsootöötaja kokkupuutest noortega arenevad täiskasvanu-noore partnerlusega seonduvad rollid, millest oli eespoolgi juttu: noorte motiveerija, võimalustest teavitaja, õppimise juhendaja, julgustaja ja innustaja, kes soosib arusaamist, et noored saavad ühiskonna küsimustes kaasa rääkida ja olla kuuldavad. Lisaks mainiti tihti noorsootöötaja rolli noortevolikogude töö toetajana ning kogukonnaprojektidesse ja heategevuslikesse tegevustesse kaasajana, pidades oluliseks leida huvipakkuv valdkond või tegevus, mille kaudu noor aktiveerub.

Selline toetav ja motiveeriv roll võiks olla, kui noor tuleb ja räägib noorsootöötajale mis iganes oma murest või asjast. Siis noorsootöötaja ei ütle, et kuule, ära plära, ma ei jaksa kuulata. Vaid pigem ikkagi kuulab ta ära ja julgustab. Mis iganes probleem või asi see on, julgustab teda sellega tegelema või siis kaasa rääkima. (FGnoortekeskus1)

Intervjuudest tuli esile, et noorsootöötaja ise peab olema aktiivne kaasaraäkija, olles oma tegevusega noortele eeskujuks.

Meie kui huvijuhid oleme nende jaoks väga suur eeskuju, kõik, mida me ütleme... Ma tahan, et las nad siis ise teevad otsuse, sest vahel võib minu mingisugune lause seal väga palju muuta. Püüan ise olla avatud erinevatele vaadetele. (FGhuvijuht)

Informandid nägid ennast vahenduslülina ja „liimina“ noorte ja täiskasvanute vahel ning noorte arvamuste esindajana või eestkõnelejana. Noorsootöötaja vahendab infot, aitab leida inimesi ja institutsioone, kelle poole pöörduda noorte ideedega, ning toetab nende elluviimist.

Võib-olla vahepeal ollagi see vahenduslüli täiskasvanute ja noorte vahel ehk ühelt poolt julgustada noori kaasa rääkima ja teiselt poolt selgitada täiskasvanutele, kellega nad kokku puutuvad, et palun kuulake noori, ärge palun õpetage. (FGnoortekeskus1)

Intervjueeritud noorsootöötajad nimetasid koostöö osapooli, keda osaluse teemas ise liitlasena näevad – sh koolid, kohalikud omavalitsused, noorte elu puudutavad ja nendega tegelevad organisatsioonid, noortevolikogud ja lapsevanemad.

Kui noorel on suur tuumafüüsikahuvi juba kuuteistaastaselt, siis institutsioon, kes tegeleb tuumafüüsikutega, võiks olla valmis noort sinna kaasama. (FGnoortekeskus1)

Intervjuudest tulid esile noorsootöötaja kui täiskasvanud liitlase rollid seoses osaluse toetamisega (Richards-Schuster jt 2017): mentor, kes on julgustaja ja innustaja, teavitaja ja teadlikkuse tõstja, algatuste ja aktiivsuse toetaja ning koos noortega muudatuste või eesmärkideni liikuja.

Informandid tõdesid, et noorte osaluse toetamisel peab noorsootöötajatel endil olema huvi selle vastu ning lisaks tuleb kursis olla osaluse võimaluste ja kaasamise meetoditega. Üldistest oskustest, mis toetavad noorsootöötaja valmidust osalust toetada, nimetati suhtlemis- ja kuulamisoskust, koostöö- ja projektijuhtimise oskuseid ning muutuste juhtimise ja probleemide lahendamise oskuseid. Eriti oluliseks peeti oskusi noorte vajadusi välja selgitada ning neilt ja nendega koos õppida. Noorsootöötajad pidasid oluliseks ka eneseanalüüsi oskust, mis võimaldab aru saada õnnestumistest ja ebaõnnestumistest ning käia kaasas muutustega.

Võib olla ka tunnistamine, et mul ka alati kõik ei õnnestu, et ma ei ole ka osav, et tegelikult ma pean ju ka õppima neid asju. Ega ma ju ei sündinud niimoodi, et ma tean, kuidas noori kaasata ja mis on need õiged asjad. Aeg-ajalt tuleb ka peeglisse vaadata, et äkki ma ise teen midagi valesti, äkki noored on muutunud. Selline eneseanalüüs. Kuidas siis ennast päriselt analüüsida? (FGhuvijuht)

Eneseanalüüsist rääkides mainiti noorsootöötajate endi ootuste ja eelarvamuste kaardistamist noorte suhtes. Noorsootöötaja peab noore ja ühiskonna sidujana mõtlema, mida ta noortelt ootab ja kuidas näeb nende kaasatust. Seega noorte osaluse teema on mitmekihiline: ühelt poolt ühiskonna ootused, teiselt poolt noorte ootused ning kolmandaks on noorsootöötajatel endil arvamusel ja ootused, millest hea spetsialist on teadlik.

Peaks ise ka kaardistama, mida me päriselt ootame, mida me neilt tahame, kuidas me tahame, et nad oleksid kaasatud, ja kuidas me täiskasvanuna peegeldame neile oma ootusi. (FGKOV)

Informandid tõid välja, et noorsootöötajate valmisolekut toetada noorte osalust tõstaks enesetäiendamine. Noorsootöötajate arvates on neil vaja üldisi teadmisi noorsootööst ja spetsiifilisemalt noorte osalusest (selle mõtestamine ja analüüs, eri sihtgruppide kaasamine jne).

Peaausalt ütlesin, et kuigi ma noorsootööd alustades käisin paljudel koolitusel, aga alles siis, kui läksin ülikooli ja meil oli kaasava noorsootöö aine, hakkasin mõtlema, et appi, see on ju täitsa tühi koht, millele ma ei ole üldse varem niimoodi mõelnud. (FGnoortekeskus2)

Eraldi toodi välja, et noorsootöötaja peaks mõtestama noorte osaluse tähendust ja teadma erinevaid osalusvorme. Samas oskama hinnata osaluse ja seda toetavate meetodite tulemuslikkust. Osaluse kohta oodatakse statistilisi näitajaid. Ent siin tekib vastuolu: kuidas seda arvuliselt hinnata, kui tegelikult nähakse osalust protsessina, mille väljundite ja tulemuste mõõtmine konkreetsete mõõdikutega on kohati raskendatud ja hindamine eeldaks pigem kirjeldavaid tunnuseid.

Osaluse tulemust peab näitama kuidagi teistmoodi. Üks osa on numbriline osalus, aga tegelikult selle sisu on hoopis teistsugune. Kui meil käib, ma ei tea, nelikümmend noort istumas, siis see võib-olla ei ole piisav argument, et tõestada noorsootöö vajalikkust. (FGnoortekeskus2)

Noorsootöötajad vajavad rohkem aega ja ruumi, et koos mõtestada noorte osalust ja jagada kaasamise ergutamiseks praktilisi nippe – millised meetodeid selleks kasutada või kuidas luua sellist keskkonda, et noored tahaksid kaasa rääkida.

Võib-olla ongi mingi täiendkoolitus, kus räägitakse, mis asi see osalus üldse on, kuidas kaasata noori, mis meetodeid näiteks kasutada, kuidas luua turvalist keskkonda, et noored hakkaksid kaasa rääkima. Näiteks, kuidas ma panen viienda klassi õpilase, kes on esimest aastat õpilasesinduses, kaasa rääkima suure gümnaasiumi õpilase juures, kes on ju tark ja teab kõike ja on ka väga häälekas. Kuidas panna vähem aktiivset noorukit ka kaasa rääkima, päriselt, et ta julgeb arvamust avaldada? (FGhuvijuht)

Informandid rõhutasid vajadust kaasata vähemate võimalustega noori, mis aga tundub suur väljakutse.

Minu teadmised on näiteks väga vähesed selle osas, kuidas kaasata erinevaid siht-rühmi ja just noori, kellel on vähemad võimalused. (FGnoortekeskus2)

Tõsteti esile, et soovitakse end täiendada mentorluse alal, kuna seda peetakse oluliseks osaluse toetamiseks.

Mentorluse koolituse üks osa peaks olema noorte osaluse mõtestamine ka nende jaoks. Mida rohkem inimesi selle mõttega harjub ja aru saab, mis asi see on või mis selle taga peitub, seda edukamaks see protsess muutub. (FGKOV)

Koolitusvajadustest toodi esile ka ülekantavad oskused, mis aitavad luua noortega kontakti ja hoida nende huvi üleval.

Igasugused kommunikatsioonioskused tulevad kindlasti kasuks, et kuidas mingit teemat atraktiivsena esitada. Näiteks, kuidas hoida huvi üleval või juhtida vestlust sinnamaani, et miks see on huvi kadunud selle asja vastu, mis ette võeti. (FGKOV)

Noorsootöötajate teadlikkuse tõstmiseks on vaja luua võimalusi isekeskis heade kogemuste ja praktikate jagamiseks.

Kindlasti teistega kogemuste jagamine: väga konkreetset näited ja nende hindamine. Kuskile külla sõitmine, kogemuste omandamine. (FGnoortekeskus1)

Kokkuvõtvalt pidasid noorsootöötajad oma oskusi noorte osaluse toetamisel pigem heaks. Ent nad vajavad võimalusi toe pakkumist mõtestada, seda nii isekeskis kui ka koos noortega. Ideaalis sooviksid informandid võimalust koos noorte osaluse toetamist õppida. Samuti tahaksid nad saada ise tuge vähemate võimalustega noorte osaluse toetamisel ning suuremat selgust osaluse hindamise ja aruandluse kohta.

4.3. Noorte osalusega seotud väljakutsed

Noorte osalusega seotud väljakutsed võib jagada kolmeks vastavalt sellele, millega need on seotud: kas noorte, noorsootöötajate või ühiskonnaga.

Noorsootöötajate hinnangul on paljud noored passiivsed, neil puudub huvi osaleda. Väike hulk üliaktiivseid noori osaleb ja räägib kaasa igal pool. Ühed ja samad aktivistid on ülekoormatud, sest neid soovitakse igale poole kaasata. Seda võib osaliselt tõlgendada manipuleerimisena, et noorte osalust näidata. Seoses sellega on aktiivsetel noortel suur koormus ja nad võivad läbi põleda, mispuhul kaob osalemiseks igasugune motivatsioon.

Me paneme selle ühe ja sama noore igale poole. Ta käib kõikidel olümpiaadidel, ta on kõikidel üritustel teadustaja, siis ta laulab igal pool. Tuleb uus õppeaasta ja mul ei ole seda noort enam, ta on kadunud, sest ta on lihtsalt nii rämedalt läbi põlenud. Sest ta on pidanud igal pool olema, sest ta on ju aktiivne. Ja siis need täiskasvanud, kes peaksid olema vastutustundlikud, peaksid saama aru sellest, et me ei tohi neid noori igale poole toppida. Minu kohustus peaks olema ka õpetada piire, et sa pead tajuma märke, kui sa hakkad läbi põlema, et sa ei pea igal pool osalema. (FGhuvijuht)

Noorsootöötajate arvates puudub paljudel noortel poliitikast ja kodaniku osaluse võimalustest teadlikkus. Eraldi teemana tuli välja noorte valmisolek valimistel osaleda, sh elektrooniliselt. Mõned noorsootöötajad olid seisukohal, et kuigi noored orienteeruvad digimaailmas ning veedavad seal palju aega, vajavad nad siiski info otsimisel ja e-valimistel osalemisel tuge. Informandid leidsid, et noorte digipädevus vajab arendamist osaluse kontekstis. Nutiseadmeid kasutatakse tihti lihtsamateks asjadeks, kuid noortel võib jääda vajaka e-osalemise oskusest.

Ma tunnen vajadust, et noortekeskuses peaks olema mingisugune võib-olla mitte arutiklass, aga näiteks sülearvuti, mida kasutada just sellepärast, et noori harida. Infootsing internetist on hästi oluline. Ja teha seda kõik koos. Praegu nad kasutavad nutiseadmeid, aga kõikide toimingute puhul ei ole see hea lahendus. /---/ ID-kaardi ja digiallkirja puhul me eeldame, et [noored] oskavad. Ma eeldan, et koolis õpetatakse. Aga ma näen, et noored kasutavad nutitelefone hästi palju lihtsalt suhtlemiseks, tsättimiseks, guugeldamiseks, videote vaatamiseks, aga neil jääb tegelikult digioskustest ikkagi puudu. (FGnoortekeskus2)

Väljakutsetest rääkides olid informandid seisukohal, et noorte osaluse toetamist takistab noorsootöötajate liigne töökoormus. Nad ei jõua tegeleda kõigi neile määratud ülesannetega ja osalust võetakse pigem lisakohustusena. Mõned informandid tõid välja, et valdkonnasisene koostöö – näiteks noortekeskuste, noorteorganisatsioonide ja kohalike omavalitsuste vahel – noorte kaasamisel hästi ei toimi. Noortevaldkonna organisatsioonidelt oodatakse suuremat eestvedamist ja tuge. Mõnes intervjuus jäi kõlama probleem, et noorsootöötaja on jäänud „üksi noorte osalusega tegelema“. Mainiti, et noorsootöötajate teadlikkus ja kogemused on väga erinevad – teadmistes esineb lünki –, mis takistab ühtse arusaama ja valmisoleku tekkimist noorte osalusega aktiivsemalt tegeleda. Võime tõlgendada, et ülekoormatus ja ajapuudus takistavad noorsootöötajaid vähem traditsiooniliste osalusvormide märkamisel ja toetamisel. Nii võib ka kergemini tekkida kahtlus noorte valmiduses osaleda ning usalduse puudumine ega juleta noortele vastutust ära anda. Nii kaasatakse noori pigem spetsialistide ettevalmistatud tegevustesse. Need noored, keda need tegevused ei kõneta, võivad aga kõrvale jääda.

Rääkides traditsioonilisest poliitilisest osalusest, mis seondub parteipoliitikaga, olid informandid mõneti pelglikud. Noorsootöötajad eelistavad pigem jääda neutraalseks, „apoliitiliseks“, sest kardavad, et poliitilistel teemadel rääkimisega võib kaasneda noortega manipuleerimine ja nende ärakasutamine. Huvijuhid mainisid, et viimane on seotud ka koolisüsteemiga, kus kehtib poliitilistel teemadel rääkimisel „punase tule reegel“. Noortekeskuste noorsootöötajate dilemma on pigem seotud kutse-eeetika piiratusega: nad ei leia kindlaid vastuseid, mida, kuidas ja kui palju tohib teha poliitilistel teemadel. Samas tunnevad noorsootöötajad survestamist, justkui pelgalt nemad peaksid osaluse toetamise missiooni enda kanda võtma.

Poliitikast rääkides, proovides ise olla hästi apoliitiline, ma tean, et viimasel ajal on tekitanud palju vestluseid, kas peaks olema apoliitiline. Kuidas midagi teha, et ise jääda neutraalseks, lihtsalt aidata neil mõista mitmekesisust? (FGnoortekeskus2)

Informantide hinnangul kaasneb noorsootöötajatele suur surve seoses noorte-
volikogudega. Nad näevad palju vaeva volikogude käivitamise ja sinna noorte kaasa-
misega. Samas noored tunnevad pettumust, kui poliitikud ei arvesta noortevolikogu
ettepanekutega. Informandid olid märganud, et noored oleksid rohkem huvitatud
erinevatest kogukonnaprojektidest ja üritustel kaasalöömisest ja volikogud võivad
kohati olla esiplaanil vaid n-ö linnukese pärast.

*Minul tekkis see tunne siis, kui vaatad ENLi [Eesti Noorteühenduste Liidu] kirju.
Kirjavahetusest tuleb väga tugevalt [esile]: kusagil on mingisugune noorteseire ja
nii, teie kaart on punane, teil on mingi linnuke täitmata, sest teil ei ole formaalselt
noortevolikogu. (FGKOV)*

Informandid pöörasid kitsaskohti arutades tähelepanu ka väljakutsetele noorte-
valdkonnast väljaspool. Nimelt noorte osaluse suurendamiseks peab ühiskond seda
toetama. Noorte kaasamine ühiskonnas toimuvatesse protsessidesse on aga tihti näi-
line, teistes (noorsootöövälistes) valdkondades neid ei usaldata, nende arvamusega
päriselt ei arvestata, täiskasvanud kipuvad noori kontrollima jne. Noorsootöötajad
leidsid, et osalus saab alguse perekonnast ning vanemate passiivne hoiak ei soodusta
kaasamist. Arvati, et tuleks ka lapsevanemaid kaasata noorte tegevustesse ja neile
teadvustada osaluse teemat.

*Lapsevanemad peaksid panustama oma lastesse samamoodi, et osalust julgustada,
aga meie lapsevanemad on ka passiivsed. Nii et võib-olla peaks alustama lapse-
vanemate koolitamisest, et nad saaksid siis toetada oma lapsi. (FGnoortekeskus2)*

Tähtsaks pidasid noorsootöötajad ka õppeprotsessi koolis, mis nende silmis
praegu toetab noorte osalust vähesel määral. Samas veedavad noored koolis palju
aega ja seal oleks justkui kõige mõistlikum osalust harjutada. Kaasamist ja osaluse
harjutamist võiks alustada juba lasteaias, leidsid noorsootöötajad.

*Tahaksin sisse tuua ka juba lasteaiapäetajad. Kui laps on tulnud kogemusega, et
tema ideed ja mõtted loevad ja neist miski muutub, siis seda julgelt käibki ta
neid hiljem välja. (FGKOV)*

Huvijuhtide rühmas tuli ette vastuolulisi seisukohti – ühed arvasid, et koo-
lis ei peaks poliitilisi teemasid käsitlema, teiste meelest ongi kool see koht, kus
saaks ja peaks poliitilist teadlikkust tõstma. Kui formaalses hariduses poliitiliste
teemade käsitlemise kohta olid noorsootöötajatel eriarvamused; siis mitteformaalse

õppe puhul, sh noorsootöös, tõesid nad, et on rohkem võimalusi noorte osaluse mitmekesistamiseks. Nad tundsid ennast võrreldes õpetajatega olevat avatumad, uuendusmeelsemad ja noorte suhtes võrdsemas positsioonis.

Selleks, et liikuda noorte osalust toetava ühiskonna suunas, tuleb informantide hinnangul arendada noorte harjumust osaleda, toetada nende digi- ja infopädevuse arengut ning tõsta nende teadlikkust poliitikast, ühiskonnas toimuvast ja kodanikuna kaasaráäkimise võimalustest. Noorsootöötajate väljakutsed noorte osalemise toetamisel on seotud ühise teema mõtestamisega ja endi teadlikkuse tõstmisega, valdkonnasisese koostöö ja noortevaldkonna organisatsioonide toega ning soovitatavalt väiksema (noortepoliitilise) survestamisega traditsiooniliste osalusvormide poole.

Informantide vaatepunktist peaks kasvama ka formaalse haridussüsteemi võimekus tegeleda noorte osalusega. Toetades formaal- ja mitteformaalõppes koostöiselt noorte osalust, aktseptides noorte huve ja vajadusi, oleks võimalus ühiselt panustada aktiivsetesse ja kaasaráäkiivatesse noortes, mis omakorda loob ühiskonnas edasiviivaid muutusi. Informantide arvates peaks noori enam usaldama ja ja nendega arvestama. Noorsootöötajad just neid väärtusi kannavadki.

5. KOKKUVÕTE

Uuringus keskendusime noorsootöötajate nägemusele oma rollist noorte osaluse toetamisel. Nad peavad noorte kaasamist ja osalust tähtsaks osaks endi töös. Takistusena tõid informandid välja, et ühiskondlik valmisolek või kokkulepe noorte arvamust päriselt kuulata, mõista ja arvestada on puudulik.

Noorte osalust mõistavad uuringus osalenud noorsootöötajad eelkõige õiguse ja võimalusena kaasa rääkida neid endid puudutavate otsuste kujundamisel ja mõjutamisel. Informandid olid teadlikud ka mitteformaalsetest osalusviisidest, aga diskussioonides jäid need tagaplaanile. Noorsootöötajad näevad noorte osaluse toetamist pikemaajalise protsessina, mis peaks lähtuma nende vajadustest ja huvidest. Informandid rõhutasid, et kõige paremini saab seda korraldada institutsionaalselt, näiteks kui võimalusi loob kohalik omavalitsusi. Samas tajusid informandid, et poliitikakujundajad, tööandjad ja rahastajad survestavad neid, et traditsioonilisi osalusvorme ellu kutsuda ja arendada.

Noorsootöötajate sõnul peavad nad kohati kaasa minema „osaluse mängimisega“. See aga vähendab noorte indu, koormab aktiivseid noori ja jätab kõrvale vähem aktiivsed või vähemate võimalustega noored, nagu on osutatud ka varasemates uurimustes (Aksen jt 2017–2018: 32–42; Collins jt 2016; Kassman ja Vamstad 2019). Noorsootöötajad sooviksid võimalusi ennast täiendada, et paremini kaasata vähemate võimalustega noori, kelle kõrvalejäämine tekitab muret.

Osalust käsitlenud autorite andmeil (Allaste jt 2018: 119; Fisher 2012: 124–125; Huttunen ja Albrecht 2021) on noorte osalus mitmekesistunud. Informandid teadsid, et noored eelistavad kaasaráäkimiseks ja ühiskonna protsessides osalemiseks

järjest enam mittetraditsioonilisi viise, sh kogukonnaga seotud omaalgatuslikke projekte jm igapäevaeluga seotud tegevusi (vt ka Farthing 2010; Fischer 2012; Laitinen 2018; Sinclair 2004). Klassikalised kaasamismudelid (nt Hart 1992; Shier 2001), kus eristatakse aktiivset osalemist passiivsest ja näilisest ning esitletakse selgelt välja joonistatud osaluse edenemise teekondi, jäävad intervjueeritud noorsootöötajate jaoks uute osalusvormide mõtestamisel piiratuks.

Noorte osaluse mõtestamine, kogemuste vahetamine ja eneseanalüüs aitaksid osaluse toetamisele kaasa. Ent selleks napib noorsootöötajatel aega ja ruumi, seda pärsib suur töökoormus ja üksi töötamine, mis ei võimalda kolleegidega piisavalt tähenduslikke kohtumisi. Üksijäämist tajuti ka laiema ühiskondliku valmisoleku kujundamisel, mis võimaldaks noorte arvamusi päriselt kuulata, mõista ja arvestada. Üksijäämise tunnetamist noorte õiguste ning huvide eest seisemisel võib võrrelda tõrjutuse kogemisega (Batsleer jt 2020).

Seega võime tõlgendada, et noorte osaluse suurendamisele aitaks kaasa noorsootöötajate teadlikkuse tõstmine, toetamine ning valdkondadeülesed kokkulepped, mille alusel saaksid paika rollid ning koostöö näiteks koolide ja noorsootöö asutuste vahel. See eeldaks läbirääkimisi, kes või kuidas toetab noorte osalusoskuste – näiteks digi- ja infooskuste – kujunemist. Nende oskuste ebaühtlane tase võib piirata aktiivset *online*-kaasarääkimist ning e-valimistel osalemist.

Uuringust saime teada, et kirjanduses esitatud rolle, mida noori toetav mentor või täiskasvanud liitlane võib mängida (Richards-Schuster jt 2017), rakendavad intervjueeritud ka praktikas. Nad nägid end julgustajate, motiveerijate, info andjate ja teadlikkuse tõstjatenä. Samuti praktilise toe andjatenä noorte omaalgatuste teekonnal ning koos noortega nende seatud eesmärkideni liikujatenä.

Kitsaskohana töid noorsootöötajad välja, et keeruline on mõõta noorte osaluse suunatud töö tulemusi, nii nagu neilt oodatakse. Nad rõhutasid ka noorte osaluse mõtestamise ning arutelude olulisust, samuti dialoogil ja koos õppimisel põhinevate praktikate tähtsust. Uuring aitab edasi liikuda noorsootöötaja rolli(de) selgema sõnastamisenä noorte osaluse toetamisenä.

Kokkuvõtvalt võime tõlgendada, et noorsootöötajate vaates on osalus enamat kui kirjeldavad klassikalised kaasamismudelid. Piire osalemise ja mitteosalemise või poliitilise ja mittepoliitilise osalemise vahele on raske tõmmata, nagu on osutatud ka varem (nt Tiidenberg 2021). Noorsootöötajate vaatepunktist oleks hea noorte osaluse mõtestamisest avalikkuses enam rääkida. Noorsootöötajad tunnevad ennast mentorite ja liitlastena noorte hääle ühiskonnas selgemalt kuuldavaks tegemisel, kuid neile tundub, et nad on jäänud sellega üksinda. Informandid leidsid, et noorte osaluse tähtsustamisega käiks kaasas ka noorsootöö suurem väärtustamine.

Edasistes uuringutes võiks keskenduda noorsootöötajate arusaamadele poliitilisest osalusest. Meie uuringu põhjal ei ole võimalik üheselt välja tuua, kas tendents sellega mitte tegeleda tuleneb pigem vähestest teadmistest ja oskustest või hoopiski soovist jääda poliitiliselt neutraalseks, arvestades näiteks asjaolu, et noorsootöö on korraldatud ja rahastatud kohalikul tasandil.

VIITEALLIKAD

- Aksen, Merli; Kiisel, Maie; Saarsen, Kärt; Koppel, Helleka; Jaanits, Jaanika; Tammsaar, Helelyn; Rajaveer, Liina; Narusson, Dagmar; Trumm, Elsa 2017–2018. *Noorte osalemine otsustusprotsessides*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Tiidenberg, Katrin 2018. Digitaalne osalus. Lk 119–144 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*. Eesti Noorsootöö Keskus.
- Batsleer, Janet 2008. *Informal Learning in Youth Work*. SAGE Publications, 5–12.
- Batsleer, Janet; Thomas, Nigel Patrick; Pohl, Axel 2020. Who knows? Youth work and the mise-en-scene: reframing pedagogies of youth participation. *Pedagogy, Culture & Society*, 28(2), 205–221.
- Beck, Ulrich; Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002. *Individualization. Institutionalised Individualism and its Social and Political Consequences*. SAGE Publications, 151–171.
- Bessant, Judith 2004. Mixed Messages: Youth Participation and Democratic Practice. *Australian Journal of Political Science*, 39(2), 387–404.
- Body, Alison; Hogg, Eddy 2019. What mattered ten years on? Young people's reflections on their involvement with a charitable youth participation project. *Journal of Youth Studies*, 22(2), 171–186.
- Collins, Mary-Elizabeth; Augsberger, Astrae; Gecker, Whitney 2016. Youth councils in municipal government: Examination of activities, impact and barriers. *Children and Youth Services Review*, 65, 140–147.
- Cooper, Trudi 2018. Defining Youth Work: Exploring the Boundaries, Continuity and Diversity of Youth Work Practice. Lk 3–17 kogumikus Alldred, Pam; Cullen, Fin; Edwards, Kathy; Fusco, Dana (toim.) *The SAGE Handbook of Youth Work Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Corney, Tim; Cooper, Trudi; Shier, Harry; Williamson, Howard 2022. Youth participation: Adulthood, human rights and professional youth work. *Children & Society*, 36, 677–690.
- Cornwall, Andrea 2008. Unpacking 'Participation': models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283.
- Council of Europe 2015. *Youth Work Portfolio*. European Youth Centre Strasbourg.
- Dibou, Tanja; Rannala, Ilona-Evelyn 2019. Noorsootöötaja roll ja noorte võtmepädevuste arendamine noorsootöö kaudu. Lk 46–62 kogumikus Dibou, Tanja; Rannala, Ilona-Evelyn (toim.) *Mõtestades noorsootööd ja noorsootöötaja rolli: noorsootöö artiklite kogumik*. Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut. Tallinn: Trükikoda Auratrükk.
- Erlingsson, Christen; Brysiewicz, Petra 2017. A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7(3), 93–99.
- Farthing, Rys 2010. The politics of youthful antipolitics: Representing the 'issue' of youth participation in politics. *Journal of Youth Studies*, 13(2), 181–195.
- Fischer, Dana R. 2012. Youth Political Participation: Bridging Activism and Electoral Politics. *Annual Review of Sociology*, 38, 119–137.
- Hart, Roger 1992. *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Huttunen, Janette; Albrecht, Eerika 2021. The framing of environmental citizenship and youth participation in the Fridays for Future Movement in Finland. *Fennia*, 199(1), 46–60.
- Kalmus, Veronika; Beilmann, Mai 2017. Mis tüüpi kodanikud on Eesti noored? *Mihus: noorte osalus ja kaasamine ühiskonnas*. Ecoprint, 13–16.
- Kassman, Anders; Vamstad, Johan 2019. Local public administration as facilitator of political youth participation – good intentions and institutional shortcomings. *International Review of Sociology*, 29(3), 484–497.
- Kiilakoski, Tomi; Basarab, Tanya 2022. *Competence frameworks and competence-based approaches in youth worker education and training in five European countries*. Youth Partnership.

- Kiilakoski, Tomi; Kinnunen, Viljami; Djupsund, Ronnie 2019. Towards a Shared Vision of Youth Work: Developing a Worker-Based Youth Work Curriculum. Lk 595–607 kogumikus Alldred, Pam; Cullen, Fin; Edwards, Kathy; Fusco, Dana (toim.) *The SAGE Handbook of Youth Work Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Käger, Maarja; Kivistik, Kats; Tatar, Merit 2018. *Noorsootöötajate koolitusvajaduse uuring*. Balti Uuringute Instituut.
- Laitinen, Hanna 2018. Empowering New Agents of Civil Society or Fostering Good Citizens? Framing Youth Participation in Finnish Youth Organizations. *Journal of Civil Society*, 14(4), 328–345.
- Nir, Tal; Lotem, Perry-Hazan 2016. The framed right to participate in municipal youth councils and its educational impact. *Children and Youth Services Review*, 69, 174–183.
- Nolas, Sevasti-Melissa 2013. Exploring young people's and youth workers' experiences of spaces for 'youth development': creating cultures of participation. *Journal of Youth Studies*, 17(1), 26–41.
- Noortevaldkonna arengukava 2021–2035. Haridus- ja Teadusministeerium.
- Nugin, Raili; Taru, Marti 2017. Noorsootöötajate arvamused noorsootööst ja noorsootöötajatest. Lk 107–121 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2016: Mitte- ja informaalne õppimine*. Eesti Noorsootöö Keskus ja Tallinna Ülikool: Tallinna Ülikool.
- Rannala, Ilona-Evelyn; Stojanovic, Jelena; Kovacic, Marko 2021. *European youth work policy goals analysed: The role of the EU-CoE youth partnership in the interplay between the European Union and the Council of Europe*. Youth Partnership.
- Richards-Shuster, Katie; Timmermans, Rebecca 2017. Conceptualizing the role of adults within youth-adult partnerships: An example from practice. *Children and Youth Services Review*, 81, 284–292.
- Riigi Teataja 2010. *Noorsootöö seadus*.
- SA Kutsekoda 2017. *Noorsootöötaja kutsestandard, tase 6*.
- Sinclair, Ruth 2004. Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable. *Children & Society*, 18, 106–118.
- Shaw, A.; Brady, B.; McGrath, B.; Brennan, M. A.; Dolan, P. 2014. Understanding youth civic engagement: Debates, discourses, and lessons from practice. *Community Development*, 45(4), 300–316.
- Shier, Harry 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117.
- Sonneveld, Jolanda; Metz, Judith; Manders, Willeke; Schalk, René; Van Regenmortel, Tine 2022. The Contribution of Professional Youth Work to the Personal Development and Social Participation of Socially Vulnerable Youngsters: A Dutch Longitudinal Cohort Study. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 39, 361–373.
- St Croix, Tania 2018. Youth work, performativity and the new youth impact agenda: getting paid for numbers? *Journal of Education Policy*, 33(3), 414–438.
- Zeldin, Shepherd; Christens, Brian D.; Powers Jane L. 2013. The psychology and practice of youth-adult partnership: bridging generations for youth development and community change. *American Journal of Community Psychology*, 51(3-4), 385–397.
- Tartu Ülikooli eetikakeskus 2017. *Hea teadustava*.
- Tiidenberg, Katrin 2021. „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivsuse seoste kohta. <https://blogi.harho.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o%CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so%CC%83jakad.pdf>.
- Tilsen, Julie 2018. *Narrative Approaches to youth work*. Routledge, 51–62.
- Wong, Naima T.; Zimmerman, Marc A.; Parker, Edith A. 2010. A Typology of Youth Participation and Empowerment for Child and Adolescent Health Promotion. *American Journal of Community Psychology*, 46, 100–114.
- Õunapuu, Lembit 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu Ülikool.
- Young, Kerry 2006. *The Art of youth work* (2. väljaanne). Russell House Publishing.